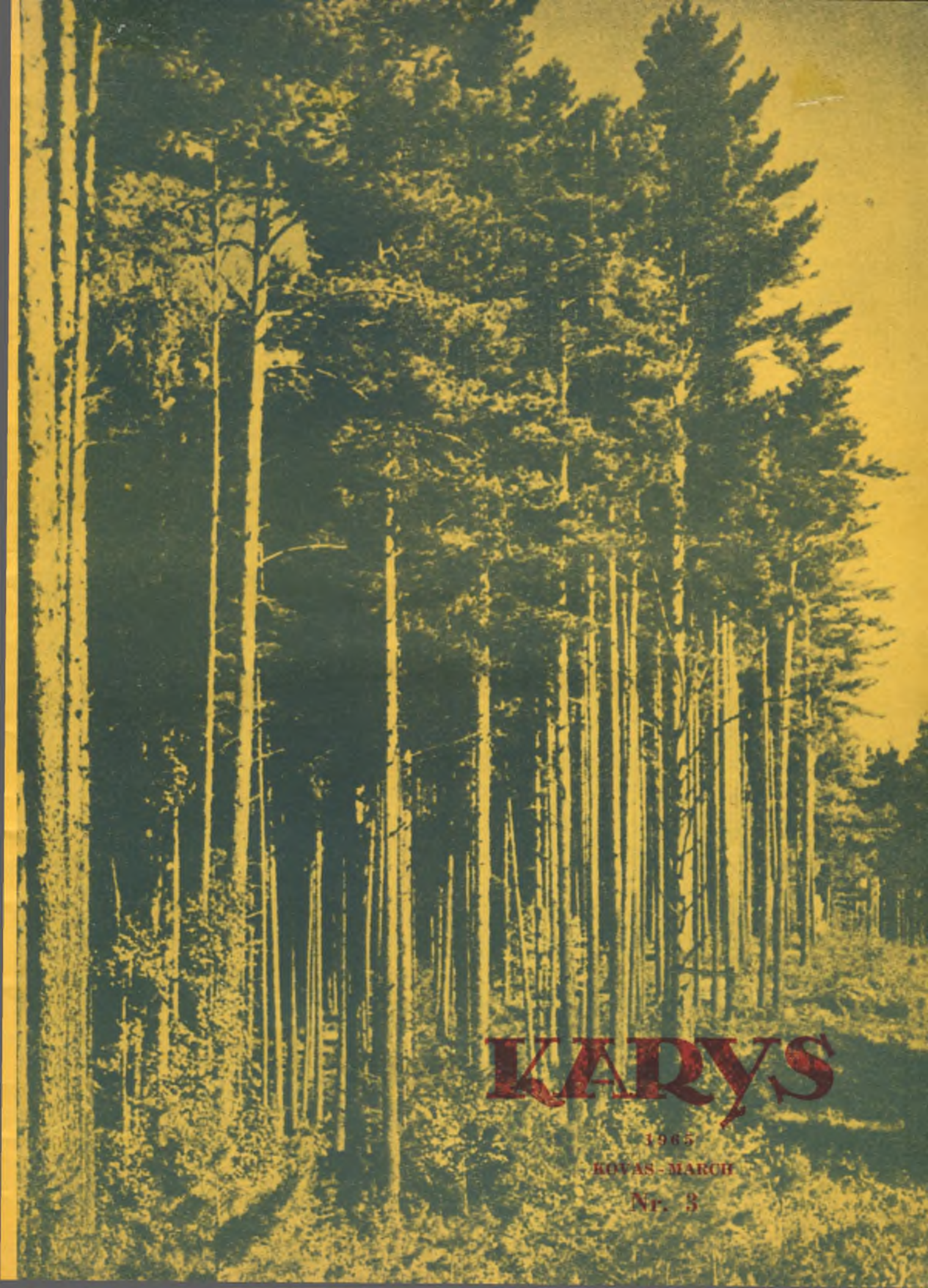

KARYS

1965

KOVAS - MARCH

Nr. 3

KARYS

1965
Nr. 3 (1410)

Redaktorius — Zigmas Raulinaitis
Redaktoriaus pavaduotojas — Jonas Rūtenis
Kalbinę dalį redaguoja — Kazys Kepalas

Dail. literatūros dalį redaguoja — Vincas Jonikas

Administratorius — Leonas Bileris
Leidžia — L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:
P. Petrušaitis — Tremties Trimitas
Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje
Kunigunda Kodatienė — Šaulė Tremtyje

TURINYS

Zarasų pušynai ..... viršelis
Dr. V. Gidžiūnas, O. F. M. — Vokiečių ordino politika ir jos priešai Pabaltijy 65
V. Braziulis — Nepriklausomos Lietuvos karių teatras 74
B. Pupalaigis — Bėgu iš Vilniaus 78
P. Žilys — Suomių Sovietų 1939-1940 m. karas 81
V. M. Klausutis — Douglas MacArthuras 86
Tremties Trimitas 89
Šaulė Tremtyje 90
Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje 92
Kronika 94

ATSTOVAI: Baltimore ..... M. ŠIMKUS; Chicago ..... A. REKLAITIS; Cleveland ..... L. LEKNICKAS; Los Angeles ..... O. ŽADVYDAS; Philadelphia .. A. IMPOLĖNAS; Rochester ..... P. SALADŽIUS; Australija ..... V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

Boston, Mass. — "Baltic Florists"

Brooklyn, N. Y. — J. Pašukonis

Chicago, Ill. — J. Karvelis, "Marginiai", H. Naujoks, "Parama", K. Rožanskas, G. Šilingaitė, J. Virpša

Detroit, Mich. — V. Perminas — S. Malinauskas

Grand Rapids, Mich. — J. Belinis

Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas

Newark, N. J. — Kazys Trečiokas

Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas

Toronto, Ont. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius

Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew Surrey

AUSTRALIJOJE:

A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia

P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.

A. Klimaitis — 71 Tate St. W. Leederville, Perth, W. Australia

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB
Centro Lituano, Plaza Principal de La Vega, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.
SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523778 6

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

KARYS

Įsteigtas Lietuvoje 1919—Nepriklausomybės kovų—metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 3 (1410) KOVAS - MARCH 1965

VOKIEČIŲ ORDINO POLITIKA IR JOS PRIEŠAI PABALTIJY

DR. V. GIDŽIŪNAS, O.F.M.

Nors didelė ir galinga buvo Romos imperija, tačiau ir jos legijonai nepasiekė rytinio Baltijos jūros pakraščio. Patys romėnai mažai ką žinojo apie ano tolimo krašto gyventojus. Garsusis jų istorikas Tacitas, savo veikale:*De origine et situ germanorum,* pavadinęs juos *aestorum gentes* ir paminėjęs jų gintarą, nedaug ką apie juos tepasakė. Nes ir vėlyvesniais laikais aisčių kraštas buvo laikomas it mažai ištirto žinomojo pasaulio pakraštys.

Kristaus mokslas, apėmęs visą Romos imperiją, pamažu plėtėsi ir už jos ribų. Dešimtojo amžiaus gale jis jau prisiartino ir prie aisčių gyvenamųjų vietų. Įvairūs misijonieriai pradėjo lankytis Prūsijoje, Jotvingių žemėje ir Latvijoje, bet nemokantiems kalbos ir nežinant krašto papročių misijų darbas nesisekė. Vieni jų, nesulaukdami savo darbo vaisių iš čia pasitraukė, o kiti, kaip: šv. Adalbertas Vaitiekus ir šv. Bonifacas Brunonas, susilaukė kankinių mirties. Tačiau netrūko ir tokių, kuriems misijų darbas geriau sekėsi. Tarp jų iškyla latvių misijonierius Albertas ir prūsų apaštalas Kristijonas.

Vokiečių pirkliai, įsikūrę Dauguvos žiotyse, turėjo savo kapelionus, kurie pradėjo rūpintis ir vietos gyventojų atsivertimu. Nors darbas buvo be galo sunkus, bet neofitų skaičius pamažu augo. Įsikūrusių vokiečių ir vietos tikinčiųjų reikalams tvarkyti 1180 m. buvo įkurta pirmoji Livonijos vyskupija. Tačiau ši krikščionių bendruomenė daug nukentėdavo nuo dažnų pagonių užpuldinėjimų. Tai matydamas, trečiasis Livonijos vyskupas Albertas (1199 - 1229 m.) sumanė ją ginti. Pradžioje jis kvietėsi pagalbon vokiečius riterius, o vėliau 1202 m. įkūrė ir pastovų karišką Kalavijuočių ordiną. Šio ordino pagalba vyskupas, ne tik apgynė savo tikinčiuosius, bet taip pat pavergė ir netikinčiųjų lybių ir latvių gentis.

Panašiai atsitiko ir Prūsuose. Čia cistersų vienuoliams pradėjo sektis misijų darbas. XIII a. pradžioje jie jau buvo pakrikštiję Vyslos pakraščiuose gyvenančius aisčius. Tada, popiežius Inocentas III 1215 m. įkūrė Prūsijos vyskupiją ir jos ganytoju paskyrė vieną iš uoliausių misijonierių, vardu Kristijoną. Tačiau prūsai kaip ir latviai, dažnai įsiverždami į krikščionių gyvenamąsias vietas, visiškai sunaikindavo jų bendruomenes. Tada Kristijonas, sekdamas Livonijos vyskupo Alberto pavyzdžiu, susitaręs su Mozūrijos kunigaikščiu Konradu, 1228 m. įkūrė Dobrino riterių ordiną. Bet šis ordinas nebuvo tiek pajėgus, kiek kalavijuočių ordinas Livonijoje. Jis vos savo pilis beįstengė apginti nuo prūsų, o apginti krikščionis ar užkariauti netikinčiuosius jis net negalėjo ir svajoti.

Tai matydami jo įkūrėjai pasikvietė iš Vengrijos tuo metu laisvą Vokiečių ordiną ir įkurdino jį Kulmo krašte. Įsikūręs Niešavos pilyje ordinas tuoj pat pradėjo sėkmingus karo žygius prie jo prisijungė ir kalavijuočių ordinas. Po ordino galybę, 1235 metais prie jo prisijungė. Pagaliau, po dviejų metų, susilpnėjęs kovose, prie jo prisijungė ir Kalavijuočių ordinas. Po šių ordinų prisijungimo Vokiečių ordino galybė dar labiau išaugo. Jis dabar, prisidengęs krikščionybės platinimo misija, sumanė užkariauti visas aisčių gimines ir įkurti vokišką ordino valstybę.

I. VOKIEČIŲ ORDINO POLITIKA

Labai blogai vyksta misijų darbas, kai į jį įsimaišo politiniai misijonierių ar valdovų siekimai. Jie sugriauna ir ideališkiausių misijonierių pastangų pasisekimą. Taip buvo Latvijoje, taip atsitiko ir Prūsuose. Pradžioj Padauguvio gyventojai mielai priimdavo krikštą, bet kada pama-

Vokiečių ordeno riteriai, 1231 m. pavasarį persikėlę per Vyslą kovai su prūsais, įsirengė tvirtovę šimtametyje ąžuole. Vėliau toje vietoje išaugo Torunės miestas.

tė, kad įsijungdami į krikščionių bendruomenę praranda savo laisvę ir patenka vokiečių valdžion, tada, išsižadėję prisiimtojo tikėjimo, pradėjo užpuldinėti krikščionis.[1] Dusburgo liudijimu, ir prūsai pradžioje buvę geri ir taikūs žmonės, bet juos suerzino Mozūrų kunigaikščio Konrado grobuoniški troškimai. Tada jie įniršo ir pradėjo siaubti lenkų krikščionių kraštą.[2] Vadinasi, krikščionių neapykantą aisčiuose pačioje misijų pradžioje sukėlė politiniai vokiečių ir lenkų siekimai.

Pabaltijy įkurtieji kryžiuočių ordinai jau iš pat pradžios, prisidengę krikščionių gyvenimo ir Kristaus mokslo skleidimo misija, drąsiai siekė savo užsibrėžtų politinių tikslų: sukurti vokiškas valstybes ir įsijungti į Vokiečių imperiją. *Šių tikslų siekdami Vokiečių ir Kalavijuočių ordinai nesiskaitė nei su savo įkūrėjais, nei su žmoniškumu, nei su vyskupais, nei su paties popiežiaus ar jo legatų sprendimais ar įsakymais.*

Po kelių metų vyskupo Alberto įkurtasis Kalavijuočių ordinas, pajutęs savo galybę, pradėjo kratytis vyskupo valdžios. Visų pirma jis pradėjo reikšti savo pretenzijas į užkariautas netikinčiųjų žemes. Tada vyskupas, nors ir nenoromis, sutiko jam atiduoti trečdalį užkariautų pagonių kraštų. Šis laimėjimas paskatino jį siekti dar didesnių laimėjimų. Norėdamas įsigyti krikščionių valdovų pasitikėjimą ir gauti iš jų paramos kovose, Kalavijuočių ordinas įsigeidė įsijungti į Vakarų imperiją. Iš tikrųjų tas jam ir pavyko. Imperatorius Fridrikas II 1226 m., priimdamas jį vasalu, pripažino ordino valstybę ir dovanojo visas tas žemes, kurias jis buvo užgrobęs ir ateityje užgrobs iš pagonių.[3] Tai buvo pirmasis Kalavijuočių ordino politinių troškimų išsipildymas.

Pasiekęs šiuos laimėjimus, ordino magistras pradėjo rūpintis Lietuvos užkariavimu. Šį jo troškimą dar labiau sužadino bažnytinės vyriausybės pažadas. Popiežiaus legatas Vilhelmas iš Modenos O.P. 1226 m. patvirtino ordino magistro su vyskupu Albertu sudarytąją sutartį, kurioje buvo šitaip susitarta: jei magistras Lietuvoje užkariautų tokį plotą, kokį jam vyskupas buvo pažadėjęs Varkoje, tai jis visas turi tekti magistrui.[4]

Remdamasis imperatoriaus ir popiežiaus legato dokumentais, ordinas jau negalėjo ilgiau atidėlioti Lietuvos užkariavimo. Tačiau iš patyrimo žinodamas, kad vienas lietuvių nebeįveiksiąs, sumanė šauktis krikščioniškojo pasaulio pagalbos. Naudodamasis legato Vilhelmo palankumu, per jį informavo popiežių, kad lietuviai yra aršūs Kristaus ir krikščionių priešai, todėl jiems sudrausti būtinai reikia paskelbti kryžiaus karą. Gavęs šitokius skundus, Gregorijus IX neatidėliodamas paskelbė Lietuvai pirmąjį kryžiaus karą.[5]

Šiam karui reikėjo stiprios kariuomenės, todėl popiežius įsakė savo legatui Vilhelmui saky-

ti pamokslus Bremeno provincijoje ir Magdeburgo, Havelbergo, Brandenburgo, Verdeno, Mindeno ir Paderborno vyskupijose, raginant tikinčiuosius vykti į kryžiaus karą. Taip popiežiaus legato ir kitų pamokslininkų raginami riteriai mielai darė įžadus vykti į Lietuvą, kad atkeršytų pagonims už krikščionių skriaudas ir Kristaus vardo paniekinimą. Netrukus susidarė didelė kariuomenė, kuri kalavijuočių magistro vedama, 1236 m. rudenį užplūdo Lietuvą. Matydamas pirmuosius pasisekimus, magistras džiaugėsi ir manė, kad dabar jo troškimas pavergti Lietuvą tikrai išsipildys. Bet įvyko kitaip, negu jis galvojo.

Rugsėjo 22 d. kryžiuočiai ties Šiauliais susitiko Lietuvos kariuomenę. Prasidėjo žūtbūtinė kova, kurią laimėjo lietuviai. Mūšyje krito net pats Kalavijuočių ordino magistras Volkevinas ir daugelis kilmingų vokiečių riterių.[6]

Pralaimėjęs šį kryžiaus karą, Kalavijuočių ordinas labai susilpnėjo. Jis, ne tik turėjo atsižadėti savo grobuoniškų siekių Lietuvoje, bet, taip pat, suabejojo, ar beišsilaikys ir Livonijoje, todėl pagreitino jau anksčiau pradėtąsias derybas su Vokiečių ordinu dėl prisijungimo. Derybos pavyko ir 1237 m. abu vokiškieji ordinai susiliejo į vieną.[7] Dabar prasidėjo vieninga abiejų Vokiečių ordino šakų politika ir kova prieš neužkariautąsias aisčių kiltis.

Po aštuonerių savo veikimo metų Vokiečių ordinas jau buvo gerai įsitvirtinęs. Iš vyskupo jis buvo išsiderėjęs du trečdaliu užkariautųjų žemių. Jo pilių tinklas jau plačiai buvo ištiestas Prūsų krašte. Prisijungus Dobrino ordinui, jis paveldėjo ir jo pastatytąsias pilis. Vadinasi, tuo metu, kai prisijungė Kalavijuočių ordinas, jis jau buvo pasiekęs vieną iš svarbiausių savo politikos laimėjimų. Jis jau tada buvo įkūręs savo valstybę. Į imperiją jis įsijungė kiek vėliau ir iš paties imperatoriaus Fridriko II 1245 m. išsirūpino donacinį dokumentą *"ad ingrediendum et obtinendum terras Curlandiam, Letoviam et Semigaliam"*.[8]

Nors Kalavijuočių prisijungimas praplėtė Vokiečių ordino ribas, bet kartu ir jo būklę gerokai apsunkino. Jam reikėjo bent dalinai sureguliuoti politinius santykius su Danijos karaliumi, sudrausti rusų kunigaikščius, kurie irgi reiškė pretenzijas į Livonijos ordino žemes.[9] Negana to, jam reikėjo numalšinti ir nepaklusnius bei sukilusius neofitus.[10] Šiems dalykams sutvarkyti ordino vadovybei reikėjo nemaža politinio sumanumo ir karingumo, bet ji, vadovaudamosi ilgamečiu patyrimu sumaniai viską atliko. Tik sutvarkęs šiuos reikalus Vokiečių ordinas vėl galėjo tęsti grobuoniškąją politiką Lietuvos užkariavimo tikslu.

Iš kitos pusės, šiuo metu Vokiečių ordinui buvo susidariusios palankios politinės aplinkybės. Kalavijuočių ordino dėka popiežius buvo paskelbęs pirmąjį kryžiaus karą Lietuvai. Tiesa, tas karas nepasisekė, bet vistiek buvo praskintas kelias tolesniems kryžiaus karams. Neofitų sukilimas ordino politinei propagandai irgi daug patarnavo. Dabar magistrui jau nebereikėjo ilgai prašyti popiežių, kad jis skelbtų kryžiaus karus, nes atsirado reikalas ginti krikščionis. Šiaulių mūšio pralaimėjimas vokiečių riterių širdyse uždegė dar didesnę neapykantą lietuviams, dėl to jie noriai vyko į rengiamus ordino žygius. Šį vokiečių didikų palankumą ordino vadovybė greit panaudojo savo politiniam tikslui. Ji net savo pilyse pradėjo ruošti jaunuolių į riterius pakėlimo iškilmes, kad jie savo kalavijus pašvęstų kovai su krikščionių priešais. Tokiu būdu ordinas, susitvarkęs viduje ir gaudamas paramos iš šalies, vėl pradėjo daryti grobiamuosius žygius į Lietuvą.

Lietuviai, matydami savo kaimynų likimą ir vis didėjantį jų laisvei pavojų iš Vokiečių ordino pusės, susirūpino savo likimu ir pradėjo tarp savęs jungtis. Šis lietuvių susijungimas turėjo įvykti dar prieš Šiaulių mūšį, nes tik sujungtomis jėgomis lietuviai tegalėjo nuveikti tokią galingą priešo kariuomenę. Šį vieningos Lietuvos valstybės kūrimo darbą atliko Didysis Lietuvos kunigaikštis Mindaugas. Tačiau, jungdamas Lietuvą ir paimdamas ją savo valdžion, jis sutiko ir priešų. Jie, nenorėdami paklusti jo valdžiai, pabėgo į Rusiją ir suorganizavo prieš Mindaugą galingą koaliciją, į kurią įtraukė ir Livonijos ordiną.

Tada Mindaugas, matydamas gręsiantį pavojų, sumanė sugriauti šią sąjungą, atitraukdamas nuo jos Vokiečių ordiną. Jis pradėjo su magistru derybas, kuriose pažadėjo priimti krikštą ir padovanoti jam kai kurias Žemaitijos sritis.[11] Gavęs šiuos pasiūlymus, Vokiečių ordinas iš priešų koalicijos pasitraukė, nes Mindaugo pasiūlymai labiau sutiko su ordino politiniais tikslais. Tad nebe pagrindo čia galime sutikti su J. Stakausko nuomone: "kad ordinas tais laikais jau buvo išsidirbęs savotišką pagonių konversijos sąvoką, būtent, tokią, kuri turėjo tikti jo politiniam idealui. Jis galvojo, kad konversija esanti sudėtinė sąvoka, kurią turėjo, jo manymu, sudaryti būtina pagonių subjekcija jo valdžiai ir išorinė krikšto ceremonija".[12] Mindaugo pažadais magistras laimėjo vieną ir kitą. Lietuvos valdovo krikštas buvo puiki reklama ordino garbei, o žemių dovanojimas — pretekstas Lietuvos užgrobimui. Tai aiškiai pastebime ordino pasidirbtuose Žemaitijos dovanojimo dokumentuose.[13]

Mindaugas, tiesa, buvo dovanojęs ordinui

kai kurias Žemaitijos sritis,[14] bet ordinas jomis nepasitenkino. Jis pats pasidirbo dar daug kitų donacinių dokumentų, pagal kuriuos išeitų, kad Mindaugas jam dovanojo visą Žemaitiją.[15] Nežiūrint Mindaugo tikrų ir falsifikuotų dovanojimų, žemaičiai Vokiečių ordinui nepasidavė. Reikėjo juos užkariauti, o tai padaryti jam nepasisekė, nes 1260 m. kovoje prie Durbės kryžiuočių kariuomenė vėl buvo visiškai sumušta.

Po šio pralaimėjimo vėl prasideda ordino magistro maldavimai prie popiežiaus kojų, kad jis gelbėtų lietuvių žudomus krikščionis, vėl skelbiami kryžiaus karai,[15] vėl nauji karo žygiai kardu ir ugnimi naikiną visą kraštą.[16] Ir šie kryžiaus karai tęsiami net ir po Lietuvos krikšto (1387). Šiuos karus ordinas prieš krikščioniškąjį pasaulį teisino tuo, būk lietuviai nesą tikri, o tik apsimetę krikščionys, ir kad jam bent Žemaičių kraštas priklausąs Lietuvos kunigaikščių dovanojimo teise. Šie karai pasibaigė tik tada, kai Vytautas Didysis Lietuvos kunigaikštis jungtinėmis lietuvių ir lenkų jėgomis 1410 m., Žalgirio mūšyje, ordino galybei sudavė mirtiną smūgį.[17]

Vesdamas užgrobimo politiką, Vokiečių ordinas visiškai nesiskaitė su priemonėmis. Jam nepatiko net taikus misijonierių darbas pagonių tarpe, nes jis bijojo, kad misijonierių pastangomis atsivertusi Lietuva neištrūktų iš jo grobuoniškų rankų. Taikų misijonierių darbą aisčių tarpe Vokiečių ordino broliai trugdė net nuo karaliaus Mindaugo laikų (1250-1263). Šių faktų tikrumu galime įsitikinti, perskaitę Klemenso V bulę, kurioje popiežius 1310 m. sausio 19 d., paskirdamas ordino bylai su arkivyskupu ir rygiečiais spręsti, teisėjus, kalba apie Vokiečių ordino brolių prasikaltimus. Jis sako, kad jie be gėdos jausmo, net atsivertus Lietuvos valdovui, išmetė iš Lietuvos jo pakviestus vyskupus, kunigus ir pranciškonus bei domininkonus ir ne tik išmetė, bet kaikuriuos net nužudė, taip, kad dėl to ten išnykęs ir katalikų tikėjimas. Toliau popiežius kalba, kad tie patys ordino broliai sugriovė pranciškonų misijų stotį Brunsbergo pilies apylinkėje, nes jiems nepatiko vieno veiklaus pranciškono misijų darbo pasisekimas.[18]

Vokiečių ordino politikos dėka buvo sugriautas ir lenkų domininkonų ir pranciškonų misijonierių darbas jotvingų krašte. Pradžioje minėtiems vienuoliams misijų darbas pusėtinai sekėsi. Domininkonų pastangomis net buvo įkurta pietinės Lietuvos vyskupija, kurios ganytoju buvo paskirtas jų vienuolijos narys, vardu Vitas.[19] Nuo jų neatsiliko ir pranciškonai. Jie daugiausia pasidarbavo Lukovo apylinkėse, kur didėjant pagonių atsivertimo vilčiai,[20] popiežius Aleksandras IV buvo sumanęs įkurti vyskupiją ir jos vyskupu paskyrė pranciškoną Baltramiejų iš Bohemijos.[21] Ši nauja lenkų pastangomis kuriama vyskupija buvo pavojinga Vokiečių ordino politikai, nes ji galėjo patekti lenkų valdžion. Tai matydama, ordino vadovybė savo prašymais palenkė popiežių, kad jis, leisdamas įkurti vyskupiją, pridėtų sąlygą: "Jei tai be skriaudos mylimų sūnų magistro ir šv. Marijos Vokiečių ordino brolių gali būti padaryta".[22] "Tuo būdu", J. Stakausko žodžiais tariant, "Marijos riterių pavydas šį gražų darbą sutrukdė dar pačioje užuomazgoje".[23]

Marijos ordino broliai nemėgo, kad ir patys netikinčiųjų valdovai rūpintųsi savo pavaldinių atsivertimu. Kai 1312 m. Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytenis, užmezgęs santykius su popiežiaus legatu ir Rygos arkivyskupu, pasikvietė pranciškonus ir įkurdinęs juos Naugarduke, leido jiems skelbti Kristaus mokslą, tai to negalėjo pakęsti minėtieji broliai. Jie tuoj padarė karo žygį į Naugarduko apylinkę ir negailestingai nusiaubę kraštą, kartu sudegino ir Vytenio įkurtą pranciškonų misijų stotį.[24]

Šią pražūtingą politiką Vokiečių ordinas vedė net ir tada, kai pats Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas jau buvo užmezgęs ryšius su popiežium dėl savo ir pavaldinių atsivertimo.[25] Jis ir tada neleido misijonieriams vykti į Lietuvą ir trukdė pranciškonams ir domininkonams palaikyti ryšius su savo vienuolynų viršininkais. Patyręs apie šiuos prasikaltimus, popiežius Jonas XXII 1324 m. vasario 10 d. savo rašte aštriais žodžiais subara ordino vadovybę ir griežtai uždraudžia taip elgtis.[26] Tačiau ordinas ir toliau nieko nepaiso. Vėliau, gi, net ir atsivertusią Lietuvą jis užpuldinėja ir 1394 m. apgulęs Vilnių, religinės procesijos metu, nužudo jai vadovaujantį kunigą pranciškoną. Ordinas, matyt, norėjo nužudyti lietuvių kunigus,[27] kad krikščioniškasis pasaulis tebemanytų, jog Lietuva vis dar tebėra netikinčiųjų šalis ir todėl padėtų jam ją užkariauti.

Taigi, pagaliau, išnagrinėję Vokiečių ordino veikimą aisčių misijose ir santykius su imperatoriumi, Romos kurija ir misijonieriais, prieiname išvados, kad ordino politikos tikslas Pabaltijy buvo dar anuomet nesuformuluoto vokiečių ekspansijos "Drang nach Osten" šūkio įgyvendinimas, dangstantis aisčių apaštalo skraiste. Bet kadangi šie besočiai vokiečių norai pasireikšdavo per daug aštrioje formoje, todėl vėlesniais laikais, veikiant jų politikos priešams, nors dalinai turėjo sudužti.

II. VOKIEČIŲ ORDINO POLITIKOS PRIEŠAI

Pradžioje aisčiai misijonieriams nieko pikto nedarė. Tiesa, jie nesiskubino krikštytis, o prū-

sai net nužudė pirmąjį misijonierių Vaitiekų. Tačiau, man atrodo, kad jie nesikrikštijo dėl to, jog nemokėdami kalbos, misijonieriai nesugebėdavo išaiškinti krikščionių tikėjimo tiesų, o Vaitiekų jie nužudė dėl to, kad jis buvo apsistojęs šventame miške, kur negalėjo įkelti kojos joks svetimšalis. Ilgainiui gi prie Dauguvos ir Vyslos žočių kai kuriems misijonieriams misijų darbas pradėjo sektis. Tačiau per didelis misijonierių užsidegimas visus aisčius atversti ir užvaldyti sukiršino ne tik pagonis, bet ir neofitus.

Norėdami išsaugoti savo laisvę, aisčiai pradėjo kratytis krikščionybės. Būdingas yra latvių įspėjimas Livonijos vyskupui Bertoldui, atvykusiam iš Vokietijos su kariuomene jų užkariauti ir pakrikštyti. Apie tai patyrę, latviai jį pasitikdami šitaip prabilo: "Tu tik paleidęs kariuomenę su savaisiais į savo vyskupiją sugrįžk taikiai, tuos, kurie tikėjimą priėmė, jo laikytis priversk, kitus jį priimti žodžiais ne smūgiais patrauk".[28] Jėga priversti krikštytis aisčiai nebuvo nei sąmoningi krikščionys, nei krikščionių draugai. Progai pasitaikius, metę tikėjimą, jie kartu su pagonimis stodavo ginti savo nepriklausomybės.[29]

Vokiečių ordinui ir vokiečiams kolonistams būtų buvę visai riestai, jei visi aisčiai būtų veikę iš vieno, bet jų laimei aisčiai anuo metu nebuvo susiorganizavę. Jie neturėjo nei vienos valstybės, nei vieno vado, kuris tiek politikoje, tiek kare vadovautų prieš bendrą priešą. Negana to, atskiros aisčių kiltys dargi tarp savęs nesutiko, todėl, nežiūrint jų karingumo, Vokiečių ordinui greitai pavyko užkariauti prūsus ir latvius. Tik vieni lietuviai, pamokyti savo kaimynų nelaimės, sukūrė vieningą valstybę ir pradėjo atkaklų pusantro šimtmečio trukusį karą su Vokiečių ordinu. Įsikūrus Lietuvos valstybei, ši kova iš mūšio lauko dažnai persikeldavo ir į politinę plotmę, nes Lietuvos valdovų tarpe atsirasdavo sumanių politikų.

Lietuvą po savo valdžia sujungė Didysis Lietuvos kunigaikštis Mindaugas, bet ją savo valdžioje išlaikyti jam buvo nelengva. Tik sumaniu diplomatijos keliu jis sugebėjo išardyti galingų savo priešų koaliciją. Norėdamas sugriauti priešų galybę, Mindaugas sumanė savo pusėn patraukti Vokiečių ordiną, todėl jis, sutikęs su magistro Andriaus von Stirland sąlygomis, priėmė krikštą ir padovanojo ordinui kai kurias Žemaitijos sritis. Šiais laimėjimais sužavėtas tuometinis magistras, gal būt visai nesąmoningai, prieš ilgametę ordino politiką, pažadėjo Mindaugui net karaliaus vainiką.[30] Šis pažadas tai buvo visų teisių *"ad ingrediendum et obtinendum Letoviam"*[31] (Įeiti ir užimti Lietuvą) išsižadėjimas ir Lietuvos valstybės pripažinimas. Tiesa, vėliau

Mindaugas — Lietuvos karalystės įkūrėjas. Dail. Jono Subačiaus paveikslas

ordino vadovybė suprato padariusi klaidą ir nesirūpino Mindaugo vainikavimu, bet tuo reikalu pasirūpino pats Lietuvos valdovas.

Pasikeitus ordino politikai, tiek Livonijos ordinas, tiek Rygos arkivyskupas pradėjo reikšti savo pretenzijas. Ordinas norėjo pasinaudoti jam anksčiau imperatoriaus ir popiežių suteiktomis teisėmis, o arkivyskupas naujai įkurtą Lietuvos vyskupiją stengėsi įjungti į savo bažnytinę provinciją.[32] Mindaugas tai greitai suprato, todėl per savo delegaciją viską išaiškinęs popiežiui, išėjo laimėtoju ir sugriovė visus ordino ir arkivyskupo planus. Popiežius, Mindaugo prašomas, priėmė Lietuvą į krikščioniškų tautų šeimą ir jam pačiam suteikė karaliaus vainiką.[33] Negana to, Inocentas IV įkūrė tiesioginiai nuo Švento Sosto priklausančią vyskupiją[34] ir pačią Lietuvą paėmė šv. Petro nuosavybėn.[35] Taigi, Romos kūrijoje Mindaugas laimėjo daugiau, negu galėjo tikėtis. Savo sumania politika ir atsivertimu jus sugriovė priešų koaliciją ir visiškai sunaikino didžiausio Lietuvos priešo, tapusio draugu, ilgametės politikos laimėjimus.

Susijungusi Lietuva tiek palitikoje, tiek karo lauke pasidarė pavojinga Vokiečių ordinui. Atsitikdavo, kad kovos lauke žūdavo visa kryžiuočių kariuomenė. Iš Šaulių (1236) ir Durbės (1260) mūšių negrįžo net patys ordino magistrai.[36] Mindaugui valdant, Lietuva pradėjo vispusiškai stiprėti, bet po jo mirties, vėl atsime-

tusi nuo krikščionybės, neteko visų politinių Mindaugo laimėjimų, o jos viduje atsirado nesantaika. Jei šia susilpnėjusia Lietuvos būkle nepasinaudojo Vokiečių ordinas, tai tas atsitiko tik dėka Durbės mūšio, po kurio ordinas turėjo malšinti sukilusius prūsus, žiemgalius ir kuršius.[37] Nors po Mindaugo mirties Lietuva nustojo visų jo politinių laimėjimų prieš ordiną ir negreitai susilaukė gabių politikų, tačiau jos vienybės jau niekas daugiau išardyti nebeįstengė ir todėl ji sugebėjo atsispirti prieš Vokiečių ordino tolesnius puolimus.

Laikui bėgant, lietuviams prieš ordino politiką į pagalbą atėjo ir patys krikščionys: vienuoliai, vyskupai ir net popiežius. Atsitiko gi šitaip. Rygos miestas, kaip "Hanzos" narys, buvo nepriklausomas ir, būdamas turtingas, turėjo didelę įtaką. Tuo tarpu Vokiečių ordinas, jausdamasis krašto valdovu, pradėjo varžyti miestiečių laisvę, trukdydamas jų prekybą ir susisiekimą. Rygiečiai, gindami savo teises, jam nenusileido. Negana to, prie šios nesantaikos padidinimo prisidėjo ir įsisenėjęs ordino kivirčas su arkivyskupu. Nors Livonijos ordinas buvo įkurtas vyskupo Alberto, bet dar jam gyvam esant, išsivadavo iš jo valdžios ir vyskupas turėjo jam atiduoti trečdalį užkariautųjų aisčių žemių. Vėliau Livonijos ordinui prisijungus prie Vokiečių ordino, magistrai visai nebesiskaitydavo su Rygos arkivyskupu. Buvo atsitikimų, kad ordino broliai persekiodavo arkivyskupui ištikimus dvasiškius, patį arkivyskupą Joną ilgą laiką laikė uždarę kalėjime. Negana to, jie trukdė net ramų misijonierių darbą pagonių tarpe. Šitokioje būklėje atsidūrę rygiečiai, vienuoliai ir arkivyskupas, sudarę sąjungą su lietuviais, pradėjo gintis.[38]

Prie šios sąjungos sudarymo daug pasidarbavo Rygos arkivyskupas, miesto valdyba, pranciškonai ir domininkonai. Bet kadangi anais laikais krikščionių sąjunga su pagonimis prieš vienuolinį ordiną buvo didelis prasikaltimas, todėl arkivyskupas, kviesdamas lietuvius sudaryti savitarpės pagalbos sutartį, ragino juos priimti katalikų tikėjimą.[39] Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytenis, mandagiai priėmęs ir išklausęs arkivyskupo pasiuntinius, sutiko pradėti derybas ir pasiuntė savo pasiuntinius. Pagaliau, 1298 metais kovo mėnesio 30 dieną, Rygos mieste trokštamoji sutartis buvo pasirašyta, kurioje, tarp kitko, lietuviai pasižadėjo priimti krikštą.[40] Sudarę šią sutartį, rygiečiai su lietuviais tiek kare, tiek politikoje, pradėjo vieningai veikti prieš ordiną.

Lietuvių santykiai su rygiečiais dar labiau sustiprėjo, kai Rygos arkivyskupu tapo pranciškonas Fridrichas iš Pernšteino (1304 - 1340).[41] Pradžioje šis arkivyskupas norėjo sureguliuoti iš seno pairusius santykius su Vokiečių ordinu, todėl tuoj po savo konsekracijos[42] nuvyko Venecijon pas generalinį ordino magistrą,[43] tik jo pastangos liko be pasekmių. Netrukus po savo atvykimo į Rygą, arkivyskupas patyrė didelių nemalonumų.[44] Vokiečių ordinas, įsigeidęs visiškai paimti savo valdžion Rygos miestą ir arkivyskupą, nusipirko Dauguvos žiočių saloje esantį Dunemundės cistersų vienuolyną[45] ir jame įsitvirtinęs, neleido arkivyskupo ir rygiečių laivams išplaukti į Baltijos jūrą.[46]

Tokioje būklėje atsidūręs, arkivyskupas buvo priverstas ginti savo ir Rygos miesto teises. Jam liepiant, rygiečiai užmezgė su lietuviais dar tampresnius ryšius.[47], o jis pats apeliavo į Romos kūriją, plačiai ir nuosekliai išdėstydamas visas jam ir jo pavaldiniams, dvasiškijai ir net pranciškonams ir domininkonams, dirbantiems misijų darbą pagonių tarpe, daromas skriaudas.[48] Kadangi santykiai kaskart vis labiau aštrėjo ir netrukus prasidėjo atvira kova, todėl arkivyskupas, bijodamas, kaip ir ankstyvesnis Rygos arkivyskupas, patekti ordino nelaisvėn, išvyko pas popiežių į Avinjoną, kad ten būdamas, pagreitintų savo bylos eigą.[49]

Popiežius, tačiau, dėl nežinomų priežasčių, nesiskubino šią bylą pravesti. Jis pirmiausia pareikalavo, kad ordinas dėl savo padarytų išsišokimų pasiteisintų. Tada ordino vardu atsakė jo prokuratorius, paneigdamas visus arkivyskupo kaltinimus.[50] Gavęs šitokį atsakymą, popiežius Klemensas V, 1310 m. birželio 19 d., įsisenėjusiai ordino bylai su rygiečiais ir arkivyskupu spręsti, paskyrė teisėjus.[51]

Kadangi byla turėjo vykti prasikaltimo vietoje, todėl jos eigos sekti sugrįžo Rygon ir arkiv. Fridrichas.[52] Šios bylos metu arkivyskupas pasinaudojo lietuviais, savo sąjungininkais. Kadangi Lietuva, nors ir nekrikščioniška ir buvo priskirta Rygos bažnytinei provincijai,[53] todėl jam rūpėjo ir faktiškas jos atsivertimas. Turėdamas šią mintį, arkivyskupas, kaip tik patogiu politiniu momentu, paprašė popiežių, kad jis jam leistų visuose savo bažnytinės provincijos miestuose įkurti pranciškonų ir domininkonų vienuolynus.[54] Atrodo, kad arkivyskupas norėjo įkurti bent kelis vienuolynus Lietuvoje, kad sukompromituotų Vokiečių ordiną, kuris skelbė, kad lietuvius tik pavergtus galima pakrikštyti, nors tuo tarpu, pats griovė taikiu būdu skelbiamą Evangeliją pagonių tarpe, sugriaudamas pranciškonų misijos stotį.[55] Galimas daiktas, kad arkivyskupas tuo reikalu buvo susitaręs ir su Didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Vyteniu, nes šis kaip tik tuo metu, kai popiežiaus legatas pradėjo spręsti ordino bylą, atsiuntė jam ir arkivyskupui prašymą, kad jie atsiųstų jam du pranciškonu, kuriems Naugarduke jau buvo pasta-

tęs bažnyčią ir vienuolyną.[56] Šis sutartinas arkivyskupo ir Vytenio veikimas turėjo tikslą sugriauti ordino tezę, kad lietuviai yra žiaurūs Kristaus mokslo priešai. Iš tikrųjų, argi popiežiaus legatas, gavęs paties Lietuvos valdovo prašymą, kad atsiųstų jam misijonierių, kuriems jis jau buvo pastatęs net bažnyčią ir vienuolyną, galėjo tikėti ordino brolių tvirtinimams? Taip arkivyskupui, rygiečiams ir lietuviams vieningai veikiant, ir pati byla buvo išspręsta jų naudai. Popiežiaus legatas Pranciškus iš Moliano, išnagrinėjęs visus kaltinimus ir apklausinėjęs liudininkus, Vokiečių ordiną apkaltino, ekskomunikavo ir ant jo valdomos teritorijos uždėjo interdikto bausmę.[57]

Tačiau ordinas nesiskaitė nei su popiežiaus legato sprendimu. Jis, kaip ir anksčiau, persekiojo arkivyskupą ir stengėsi pavergti Rygos miestą. Tada arkivyskupas vėl išvyko į Avinjoną,[58] o tarp ordino ir rygiečių prasidėjo atvira kova, kurios metu lietuviai padėjo savo sąjungininkams.[59] Ši kova dar labiau suartino lietuvius su rygiečiais. Nuoširdi rygiečių, arkivyskupo,[60] pranciškonų ir domininkonų draugystė taip paveikė Didįjį Lietuvos kunigaikštį Gediminą, kad jis jau buvo pasiryžęs priimti katalikų tikėjimą. Tuo reikalu jis rašė popiežiui laiškus,[61] kvietė į Lietuvą pranciškonus ir domininkonus, pastatė jiems bažnyčias ir vienuolynus,[62] ir norėdamas pakelti vidujinę Lietuvos gerovę, kvietė amatininkus ir pirklius, pažadėdamas jiems visokeriopą globą ir laisvę.[63] Aišku, kad Gediminas visa tai darė rygiečių, pranciškonų ir domininkonų paragintas, jiems tarpininkaujant, ne vien dėl savo atsivertimo, bet taip pat ir dėl Vokiečių ordino propagandos prieš Lietuvą Vakarų Europoje susilpninimo.

Šis ordino kivirčas su arkivyskupu ir rygiečiais bei pranciškonų ir domininkonų misijų darbo trukdymas,[64] ar tik nebuvo viena iš tų priežasčių, dėl kurių sumažėjo Vakarų Europos teikiamoji ordinui parama. Ligi tol magistrų prašomas popiežius mielai skelbė prieš netikinčiuosius aisčius kryžiaus karus. Jis ragindavo vyskupus, kunigus ir vienuolius, kad jie skelbtų kryžiaus karus savo pamoksluose. Garsių pamokslininkų paveikti riteriai būriais vykdavo į pagalbą ordinui, vedančiam šiuos karus su Kristaus vardo priešais. Vokiečių ordino propagandos dėka Vakarų Europoje jau buvo įsigalėjusi nuomonė, kad lietuvius, kietasprandžius, reikia būtinai užkariauti ir pakrikštyti.

Bet, štai, prasideda byla su arkivyskupu ir ordino reikalai krikščioniškame pasaulyje pašlyja. Pirmiausia jis praranda pasitikėjimą Romos kūrijoje, nes nuolatiniais skundais apverstas popiežius visu rimtumu imasi spręsti ordino bylą su arkivyskupu ir tam tikslui net paskiria ypatingus teisėjus.[65] Taikaus misijonierių darbo griovimas pagonių tarpe[66] ir arkivyskupo atidengta ordino politika padarė didelį įspūdį dvasiškijai ir dėl to ji ne taip uoliai ragino tikinčiuosius remti ordino žygius. Persekiojimas gi laisvo "Hanzos" miesto užtraukė kitų "Hanzos" miestų neapykantą. Bet labiausiai Vokiečių ordinui turėjo pakenkti popiežiaus legato ekskomunika ir interdiktas.[67]

Patys krikščionys, užmezgę santykius su lietuviais, pamatė, kad jie jau nėra tokie baisūs, kaip juos ligi tol vaizduodavo ordino broliai. Kai kurie Lietuvos valdovai jiems pasirodė labai kultūringi ir sukalbami. Jie pamatė, kad jie nedraudžia misijonieriams skelbti Evangeliją ir krikštyti tuos, kurie Dievo malonei veikiant atsiversdavo.[68] Vytenis ir Gediminas patys kviečia misijonierius, stato jiems bažnyčias ir vienuolynus. Paaiškėja ir tai, kad Lietuvos valdovų dvaruose jau nuo Mindaugo laikų darbuojasi pranciškonai ir domininkonai, būdami patarėjais sekretoriais ir vaikų auklėtojais.[69] Gediminas net pačiam popiežiui pažada krikštytis[70] ir kviečia kunigus, vienuolius, pirklius ir amatininkus, pažadėdamas jiems tikybos laisvę ir globą.[71]

Plačiau susipažinę su politine būkle, Vakarų Europos krikščionys nustojo remti Vokiečių ordino darbus. Tačiau Vokiečių ordinas jau buvo tiek įsitvirtinęs Pabaltijy, kad pasiryžo su nieku nesiskaitydamas sudoroti savo politikos priešus. Tiesa, jam jėga pavergus Lietuvos sąjungininką, Rygos miestą, arkivyskupas Fridrichas paskutiniąsias savo gyvenimo dienas (1325 - 1340) turėjo praleisti Avinjone,[72] bet tokiu savo elgesiu ordinas savo vardo krikščioniškame pasaulyje nepataisė. Būdamas turtingas, jis pasisamdo Vokietijoje laivų ir su jais veždamas medžiagą į Lietuvą, Nemuno pakrantėse pradeda statyti savo pilis, bet Lietuva, susijungusi su Lenkija ir 1387 m. priėmusi krikštą, bendromis jėgomis kovos lauke palaužė ordino galybę.

Kadangi Vokiečių ordinas Lietuvos pavergti nebeįstengė ir ji be jo tarpininkavimo apsikrikštijo, tai jis vėl pradėjo skelbti, kad Lietuvos krikštas netikras ir lietuviai tik apsimetę krikščionimis, o, iš tikrųjų, tebėra krikščionių priešai. Bet ir tokių jo skleidžiamų gandų niekas daugiau nebeklausė. Popiežius ir katalikiškasis pasaulis jau puikiai žinojo, kad Lietuvoje krikščionybė buvo įvesta ir į ordino šmeižtus nekreipė dėmesio.

Taip Vokiečių ordinas perdideliu savo grobuoniškumu užsitraukė ne tik kaimynų, bet ir krikščionių ir net Bažnyčios hierarchijos nemalonę ir sutikęs gana stiprius priešus, tiek kovos

lauke, tiek politikoje, jau nebegalėjo plėsti savo teritorijos. Tačiau jis vis dar troško sujungti Prūsiją su Livonija, atplėšdamas nuo Lietuvos Žemaičių kraštą. 1410 m. pralaimėjęs Žalgirio mūšį, ordinas išsitraukė iš savo archyvo visokius Žemaitijos dovanojimo dokumentus ir imperatoriaus teismę iškėlė Lietuvai bylą. Tada imperatorius atsiuntė savo atstovą Benediktą Makrą, kad jis vietoje viską ištyręs, nustatytų tarp ordino ir Lietuvos sieną. Atstovas viską nuodugniai ištyręs nusprendė, kad visa Žemaitija, su Klaipėdos kraštu, turi atitekti Lietuvai. Ordinas su jo sprendimu nesutiko ir todėl byla atsidūrė net visuotiniame Bažnyčios susirinkime Konstancoje, bet ir čia ordiną sukompromitavo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto atsiųsta žemaičių delegacija.[73] Kadangi nei Konstancos susirinkimas, nei imperatorius Žemaičių klausimo kaip reikiant nebeišsprendė, tai jį turėjo nulemti karas, po kurio 1422 m. buvo sudaryta Melno taika, kurioje ordinas visiems laikams atsižadėjo Žemaičių. Taip buvo baigti Lietuvos ginčai su Prūsijos Vokiečių ordino broliais.

Ne vien su lietuviais Vokiečių ordinas, dėl jo paties grobuoniškumo, nesugyveno; neapkentė jo ir lenkų valdovai. Ir jie turėjo rimtą pagrindą jo neapkęsti. Matėme, kad Vokiečių ordiną į Prūsiją parkvietė ir įkurdino Mozūrų kunigaikštis Konradas, bet ordinas ne tik neparodė lenkams už tai dėkingumo, bet dargi tapo amžinu Lenkijos priešu, atplėšdams jai visą lenkiškąjį Baltijos jūros pakraštį. Suprantama tad, dėl ko lenkai rėmė tiek išorinius, tiek vidujinius ordino priešus. Nuo Jogailos laikų (1386 - 1434) su lietuviais jie veikė išvien, sukilusiems (1454) ordino valdžia nepatenkintiems jo pavaldiniams į pagalbą lenkai pasiuntė savo kariuomenę. Nors 13 metų trukęs karas ir lenkams nepigiai atsiėjo, bet vis dėlto jie privertė Vokiečių ordiną prašyti taikos ir 1466 m. Torno mieste buvo pasirašyta taikos sutartis. Lenkija tuomet atsiėmė visas ordino užgrobtas žemes net su Marienburgu, o ordinas, tapęs Lenkijos vasalu, savo sostinę perkėlė į Karaliaučių. Ilgainiui ordinas vis labiau pradėjo silpnėti ligi, pagaliau, jo magistras Albrechtas Hohencolernas, su daugeliu brolių, 1525 m. priėmęs Liuterio mokslą, tapo jau pasaulietiniu valdovu.

Tokiu pat keliu nuėjo ir Livonijos ordino broliai. Iškilus Lietuvos galybei, jie jau nebeįstengė praplėsti savo sienų, nei Lietuvos, nei Rusijos žemėse. Todėl jie neapkentė lietuvių ir visuomet remdavo Lietuvos priešus. Tad nenuostabu, jei Vokiečių ordino broliai buvo ir maištininko Švitrigailos kovų pagelbininkai. Ši Švitrigailos draugystė jiems pasibaigė tiesiog katastrofiškai, nes 1434 m. prie Ukmergės įvykusiame mūšyje žuvo net pats magistras ir daugelis ordino brolių. Tada ordinas, padaręs su Didžiuoju Lietuvis kunigaikščiu Zigmantu taiką, daugiau Lietuvos jau nebepuolė. Ilgainiui jis, puolamas danų, švedų ir rusų, visiškai nusilpnėjo, o pačioje Livonijoje, net brolių tarpe, pradėjo įsigalėti protestantizmas, kuris greitai pakirto ordino gyvybės šaknis. Livonija, gi, nenorėdama patekti rusų vergijon, Zigmanto Augusto laikais prisijungė prie Lietuvos.

— — —

Taip negarbingai Vokiečių ordinas pabaigė savo dienas Pabaltijy, kur jis buvo pakviestas skleisti Kristaus mokslą pagonių tarpe. Deja, jis greitai nukrypo nuo savo tikrojo tikslo ir daugiau pradėjo rūpintis aisčių užkariavimu ir senosios valstybės įkūrimu. Pradžioje jam pavyko užkariauti prūsus ir latvius, bet nepasisekė pavergti lietuvių. Lietuviai, sukūrę savo valstybę, sugebėjo jam atsispirti ir palaužė jo jėgas, sumušdami jį kovos lauke. Nežiūrint ordino patyrimo ir gero vardo, jis negalėjo atsilaikyti ir politinėje plotmėje, prieš Lietuvos valdovų žmoniškumo pagrindais paremtą diplomatiją, kuriems į pagalbą ateidavo jo skriaudžiamieji krikščionys, pavaldiniai, vienuoliai ir net Rygos arkivyskupai. Savo grobuonišku elgesiu ir nesiskaitymu su Bažnyčios vyresnybe jis užgavo krikščionių jausmus ir jie atsisakė jį toliau remti. Iš kitos pusės, Jogailai tapus Lenkijos karaliumi, tiek politikoje, tiek kovose, Lietuva prieš ordiną veikė iš vieno su Lenkija. Be to, Lietuvai priėmus krikštą ir įsijungus krikščioniškų tautų šeimon, ordinas tapo nebereikalingas, o likęs be darbo, visiškai išsigimė. Galų gale, jo magistrai ir broliai, atsimetę nuo katalikų tikėjimo ir priėmę Liuterio mokslą, užbaigė ordino dienas Pabaltijy, atsidavė lietuvių ir lenkų globai.

1. HEINRICI, **Chronicon Livoniae,** editio altera (**Srip. rerum Germanicarum** in usum scholarum ex **Mon. Germ. Hist.** separatim editi Hannoverae 1955); **Livlaendische Reimchronik** herausgegeben von LEO MEYER, Hildesheim 1963.
2. "Unum tamen fuit in eis factum laudabile et multipliciter commendandum, quod licet ipsi esset infideles, et diversos deos colerent, pacem cum Christianis vicinis nihilominus habuerunt, nec eos in cultura dei vivi impediebant, nec aliqualiter molestabant. Sed hoc inimicus humani generis, pacis emulus, non diu sustinens supersiminavit ziznia ..." PETRI DE DUSBURG, **Cronica Terrae Prussiae,** (**Scr. rer. Pruss.** I, 33).
3. **Preussisches Urkundenbuch,** I, 1 Haelfte, herausgegeben von A. PHILIPPI, Scientia Aalen 1961, n. 56, 41 ss.
4. "Si magister poterit sibi subiugare de Lettia partem aequalentem illi, quam ipse episcopus Theudorico de Cokenois concessit in Warka, eam dividere cum episcopo minime teneatur". **Liv.- Est.- und Kurlaendisches Urkundenbuch** (LUB), I, herausgegeben von F. G. BUNGE, Reval 1852, n. 84.

5. Loc. cit., n. 144.
6. Livlaendische Reimchronik, 1847 - 1873 vers.
7. LUB, n. 149.
9. Loc. cit., n. 169.
9. S. DAUKANTAS, Lietuvos istorija, Plymouth, Pa., 1893, 252 s.
10. J. STAKAUSKAS, Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amž., Kaunas 1934, 51.
11. Livlaendische Reimchronik, 3497 - 3499.
12. Vakarų Europa ir Lietuva, 73.
13. V. KĘTRZUNSKI, O dokumentach Mendoga króla litewskiego, Kraków 1907.
14. Livlaendische Reimchronik, 3497 - 3499 vers.
15. LUB, I, nn. 252, 255, 267, 286, 287, 308, 342.
16. Loc. cit., nn. 359, 366, 375, 376, 387; Chronica Fratris Nicoliai Glassberger, O.F.M., (Analecta Franciscan, II, Ad Claras Aquas 1887, 78s).
17 C. JURGĖLA, History of the Lithuanian Nation, New York 1948, 49ss.
18. "Fertur etiam de ipsis execrabile facinus, dirum nefas, quod cum Rex paganorum cum suis subditis fuisset ad fidem Christi conversus et diversos episcopos successione et presbyteros seculares et fratres Predicatorum et Minorum ordinum in teto Regno suo ordinavit ad extirpationem errorum ... ac plantationem ... permansuros, iidem preceptores et fratres proh pudor! velut eiusdem fidei subversores, quosdam eorumdem Episcoporum, presbyterorum et fratrum ex inde deici quosdam vero interfici ... procurarunt et taliter pagani etiam ad fidem conversi, lumine veritatis abiecto errores pristinos resumpserunt et sic quandam Lethoviensis ecclesia Cathedralis ... non absque multorum fidelium ... periculo miserabiliter fuit deleta". Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, MPL, I, edidit A. THEINER, Romae 1860, n. 204, 120; LUB, II, n. 630.
19. Monumenta Poloniae Historica, (MPH), II, edidit A. BIELOWESKI, Lwów 1872, 572.
20. "Alexander IV archiepiscopo Gnesnensi ex parte... Boleslai ... fuit humiliter supplicatum, ut cum contra paganos Jataerzones ... per te ac suffraganeos tuos preadicari mandavimus verbum crucis et tam per hoc quam etiam per exhortationem didectorum filiorum Minorum fratrum, quasi pro firmo speretur, quod iide pagani ad fidem converti debeant christianam". Monumenta Poloniae Vaticana, III, edidit J. PTASNIK, Cracoviae 1914, n. 512, 464.
21. I. H. SBARALEA, Bullarium Franciscanum, II, Romae 1760, n. 287, 192.
22. Preussisches Urkundenbuch, I, 2 Haelfte, herausgegeben von A. SERAPHIM, n. 4, 3.
23. Lietuva ir Vakarų Europa, 129.
24. "Item ... rex Viten misit ... assignans eis locum et ecclesiam iam constructam. Hoc intelligentes fratres Prusicae de domo Theutonica, miserunt exercitum per devia et praedictam ecclesiam igne succucenderunt". LUB, II, n. 687. "Quas vero (ecclesias) ... aliam in Noggardis, quam cruciferi Prussiae ob destructionem Christianitatis et fratrum minorum extirpationem... igne combusserunt". LUB, VI, n. 3069.
25. "Haec, ... post audivimus ... quod fratres de Pruscia dederunt multas tunicas et bona potentioris Sameytis, ita quod ipsi insurexerunt contra regem, dicendo, si ipse reciperet fidem, ipsi vellent eum, filios et omnes sibi adhaerentes expugnare ... et totaliter extirpare". LUB, VI, n. 3072.
26. MPL, n. 279, 182.
27. Lites et res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum, II², Poznaniae 1892, 155.
28. HEINRICI Chronicon Livoniae, 9.
29. Loc. cit., 3 s.
30. Livlaendische Reimchronik, 3488 - 3496; 3497 - 3499; 3503 - 3505 vers.
31. LUB, I, n. 169.
32. J. STAKAUSKAS, Lietuva ir Vakarų Europa, 78ss., 99ss.
33. MPL, I, n. 104, 50.
34. LUB, I, n. 225.
35. Loc. cit., n. 254, 272.
36. Livlaendische Reimchronik, 1859 - 1866; 5583 - 5678 vers. P. DUSBURG, Scr. rer. Pruss., I, 96ss.
37. J. STAKAUSKAS, Lietuva ir Vakarų Europa, 182s.
38. F. G. BUNGE, Die Stadt Riga im dreizenten und vierzenten Jahrhundert, Leipzig 1878, passim.
39. J. JAKŠTAS, Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu, (Senovė, I, 1935, 146s., 150).
40. LUB, I, n. 570.
41. C. EUBEL, Hierarchia Catholica Medii aevi, I², Monasterii 1960, 421.
42. C. EUBEL, Bullarium Franciscanum, V, n. 31, 17s; LUB, II, n. 602.
43. LUB, II, n. 616.
44. Loc. cit., n. 616, 24ss.
45. Loc. cit., n. 614.
46. J. JAKŠTAS, Vokiečių ordinas ir Lietuva, 153.
47. A. SERAPHIM, Zeugenverhoer des Franciskus von Moliano, Koenigsberg 1912, 180.
48. LUB, II, n. 616.
49. Loc. cit., n. 619.
50. A. SERAPHIM, Zeugenverhoer, 179s.; VASILJEVSKY, Gedimino krikštas, Kaunas 1922, 13s.
51. MPL, II, n. 204, 119ss.; LUB, II, n. 630.
52. LUB, II, n. 710; VASILJEVSKY, Gedimino krikštas, 14.
53. J. STAKAUSKAS, Lietuva ir Vakarų Europa, 99ss.
54. C. EUBEL, Bullarium Franciscanum, n. 175, 74; L. WADDINGUS, Angeles Minorum, Ad Claras Aquas 1931 ad an. 1311, n. 23 (VI², 216); MPL, I, n. 207, 123; LUB, VI, n. 2769.
55. MPL, n. 204, 120; LUB, II, n. 630.
56. LUB, II, 687,. H. PASZKIEWICZ, Regesta Lithuaniae, Varsoviae 1930, I, n. 824, 171.
57. LUB, II, n. 710; VASILJEVSKY, Gedimino krikštas, 14.
58. P. SABATIER, Speculum perfectionis, Paris 1898, p. CLVIII¹; T. VALENTI, Gl'inventari di Fr. Federico di Pernstein, O.F.M., archivescovo di Riga (1304-1340),
59. VASILJEVSKY, Gedimino krikštas, 15.
60. T. VALENTI, Gl'inventari, 51, 56, 62.
61. LUB, II, n. 687.
62. Loc. cit., n. 688s.
63. Loc. cit., n. 690.
64. Loc. cit., n. n. 614; MPL. I, n. 204, 119ss.
65. MPL, I, n. 204, 119ss.
66. LUB, II, nn. 687, 614; MPL, I, n. 204, 120.
67. LUB, II, n. 710.
68. "Pater sancte! nos Christianos non impugnamus, ut fidem catholicam destruamus ... quod patet, quia habemus nobiscum fratres de ordine fratrum minorum et de ordine fratrum praedicatorum, quibus dedimus plenam libertatem baptizandi, praedicandi et alia sacra ministrandi". LUB, II, n. 687.
69. K. GEČYS, Katalikiškoji Lietuva, Chicago 1946, 34; A. ŠAPOKA, Kaunas 1936, 155s.
70. LUB, II, n. 587.
71. Loc. cit., n. 690.
72. T. VALENTI, Gl'inventari, 48.
73. A. PROCHASKA, Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae, Cracoviae 1882, 1018 - 1024.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS KARIŲ TEATRAS

Apybraiža iš atsiminimų

VLADAS BRAZIULIS

(Tęsinys)

Lietuvių kalba dar nebuvo išlyginta. Nei scenoje, nei spaudoje. Dažnai reikalingoms sąvokoms trūko žodžių. Svetimų žodžių, posakių, samplaikų gausybės žeidė ausį. Kalbos gryninimas ir žargonų šalinimas kėlė jos lygį iki pat Antrojo karo. Taisėme, kiek įmanydami. Sunkiau buvo nugalimos tarmybės scenoje. Savotiškas tarimas ir bendrinė tartis nuolat buvo kantriai sekami ir įvairiausiais metodais gerinami. Labai sunkus buvo nenusistovėjęs kirčiavimas. Ne tik pas mus, bet vėliau ir Valstybės teatre kirčiavimo dėsniai keletą kartų kito.

Vėlavimo liga atrodė nepagydoma. Glinskio trupė ir mes pradėdavome vaidinimus punktualiai, nekreipdami dėmesio į vėluojančius, nors jie ir trugdydavo jieškodami savo vietų. Kai klube jau liko tiktai mūsų kuopelė, vieną dieną nutarėme pabandyti didesnį griežtumą: vaidinimą pradėjome, septyneriems asmenims esant salėje, o už durų išlaikėme visą minią iki pertraukos. Tasai faktas Kaune šauniai praskambėjo. Sveikintinos pasekmės įtikino visus, kad mandagumas yra privalomas punktualių svečių atžvilgiu, bet ne vėluojančių. Visados sveikomis idėjomis vedinas plk. K. Žukas, vėliau Krašto apsaugos ministras, paveikė savo bičiulį solistą Kiprą Petrauską, tasai paveikė Valstybės teatro administraciją, ir ... ten taip pat įsitvirtino tikslus punktualumas.

Tais pačiais metais kuopelė drauge su visu klubu persikėlė į patogesnį ir erdvesnį namą: Laisvės alėjos ir Mickevičiaus gatvės kampe, kur iki tada veikė lenkų draugija Liutnia. Čia karių švietimas ir poilsis atrodė smagiau akinami, nors scena ir nebuvo teatrinė.

Netrukus kuopelė pasirodė tiek subrendusi ir gyvinga, kad jau 1921 m. tapo oficialiai pavadinta Karių Teatru.

Šitaip gaivinome karius dar porą metų iki perleidžiant patalpas 1922 m. XI. 19 d. įsteigtam Karininkų Klubui, 1924 m. IV. 30 d. pavadintam Karininkų Klubui, 1924 m. IV 30 d. pavadintas priklausė Ekonominei Karių Bendrovei, kol Ramovė pasistatydino iš Mickevičiaus gatvės pusės — Nr. 13 — atskirus prabangius rūmus, ir visas likusis Laisvės alėjos pusėje namas atiteko E. K. Bendrovei.

Karių klubas ir teatras, bendrais karinės valdžios sprendimais, persitvarkė kitaip. Klubo tikslai liko perkelti į dalių klubus, numatant jiems artimesnę švietimo vadovų priežiūrą. Teatras gi, kad ir likęs be specialios patalpos, taip pat, kaip ir seniau, priklausė Kariuomenės štabui, kiek praplečiant ir šiaip jau nemažas teatro savaveiksmiškumo teises. Bandymai, pamokos bei susirinkimai jau sklaidėsi keleto įstaigų ar dalių patalpose ir net privačiuose butuose (nuoširdžių globėjų auka). Klubo ir teatro turtai ir inventoriai buvo atskirti ir atitinkamai suskirstyti.

Jeigu palygintume tąjį mūsų teatrą su panašiais kitų valstybių karių teatrais ar sporadiškomis trupėmis, o tokiomis žiniomis ir tokiais palyginimais labai domėjomės, tai pastebėtume, kad vienur turėta vien tik pramogų tikslų, kitur neišeita iš siauručio patriotizmo. Daugelis valstybių šiandien neturi rimtesnių tikslų tokiems teatrams, nevertina jų kaip svarbaus lavinimo bei auklėjimo veiksnio, net liaudies šokiai ir dainos, tie kario sunkaus ir pavojingo gyvenimo skaidrintojai, nėra branginami. Siektinas idealas — speciali dramaturgija. Mūsų praktika leidžia tvirtinti, jog teatrinei mūsų tautai, teatrą mylinčiam mūsų kariui, scena yra svarbesnė ir brangesnė, negu spauda, negu pamokos ar geri pavyzdžiai. Scena teikia jaudinančių įspūdžių, verčia galvoti, veikia būdą, pažiūras, ryškina principus, žadina idėjas, kelia dvasią, gimdo didvyriškumą ir t.t.

OPERETĖS

Lygiagretė sritis — operetės, parūpo mums irgi beveik nuo pat pradžios. Nereikalaujančios didesnio dalyvių skaičiaus, prašmatnių scenų, stambių lėšų jau buvo statomos 1920 m. Savo sudėtyje teatras turėjo permaža solistų. Radome mums geistinų mokyklinio jaunimo tarpe, muzikos mokyklose, restoranuose, o vėliau — konservatorijoje ir Valstybės teatre. Padoriai su vadovybėmis santykiaudami, lengvai gaudavome prie-

lankių leidimų aktoriams, solistams, muzikams ir šokėjams dalyvauti K. teatre, kartais ne vienam paskiram spektakliui ar koncertui, bet ištisai jų eilei, su labai mažu, asmeniškai sutariamu atlyginimu, pakeliamu to teatro biudžetui, o kaikuriais atvejais net be atlyginimo. Be to, žymi tokių gastrolininkų dalis, norėdama lavintis įvairiose scenose, muzikos ir šokio meno srityse, likdavo nuolatiniais mūsų teatro bendradarbiais.

Consilium facultatis, M. Petrausko 1 v. operetė, perderinta iš J. A. Fredro's komedijos, A. Matulio ir vėliau N. Rastenio išversta, pastatyta 29 kartus;

Užburtas kunigaikštis, M. Petrausko 3 v. operetė — 21 k.;

Apvesdinkit ir mane, M. Petrausko 3 v. operetė, — 15 k.;

Agutė rauda, Jonukas juokiasi, J. Offenbacho 1 v. operetė, Vl. Braziulevičiaus (Braziulio) versta, —9 k.;

Milionierius, M. Petrausko 1 v. operetė, — 1 k.

Vienos iš tų operečių, nereikalingos chorų ar šokėjų, dažniausiai būdavo statomos kukliai, bet iškilmių progomis — su orkestru. Kitos, platesnio masto, pagal reikalą ir galimybes — su savo choru (apie 20-24 asmenų), savo šokėjais ir samdytu orkestrėliu (nuo 8-18 asmenų), arba be jų, su priimtinomis kombinacijomis, ypač ilgesnėse kelionėse. Išimtinais atvejais — tiktai su pianistu. Deja, reikia liūdėti, kad M. Petrausko operečių kalba, daugiausia vertimai, yra labai prasta. Vietomis atrodė net neįmanoma beišlyginti.

Didžiausių įspūdžių yra laimėjęs Užburtas kunigaikštis, Lietuvoje ir užsieniuose anksčiau ir vėliau gausiai kitų statytas, bet anksčiau tiktai kaip komedija. Įdomus prisiminimas: 1919 m. Jurbarke Vilniaus teatro studijos statytoje šioje komedijoje vaidino pagrindinę rolę P. Žukauskas. Dabar jo sūnus, gimęs tą pačią vasarą Kaune, V. Žukauskas — jau vienas iš populiariausių mūsų aktorių JAV-se, savarankis kūrėjas, turtingos fantazijos improvizuotojas, režisorius ir, kas labjausiai gerbtina, yra uolus lietuvių teatro istorikas.

Skirtingų mūsų statytų tos operetės vaidinimų eilėje būta ir praplėstų. Pav. su Dainos draugijos choru scenoje pasirodė per 50 asmenų, dirigavo Pijus Adomavičius. Vėliau Klaipėdoje, Aukuro draugijai drauge su muzikos mokykla (pirmosios — J. Stiklioriaus ir antrosios — St. Sodeikos rūpesčiais bei pastangomis) statant, mūsų teatras talkino, scenoje buvo apie 70 asmenų, dirigavo St. Sodeika. Nelengva, nors įdomi, aplinkybė: šios apybraižos autorius važinėdavo režisuoti patvariai kas šeštadienį iš Kauno į Klaipėdą ir grįždavo pirmadieniais.

Proza, poezija, muzika, rečitatyvai, dainavimas, solistai, chorai, šokiai — visa tai vaidybos apjuosiama ir apgaubiama — operetėje sunkiau jaunimo suvokiama, negu grynoje dramoje, bet užtat daug įdomiau priimama. Lavinimas vyksta visokeriopai, patrukliai, su įkarščiu. Atsiranda netikėtų gabumų. Didelė sparta, linksmas gyvumas ir gyvas linksmumas įaudrina, uždega.

Esti nuomonių, jog tiktai kitos, gyvesnės, vikresnės, lankstesnės tautos gali būti gabios operetėms. Tartum lietuviai esą ne tiek greiti, ne tiek judrūs. Netiesa. Mes esame įrodę, kad visos operetėms privalomos sąlygos ir būtinybės nėra lietuviams uždraustas vaisius. Karštas publikos reagavimas, įsismaginimas ir įsilinksminimas tai patvirtina.

Pažymėtina, kad keletas pirmaeilių mūsų aktorių bei solistų dalyvavo ir kitų — laikinų — ansamblių statytose civilinei publikai operetėse, k. a.: Valstybės teatro scenoje J. Petrausko statytoje Geišoje, Vasaros teatre (Miesto sode) V. Steponavičiaus statytoje Skaisčiojoje Elenoje ir kt.

Šiaip ar taip, gaila, kad dabar beveik niekas mūsų išeivijoje operečių nerašo. Labai praverstų ir mėgėjams lavinti, smaguriavimo teikiant, ir publikai patenkinti. Tiktai ginkimės visomis jėgomis nuo tuščio juoko, kvailų pokštų ir pigaus skonio klaunų ne cirke, bet scenoje.

LIETUVIŠKAS SKONIS?

Atskirai būtų keltinas klausimas, kurios rūšies komizmas yra mums arčiau prie širdies. Suprantame, kad visuotinumas nepasiekiamas. Reagavimas parodo būdingas kiekvieno individo ypatybes. Visdėlto tautiniai, kad ir ne konkretūs, bruožai vargais negalais apčiuopiami, pvz.: specifiškai lietuviški, bendrai slaviški, rusiški, Vakarų Europos, Amerikos ar dar kokie kitokie.

Daugiau sekdami publiką, negu programą, dabar Amerikoje lengvai galime pastebėti, kaip ne tik lietuviškos, bet ir betkurios programos metu vienas žiūrovas juokiasi kvatoja, o kitas nė nenusišypso, ir kiek vėliau tie patys asmenys visai priešingai išgyvena: pirmas rimtas, o antrasis gerokai pralinksmėjęs. Masinis gi publikos reagavimas bei pastabumas, net, jeigu toji publika yra rinktinė, linksmais vaidinimų ar koncertų momentais irgi kaskart kitoks.

Jau nebekalbant apie tai, kad kiekvienas žiūrovas atitinkamu savo imlumu, palinkimu ar tam tikrų pokštų pamėgimu, sąmoningu ar nesąmoningu, pats save atestuoja. Išimtimi laikytume tiktai tuos, kuriems, tik "parodžius pirštą", jau atrodo labai juokinga.

Bet tai būtų didesnės apimties temos, reikalaujančios specialaus įsigilinimo.

Labai įsispraudęs atmintin pavyzdėlis: 1953 m. kovo 7 d. Čikagos lietuvių teatras statė Clevelande Bubulį ir Dundulį, linksmą trijų veiksmų nutikimą. Autorius ir režisorius Antanas Rūkas. Čia vaidinęs Petras Mačys — viengungis Šaltekšnis — davė vienoje scenoje neužmirštamai komišką veidą, beveik be žodžių, beveik nejudėdamas, daugeriopą jausmų skalę vaizduodamas vien tik veido mimika, be galo komiška ir raiškia charakteristika. Vėliau patyrinėjus pasirodė, kad žiūrovai tatai priėmė labai santūriai, maždaug pusė žiūrovų net nepastebėjo to nepaprasto talentingumo, puikiai pritaikinto momentui.

Probėgšmais esame palietę komizmą.

Tad kada ir kas atsakys į klausimą — kaip benagrinėti, kaip kvalifikuoti sceninį skausmą, dvasios grožį, heroizmą, ašaras ir jų atliepimą žiūrovuose?

ĮMANOMOJI PAŽANGA

Karių teatro dalyviams kiek daugiau pasilavinus ir įgijus praktikos, išdrįsome imtis sunkesnių kūrinių. Ir žiūrovai jau pradėjo labjau tuos veikalus branginti, suprasdami, kad teatras nėra tiktai pramoga. Repertuare jau turėjome didžiausią dalį rimtų, sunkių veikalų.

Tai — politika, 1 v. farsas, atliktas 29 kartus;

Laisvės kovotojai, Gaigalo 4 v. drama, —- 17

Kova, Bitės - G. Petkevičaitės, 3 v. pjesė, — 16 k.;

Beauštanti aušrelė, L. Giros 2 v. pjesė, — 15 k.;

Avinėlis nekaltasis, Aišbės 4 v. komedija, (rodos, sulietuvinta), — 14 k.;

Prano laimė, 3 v. komedija, — 11 k.;

Paparčio žiedas, L. Giros misterijos (rodos, iš lenkiškų šaltinių) fragmentai — 10 k.;

Prilips ožys liepto galą, A. Ostrovskio 4 v. komedija (Ne vsio kotu maslenica), Gedgaudo išversta, — 9 k.;

Karolio teta, Brandono 3 v. komedija, K. Alytos išversta, — 9 k.;

Skenduoliai, E. Brieux 3 v. pjesė, V. Mingailaitės - Tumėnienės išversta, — 8 k.;

Širdis ir herbas, Gintauto 3 v. drama, — 6 k.;

Širdies kerštas, 3 v. drama, — 6 k.;

Pelninga vieta, A. Ostrovskio 4 v. komedija, J. Stanulio ir P. Kvietkausko išversta, — 5 k.;

Vaduotojas, L. Giros 1 v. vaizdelis, — 3 k.;

Augila nebrendila, Vl. Braziulevičiaus (Braziulio) 1 v. komedija, — 3 k.;

Našlaičiai, J. Cicėno 4 v. drama, — 2 k.;

Talka, Žvaigždės (A. Ambraziejūtės -Steponaitienės) 5 v. drama, — 1 kartą;

Lietuviškos vestuvės, K. Strazdo 3 v. vaizdai — 1 kartą;

Gyvenimas, W. Feldmano 3 v. drama, J. Strazdo išversta, — 1 kartą.

Kad ir timtomis pastangomis, ir kantriu jieškojimu, visdėlto ne visus autorius bei vertėjus pavyko restauruoti. Labjausiai gaila dėl to, kad visada autorius laikydavome pirmoje vietoje. Kaikurie autoriai buvo apdovanoti K. t. garbės narių titulais ir privilegijomis.

Amerikinio pobūdžio farsas — tai politika, kuris pirmu žvilgsniu atrodo lengvutis, bet reikalaująs labai atsargių bendro tono (iki riksmo) personažų, grupavimų ir mimikos niuansų derinimų, kad neperžengtų vos apčiuopiamų ribų į šaržą.

Avinėlis nekaltasis, atrodo, perdirbtas ir Karolio teta — plačiai žinomos komedijos, įvairiomis kalbomis vaidintos, o Karolio teta ne tik scenose, bet ir ekranuose net iki šių laikų. Jos nelengvai pastatomos, joms reikia ypatingo susivaidinimo, ir nelengvai pasiekiamų detalių, ir gerokai išlyginto tempo.

Augila nebrendila — iš karių gyvenimo, su patogiais sceniniais isismaginimais, kiek mažiau kartų vaidinta, nes daug rankraščio nuorašų buvo išplatinta kariuomenės dalyse, šaulių vienetuose, gimnazijose ir t.t. ir buvo jų pačių statyta. Išimtis — Kauno Aušros berniukų gimnazija, kur režisavo autorius, vaidino gimnazistai, o gimnazistės vaidintojos buvo pakviestos oficialiai, tėvų komiteto pastangomis, iš Aušros mergaičių gimnazijos. Netrukus Sakalo bendrovė išleido tą komediją savo leidinių liaudies teatro veikalų serijos pradžiai pirmuoju numeriu. Literatūrinė komedijos vertė pripažinta nedidelė.

Kiek gilesnio, rimtesnio, verčiančio daugiau susikaupti, susimąstyti, turinio Ostrovskio komedijos, ar Prano laimė, jau turėjo kitų tikslų — sužadinti protaujančių betkurios rūšies žiūrovų smalsumą, gilinimąsi į socialius gyvenimo defektus bei liūdesį dėl plintančių negerovių, nelygybės, skriaudų.

Atskirai vertintina Skenduoliai — gera forma, beveik draminiu pavidalu perteikiama sifilio baisybės, jojo žala artimiesiems, aplinkai ir pasekmės, greta vaizduojant prostitucijos pagrindus ir priduriant mokslinius įtikinimus. Išversta iš prancūzų kalbos. Parūpinta Lietuvos Abolicionisčių draugijos pastangomis, kur ypatingai veiklios pasirodė dr. prof. Tumėnienė ir dr. A. Kaupelytė - Ragaišienė - Bieliūnienė. Nepaprastai karštų sveikinimų sulaukta iš Vaižganto.

Pagaliau kita kalba apie saikingai rekomenduotinus veikalus, patriotizmu pagrįstus, bet kartais rimtumu ar didžiosiomis problemomis varginančius. Žengdami į tokią problematiką, davėme Laisvės kovotojus, Kovą, Beauštančią aušrelę, Širdies kerštą, Vaduotoją, Našlaičius ir Gyvenimą.

Čia plito karingumas, kariškas pasišventimas ir pareigingumas, heroizmas, kilni poetinė tėvynės meilė, įsišakniję santykių su lenkais skauduliai, paslėptoji blaivybės propaganda, viską nugalinti motinos meilė.

Neviešoji kritika savo K. t. sudėties šeimoje įsigalėjo, kaip svarbus dalykas po kiekvieno vaidinimo ar koncerto. Retai tedalyvavo vienas kitas patikimas svečias nuomonėms pagilinti bei diskusijoms praplėsti. Kiekvienas aktorius privalėjo išklausyti bent dviejų kolegų nuomones apie jo atliktą uždavinį. Diskusijos lavino klausytojus įvairiose srityse. Galutinės išvados veikė kaip egzaminų rezultatas. Pasitaikydavo ir aiškių nesutapimų su spaudos, kad ir išmaningų recenzentų nuomonėmis.

Aktoriaus titulas buvo tiek gerbiamas, kad nenorėta juo lengvai švaistytis. Jie buvo teikiamas tiktai tam, kuris, nugalėjęs visokias scenines savo ydas ir atlikęs privalomąjį vaidmenų skaičių, įsigydavo teisę į vyraujančius arba pirmaeilius vaidmenis. Tatai buvo pasiekiama maždaug per trejetą - ketvertą metų. Aktoriai niekad nesudarydavo didelio sudėties procento.

TALKA

Reikšmingesnis faktas — Talkos pastatymas. Numanu, kad teatrų krypčiai truputį pagelbėjo dramos veikalų konkursai. Pakeliui, mums bestatant Laisvės kovotojus, Beauštančią aušrelę, Širdį ir herbą ir kitus tokių polinkių veikalus, pasirodė K. Inčiūros pjesė — Savanorio duktė, dar vienas kitas ir žymiai vėliau St. Lauciaus veikalai: Laisvės keliais, Žydinti žemė, Signalas bei kiti. Bet vieni jųjų persilpni (ne iš čia minimųjų), diletantiškai parašyti, kiti vėl dėl kitokių priežasčių netiko. Tuo tarpu visa eilė tinkamų veikalų buvo perdideli tiek vaidintojų kiekio, tiek komplikuoto scenovaizdžio, bei kitų sričių, atžvilgiais. Gal nebūtume pajėgę statyti ir vežioti tokių gundančių ir didžios vertės veikalų, aktualių tam laiko tarpui kaip: kiek senstelėjęs Pilėnų kunigaikštis, arba nauji V. Krėvės, V. Mykolaičio - Putino, B. Sruogos ir J. Maironio kūriniai.

Šitaip tarp Skilės ir Charibdės bevargstant ir naujos tematikos bejieškant, prieita prie kiek platesnės Talkos.

Tuo metu rašytojai lyg nesileisdavo išjudinami ir nukreipiami į pirmojo Pasaulinio 1914-1918 m. karo temas, lyg bijodami liesti sunkias, dar neužgijusias mūsų tautos žaizdas. Tai paprastas, normalus reiškinys po kiekvieno karo. Žiūrovai daugiau linkę į pramogas. Tai dažni pažymiai daugelyje tautų.

Kas kita dabar išeivijoje, neturint laisvos tėvynės. Dailioje literatūroje, ar kurio kito meno srityje, šios temos yra ir bus gyvos ir būtinos, nes vargai, kraujas, aukos, priespauda niekados nebus užmiršti ir nuolat, ir nuolat, ragins mus visus, nuo vyriausių veiksnių, politikų ar veikėjų, iki kiekvieno eilinio tautiečio ne nurimti, ne apkerpėti, bet kovoti visokiausiomis priemonėmis už šviesesnę krašto ir tautos ateitį.

Ir, štai, Talka, mūsų pastatyta Valstybės teatro scenoje, sukėlė gyvų ginčų, sužadino naujų kūrybos polinkių, — ir skurdžioji mūsų dramaturgija praturtėjo šiokiu tokiu naujų kūrinių pluoštu naujomis, mums artimesnėmis temomis. Netrukus ir Valstybės teatras atgaivino savo repertuarą tokiais veikalais kaip Per audrą — Tarvydo ir kitais.

Savaime aišku, kad kūrybos sritims plintant ir vis naujiems tikslams mus viliojant, tarpais ir mūsų repertuaras privalėjo kiek kitokio turinio bei pobūdžio veikalų.

Šitokiomis svajonėmis vedini, kažkaip nejučiomis, išradome ir pasisavinome originalią ir prašmatnią tradiciją — vaidinti vien tik lietuviškus veikalus ir, dar vėliau, būtinai tiktai naujus, dar niekur nevaidintus. Aiškus dalykas, tokia tradicija negali ilgai tverti, tačiau naudos buvo iš to nemaža.

Keletas dramaturgų, dar netvirtomis kojomis žengiančių į sceną, praleido savo nedrąsius kūrinius per mūsų teatro "koštuvus" ir išvydę tuos, jau išlygintus, patobulintus rampos šviesoje kūrinius, jau drąsiau žygiavo platesnio pasaulio vieškeliais. Turbūt pakaktų prisiminti bent Juozą Cicėną, keliolikos scenos veikalų autorių, kurio dramą Našlaičius esame statę, o vėliau pjesė Pamūrys perleista Valstybės teatrui, arba Gintalą, mūsų auklėtinį ir jojo Širdies ir herbo dramą, mūsų vaidintą, lygiai ir kitų autorių veikalus, mūsuose kruopščiai nagrinėtus, nors ir nevaidintus.

Pastebėjome, kad toksai grūdų nuo pelų skirstymas buvo paveikęs ne tik mūsų originalią scenos bei beletristikos veikalų kūrybą, bet ir vertėjus. Knygų rinkoje jau buvo apsčiai pasirodę verstų iš įvairių kalbų bulvarinių romanų ir lengvų, menkaverčių, scenos veikaliukų. Netenka abejoti, kad tokiems vertelgoms vertėjams teko susirūpinti ir pajieškoti žymesnių autorių ir vertingesnių kūrinių.

(Bus daugiau)

BĖGU IŠ VILNIAUS

BALYS PUPALAIGIS

Perskaitęs V. Šliogerio straipsnį "Karo Mokykla Kaune ir Vilniuje 1920 metais" ir P. Jurgėlos straipsnį apie a. a. gen. št. plk. I. E. Kraunaitį, tilpusius pernai KARYJE, panorau pridėti ir savo trigrašį.

Neapsakomas buvo džiaugsmas, kai 1920 metais atgavome Vilnių. Ypatingai džiaugėsi tie, kurių sodybos buvo kelių ar keliolikos kilometrų atstu nuo lenkų pasiektos ribos. Tos nuotaikos neturiu gabumų aprašyti. Tai buvo kažkas šventa, didinga, kažkas amžina, nesuprantama; rodos, jau viskas atsiekta, buvo tik noras dirbti — prisidėti bent krisleliu, dideliuose valstybės tvirtinimo darbuose.

Prieš tai, jau septyniolikametis berniokas, kalbinau vienmečius eiti į kariuomenę savanoriais, bet jie mane pašiepė, kvailiu pavadino. Šį mano norą kažkaip tėvas sužinojo. Kartą vakarieniaujant, nei iš šio, nei iš to, tarė: "Jei tu be mano žinios išeisi į kariuomenę, tai ir negrįžk namo". Iš karto nesupratęs, kas čia pasidarė, tylėjau, ir tėvas daugiau nieko nebesakė.

Mokslą turėjau tęsti Vilniaus I-je, vėliau Vytauto Didžiojo, gimnazijoje. Ne tiek tėvas, kiek kaimynai norėjo mane matyti kunigu, net mokslams baigti pilną paramą žadėjo.

Su lagaminu maisto produktų, drabužiais ir pataline, tėvo išlydėtas, atsidūriau Vilniaus berniukų bendrabutyje Subačiaus g-vė 24. Galvojau, juk Leonardas Peseckas jau iš Augštadvario progimnazijos išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę; tos pat progimnazijos mokytojas Antanas Majus taip pat kariuomenėje; buvęs mano mokytojas, klierikas Vaclovas Kundrotas, metė dvasinę seminariją ir tarnauja Paštų valdyboje; geras pažįstamas, V. klasės mokinys Valavičius, išėjo į karo mokyklą, tad kodėl aš turiu būti kunigas, kai kalbama, jog dabar Lietuvai, ne vien kunigai reikalingi, bet ir įvairiems kitiems darbams žmonės? Ryžausi ir parašiau Vilniaus apskrities viršininkui prašymą tarnybą gauti.

Prašymas pateko Vilniaus apskr. policijos vadui Pranui Legeckiui. Jis pasišaukęs mane paaiškino, kad jiems labai reikalingi tarnautojai ir ypatingai toki, kurie moka rusų ir lenkų kalbas; Jašūnų nuovadoje nė vienas tarnautojas lietuviškai nemoka, tai toks, kaip aš, ten labiau reikalingas. Norėjau likti Vilniuje. Pagaliau susitarėme, kad vyksiu į Jašūnus, o vėliau jis mane paimsiąs į Vilnių. Į tarnybą priėmė nuo spalio mėn. 1 dienos ir paskyrė raštininku, bet į Jašūnus galėjau nuvykti tik kelias dienas pavėlavęs.

Bene spalio 4 d. traukiniu išvykau į Jašūnus. Išlipęs iš traukinio, užėjau į stotį. Stoties viršininkas klausėsi kariškių telefoninio pasikalbėjimo. Apie stotį vaikščiojo keli kareivia. Sužinojau, kad stotyje yra tik 7 kareiviai ryšininkai. Nuo stoties iki miestelio apie 4-5 kilometrai. Stotyje palikęs daiktus, pėsčias nuėjau į miestelį. Tai jau, greičiau, kaimas negu miestelis. Radau šlubą, rusiškai ir lenkiškai kalbantį, buvusį caro armijos karininką, nuovados viršininko pareigose, raštvedį ir kelis milicininkus. Jų pavardžių nebeprisimenu. Lietuviškai nė vienas nemokėjo, nors ir Lietuvos milicijos uniformose buvo. Nuovados viršininkas davė pastotį iš stoties daiktams parsivežti. Privačiai apsigyventi nebuvo kur, tad nuov. viršininkas ir raštvedys gyveno prie raštinės, ir mane čia apgyvendino.

Darbo beveik nebuvo. Atsidūrus tarp visai svetimų žmonių, neįprastoje aplinkumoje, nuotaika buvo labai slegianti, tuo labiau, kad nuovados viršininkas dažnai su raštvedžiu šnibždėdavosi, kartais lyg su nuostaba kaž kokia.

Spalio mėn. 7 d. apie vidudienį uždusęs atbėgo nuovados žvalgas, žydas milicininkas, ir pranešė, kad nuo Šalčininkėlių (Malyje Solečniki) lenkai puola. Nuovados viršininkas tuojau parūpino dvi pastotis ir mes susikrovę milicijos ir savo turtelį išvažiavome Vilniaus kryptimi. Jau sutemus apsistojome Rudaminoje. Kelyje jokios kariuomenės nesutikome. Rudaminoje buvo ramu.

Pernakvojus, apie vidudienį, nuovados viršininkas liepė daiktus krauti į vežimus ir sakė, jog turim grįžti į Jašūnus. Pusiaukelyje sutikome milicijos žvalgus, kurie pranešė, kad Jašūnuose jau trata kulkosvaidžiai, lietuvių kariuomenės jie niekur nesutikę. Todėl vėl grįžom į Rudaminą.

Sutemus į Rudaminą atjojo leitenanto vadovaujamas raitelių būrelis. Karininkas, rodos, ir puskarininkiai užėjo į milicijos būstinę. Besikalbant apie susidariusią būklę, įėjo civiliniais drabužiais, basas, bet rankoje laikąs pusbačius, vyras ir pasakė, kad jis esąs kareivis. Karininkas

Senojo Vilniaus vaizdai: Gedimino gatvė, buvęs Jurgio prospektas

riktelėjo: "Tai ką, dezertyras!". Kareivis paaiškino, jog apie Jašūnus, kur buvo jų mažas dalinėlis, staiga juos puolė didelėmis jėgomis lenkai ir išblaškė. Kovoti buvo neįmanoma. Jam pavyko pasprukti tik numetus karinę aprangą, šautuvą ir civiliniai persirengus.

Kaip nuovados viršininkas išsiaiškino su karininku padėtį — nežinau, bet ir vėl, pasikrovę į vežimus, patraukėme Vilniaus link. Pavažiavę kelis kilometrus, matėme vienoje ir kitoje kelio pusėje kareivius kasant apkasus. Pasiekę Vilniaus priemiestį, rodos, Liepkalnį (Lipowka), kažkokioje buvusioje didelėje smuklėje apsistojome nakvynei.

Auštant, jau spalio mėn. 9 d., atvykome į miestą. Atsinešęs savo daiktus į berniukų bendrabutį, pakišau po lova ir išėjau į miestą žvalgytis. Neskubėdamas, Didžiąja gatve ties katedra priėjau Nerį. Nusiprausiau ir galvojau, kas daryti. Atėjau į apskrities viršininko įstaigą. Pirmame dideliame kambaryje buvo labai daug prirūkyta ir milicininkas, žinoma, lenkiškai kalbantis. Kitame kambaryje girdėjosi lenkiškai kalbant; ten buvo ir mano viršininkas. Norėjau ir aš ten įeiti, bet milicininkas neleido.

Grįžau į bendrabutį, pavalgiau pusrytį, klausiau Vinco Uždavinio ir Jono Latvio, ką jie galvoja daryti. Atsakė, kad jie liksiąs Vilniuje, o aš jiems pareiškiau, jog iš Vilniaus bėgsiu.

Nuėjau į geležinkelio stotį apsižvalgyti. Stotyje dar buvo traukinių, iš II klasės salės mačiau išnešant į peroną labai didelį veidrodį; maišėsi civiliniai su kariškiais. Budėtojo paklausiau, kada į Kauną traukinys išeis. Jis atsakė, kad nieko tikro pasakyti negalįs, tačiau atrodė, jog dar galėsiu išvažiuoti.

Greit vykau į apskrities viršininko įstaigą prašyti pasą grąžinti, nes priėmus į tarnybą, pasas buvo paimtas prie tarnybos bylos, o vietoje jo davė tarnybinį liudijimą.

Radau tą patį vaizdą. Milicininko prašiau leisti pasimatyti su milic. vadu Legeckiu. Jis neleido. Tuo pat metu, kažkam išeinant iš posėdžio kambario, nugirdau tartum Legeckį lenkiškai kalbant. Kilus minčiai, kad tame kambaryje vyksta lenkų simpatikų susirinkimas, kuriems ir Legeckis priklauso, neturėdamas vilties ką nors laimėti, padariau išvadą, kad geriausia bus pasiimti daiktus ir vykti į geležinkelio stotį.

Eidamas Didžiąja gatve, kitoje gatvės pusėje, nuo Aušros Vartų minios apsuptas ėjo kaž koks prancūzų karininkas.

Stotyje ir apie stotį buvo daug žmonių. Lietuviškai kalbant negirdėjau. Pamatęs nepažįsta-

Gedimino pilies papėdėje prieš 60 metų

mą nuov. viršininko padėjėją, paklausiau traukinio į Kauną. Jis lenkiškai atsakė, kad jau paskutinis traukinys išėjęs.

Palikęs daiktus bendrabutyje, ryžausi pėsčias bėgti iš Vilniaus. Norėjau susirasti kokį kariuomenės dalinį ir prie jo prisijungti. Atėjau iki katedros, bet niekur karių nebesutikau. Priėjau prie namo, ant kurio anksčiau buvo iškaba "Krašto Apsaugos Ministerija", ir ten jau nieko nebebuvo. Pasukau prie universiteto. Nepamenu gatvelės vardo, prie vieno namo durų radau stovintį kareivį sargybinį, o koridoriuje, tarpduryje, ant šaligatvio ir gatvelėje, it prisnigta, buvo primėtyta lietuviškų atviručių. Galvojau kelias pasiimti, bet išgirdęs stoties kryptyje smarkų šaudymą, bėgau į Didžiąją Pohulianką, nes žinojau, kad ja galima išeiti Trakų kryptim. Išgirdau lenkiškai kalbant: *To polskie partyzani dworzec atakują* (tai lenkų partizanai stotį puola). Supratau, jog atėjo paskutinis momentas Vilnių apleisti. Paspartinau žingsnius. Niekas manęs nekabino, niekas nekalbino, nes daug gyventojų atrodė, naudodamiesi suirute, grobė svetimą turtą: vieni nešėsi kaž kokias dėžes, kiti — baldus, treti — malkas, ritosi rąstgalius — beveik visi buvo užimti savais reikalais. Matėsi ir tokių, kurie iš lėto vaikščiojo ir žvalgėsi.

Netoli tos vietos, einant Trakų link, kurios kitoje gatvės pusėje buvo šv. Jackaus, ar kurio kito šventojo paminklas, sutikau į miestą einantį, karininko vedamą, kareivių būrį. Kairėje, lyg ir laukuose, buvo girdėti šautuvų šaudymas. Šioje vietoje tarp namų buvo didesnių tarpų. Kelios kulkos prazvimbė virš galvų. Karininkas būrį sustabdė, o aš mečiausi už dviejų ar trijų augštų mūro. Šaudymas tęsėsi, bet toje vietoje daugiau kulkų zvimbėsio negirdėjome. Karininkas pasižvalgęs su kareivių būriu rikiuotėje nužygiavo į miesto centrą. O aš, su perbėgimais, žygiavau savo kryptimi.

Išėjęs iš miesto, priėjau mišką. Čia tikėjau sutikti kokį savos kariuomenės dalinį, tačiau teko nusivilti: net geležinkelį perėjęs nieko nesutikau. Ties geležinkeliu perėjau Vokę ir geležinkeliu žygiavau į Lentvarį. Netoli Lentvario mačiau laukuose kareivius kasant apkasus. Pietų kryptyje buvo girdėti smarkus šaudymas.

Visiškai išvargęs, pritrintom kojom, pasiekiau Lentvarį. Stotyje ir apie stotį matėsi įvairiomis kryptimis išvedžiotos lauko kabelio linijos. Radau Geležinkelio Bataliono traukinį ir kitą, su dviem artilerijos pabūklais, ant platformų pritvirtintais. Traukiniai buvo pasiruošę išvažiuoti. Man rūpėjo patekti į bet kurį traukinį ir kaip nors parvažiuoti namo. Tarp kareivių maišydamasis, sutikau pažįstamą kareivį Urboną iš Gerų Vakarų kaimo. Papasakojau jam savo vargus ir klausiau, ar galima būtų pritapti prie kurio traukinio namo parvažiuoti. Jis pasiūlė man kreiptis į traukinio komendantą, kuriame jis tarnauja, to traukinio, kuris turi du pabūklus, pažadėdamas tarpininkauti. Paprašiau ir mane priėmė. Labai apsidžiaugiau, bet ir pasijutau, jog esu visiškai išvargęs, net stovėti buvo sunku.

Trakų kryptyje tratėjo. Geležinkelio Batalionas neužilgo išvažiavo. Kada kitas traukinys važiuos, kareiviai nežinojo. Jau gerokai pavakaryje, ir mes išvažiavome. Pravažiavus paskutinį jiešmą, netrukus, iš pietų pusės į traukinį pasipylė šautuvų kulkos. Traukiniui atsidūrus tarp augštesnių krantų, sustojome. Smalsumo pagauti, kareiviai išlipo iš traukinio pažiūrėti, kas šaudo. Komendantas priėjęs prie pabūklų, įsakė nutaikyti juos į jo numatytus taikinius. Matėme ir mes tolumoje apie krūmokšnius sviedinius sproginėjant. Pabūklams "pakalbėjus" ir kiek aprimus šautuvų ugniai, kelionę tęsėme.

Sutemus, artėjant prie Vievio, sutikome priešais atvažiuojantį su žalia ir raudona šviesomis traukinį. Paaiškėjo, kad kaž kokia prancūzų misija važiuoja į Vilnių. Girdėjau kažkeno mestus misijai nepalankius šūkius.

Vievyje stabtelėję, važiavome Žaslių link. Žaslių stotyje traukinys sulėtino greitį, o aš, tuo pasinaudodamas, iššokau ir parėjau namo. Tėvas, mane pamatęs, lyg nustebo ir pasakė: "Gerai, kad parsiradai, o tai, biesas žino, kas čia darosi".

PATARĖJAS

Prezidento L. B. J. vienas seniausiųjų draugų ir moralinių patarėjų, o taip pat jo asmeniškas advokatas yra žmogus vardu Abe (Abraomas) Fortas.

Prieš keliolika metų šis patarėjas Harvarde atstovavo Tarptautinę Teisių Draugiją (International Juridical Assoc.), komunistinę organizaciją. Tą liudija dokumentai surinkti Dies Priešamerikinės Veiklos komiteto (Appendix IX). Vėliau tas žmogus gynė Oweną Lattimerą, išaiškintą komunistų partijos narį (Louis Budenz parodymas) ir sovietų karinės žvalgybos atstovą (Aleksandro Barmine parodymas) ir vėliau McCarrano Priešamerikinės Veiklos komiteto vienbalsiai išaiškintą "Sovietinio sąmokslo aiškų ir savanorį įrankį".

Abe Fortas yra dirbęs su National Lawyer's Guild ir Southern Conference on Human Welfare, abi komunistinio fronto organizacijos.

A. Fortas yra buvęs ir žinomo sukčiaus Bobby Bakerio advokatas, iki L.B.J. iškilimo į prezidentus, kai jau pasidarė nebepatogu ginti sukčių. Žinoma, ir Walter Jenkins, pederastas, pirmiausia pagalbos kreipėsi į Abraomą.

O kieno gi vardą minėjo suimtasis prezidento Kenedžio žudikas, komunistas Osvaldas, kai buvo užklaustas kurį norėtų pasirinkti advokatą? Nagi, Abraomą Fortą! "Moralinį" prezidento patarėją. **C. F.**

SUOMIŲ SOVIETŲ 1939 - 1940 M. KARAS

P. ŽILYS

(Pradžia KARIO Nr. 1)

Antras įrodymas, kad Sovietų Rusija rimtai galvojo sukomunistinti Suomiją, yra atsisakymas pripažinti teisėtą Suomijos vyriausybę ir Terijoki miestelyje sudarymas "demokratinės" Suomijos vyriausybės su žinomu suomių komunistu O. W. Kuusinenu priešakyje, ir pasirašymas su ta vyriausybe sutarties, pagal kurią Sovietų Rusijai buvo perleisti visi žemės plotai, net su kaupu, kurių ji reikalavo iš teisėtos Suomijos vyriausybės. Sovietų Rusija davė "demokratinei" Suomijos vyriausybei didelius žemės plotus ir pasižadėjo dar sumokėti dideles pinigų sumas — kompensaciją. Svarbiausia, kad toje sutartyje buvo smarkiai užakcentuota, jog ji turi būti ratifikuota Helsinkyje.

KARO PRADŽIA IR KOVOS PRIEDANGOS POZICIJOSE

Lapkričio 30 d. Sovietų Rusijos raudonoji armija, po trumpo artilerijos paruošimo, keliose vietose peržengė Suomijos sieną ir puolė suomių priedangos pozicijų sekimo postų liniją. Tuo pačiu metu į kovas įsijungė aviacija, kuri bombardavo Helsinkį ir kitus svarbesnius miestus. Likimo ironija lėmė, kad Sovietų Rusijos lėktuvai bombarduoti Suomijos miestus ir žudyti nekaltus civilinius Suomijos gyventojus atskrido iš okupuotos Estijos aerodromų.

Svarbiausios kautynės netrukus išsivystė Karelijos sąsmaukoje, kur buvo sutelktos abiejų pusių pagrindinės jėgos. Mannerheimo linijos pagrindinis ruožas buvo įrengtas maždaug 20-30 km. nuo Suomių-Sovietų sienos. Taigi, buvo pakankamai ploto ir atstumo kovoms išsivystyti dar priedangos pozicijose, kuriose suomiai buvo gerai įsitvirtinę ir tokiems veiksmams ruošėsi visą taikos metą.

Suomiai buvo gerai apmokyti kautis miškingose, ežerų bei upių išraižytose, kalvotose vietovėse, kur maža kelių ir daug galimybių tuos kelius užversti, užbarikaduoti ar užminuoti.

Dėl kelių stokos Sovietai, įsiveržę į Suomiją, skaitlingomis jėgomis turėjo žygiuoti didelėmis, ilgomis voromis, kurių žygius, ypač kovos metu, buvo sunku derinti, dėl ryšių priemonių stokos ir judėsių laisvės apsunkinimo, dėl kelių stokos, pelkių, upių, ežerų bei miškų gausumo. Sovietų kariuomenės dalių voroms kelią skindavo tankai, bet kai tankai sutikdavo nepereinamas kliūtis, upes, užvertimus, barikadas, minų laukus, kuriuos gynė suomiai automatiniais ginklais, tada tų vorų priekinės dalys — pėstininkai pradėdavo kautis, tikslu palaužti suomių pasipriešinimą ir pašalinti sutiktas kliūtis, o didesnė tų vorų dalis sustodavo ant kelių ir laukdavo, kol bus nugalėtas suomių pasipriešinimas ir atidarytas kelias.

Tos ant kelių stovinčios Sovietų voros, ypatingai atsidūrę paežerėse, miškingose apylinkėse bei siaurumose, sudarydavo geriausias sąlygas suomiams pulti jas iš pasalų ir iš įvairių krypčių. Jos būdavo suomių apnaikinamos, išsklaidomos, atkertamas jų susisiekimas su užnugariu. Kadangi buvo šaltas oras, o Sovietai pradžioje nebuvo pilnai pasiruošę kariauti šaltos žiemos sąlygose, tai sustoję poilsiui, ypač nakvynei, jų dalys tuoj sukurdavo laužus, kurie išduodavo susibūrimų vietas ir sudarydavo palankias sąlygas suomiams tas stovyklas puldinėti ir apšaudyti.

Suomių karius moraliai labai slėgė masinis Sovietų tankų vartojimas, prieš kuriuos suomiai turėjo labai menkas priemones gintis. Batalionuose buvo tik po du Bofors 37 m.m. prieštankinius pabūklus. Vėliau suomiai patys išrado, vadinamus, "Molotovo kokteilius". Tai buvo specialios degamosios medžiagos pripildyti buteliai, kuriuos mesdavo į tankus ir taip juos padegdavo. Buvo sudarytos specialios komandos kuopose, batalionuose, pulkuose ir divizijose, kovai su priešo šarvuočiais ir tankais.

Nežiūrint didelės Sovietų persvaros skaičiumi ir technika (apie 140,000 rusų karių su 1,000 tankų puolė Karelijos sąsmaukoje suomių priedangos dalis, susidedančias iš apie 13,000 vyrų), jie didelio pasisekimo neturėjo. Iki gruodžio 2 d. Sovietams pasisekė nustumti smulkius suomių dalinius ir išeiti į liniją: Vammelsuu - Kivinebb - Rautus - Taipale, t.y., apie 10-16 km. už sienos. Vietomis Sovietų rusams buvo pasisekę įsibrauti į suomių priedangos pozicijas, bet priešpuoliais jie buvo išblokšti ir vakare visi punktai buvo vėl suomių rankose.

Suomių priedangos dalims sustiprinti Nykyrka ir Kivinebb baran buvo pasiųstas dar vienas pulkas. Po to, viskas vėl atrodė tvarkoje.

Tokioms aplinkybėms esant, vėlai vakare atsitiko iki šiol dar neišaiškintas įvykis:

Gruodžio 2 d., vėlai vakare, Karelijos sąsmaukos armijos štabe, buvo gautas pranešimas, kad Sovietai išsikėlė Puumola rajone, tai yra, priedangos dalių dešiniojo sparno užnugaryje, ir kad Sarmula rajone pralaužtas priedangos dalių gynimosi pozicijų centras. Armijos vadovybė gavusi pranešimą apie tokią kritišką būklę priedangos dalių pozicijose, norėdama išvengti priedangos dalių apsupimo ir jų sunaikinimo, davė įsakymą priedangos dalims atsitraukti: pajūrio dalims į Nykyrka ribą, o kairiajam sparnui daliai į Suvanto ir kitai daliai į vakarus nuo II korpo gynimosi pozicijų.

Tačiau paaiškėjus, kad pranešimas apie susidariusią kritišką būklę priedangos pozicijose buvo perdėtas ir netikslus, nes pozicijų centras nebuvo pralaužtas, o dešiniame sparne sovietai buvo išsikėlę tik vienoje vietoje, kariuomenės vadas pakeitė įsakymą, liepdamas nesitraukti iš užimtų pozicijų. Bet buvo jau per vėlu; suomiai jau buvo pasitraukę ir jų pozicijas buvo užėmę rusai. Mėginimas atsiimti paliktas pozicijas suomiams nepasisekė. Tokiu būdu, be kovos buvo atiduotos rusams saugos gynimosi pozicijos ir teritorijos ruožas.

Gruodžio 4 ir 5 d. Karelijos sąsmaukoje įvyko smarkių kautynių, į kurias buvo įsijungusi dalis jėgų iš pagrindinių pozicijų Mannerheimo linijoje.

SUOMIJOS "DEMOKRATINĖ" VYRIAUSYBĖ

Prasidėjus karui, Suomijos vyriausybė atsistatydino. Nauja vyriausybė buvo tokio sąstato: pirm. Risto Rytis, užsienių reik. min. Väinö Tanneris, krašto aps. min. liko tas pats Juko Niukkanenas ir kt. Kariuomenės vadas liko ir toliau marš. Mannerheimas.

Pirmajame savo posėdyje naujoji vyriausybė nusprendė daryti pastangas grąžinti taiką. Buvo kreiptasi į Švediją ir J.A.V., prašant padaryti žygius atnaujinti su Sovietų Rusija derybas. Švedijos vyriausybė buvo prašoma perduoti Sovietų Rusijai, kad Suomija turi naujų pasiūlymų. Be to, Švedijos vyriausybė buvo paprašyta rūpintis Suomijos piliečių reikalais Sovietų Rusijoje.

Gruodžio 2 d. Švedijos pasiuntinys Maskvoje Wintheris paprašė audiencijos pas užsienių reik. kom. Molotova. Molotovas teikėsi priimti pasiuntinį Wintheri tik gruodžio 4 d. ir atmetė pasiuntinio pasiūlymus dėl taikos derybų ir Suomijos piliečių reikalų atstovavimo Sovietų Rusijoje, pareikšdamas, kad Sovietų Rusija Suomijos vyriausybės nepripažįstanti, o pripažįstanti tik "demokratinę" Suomijos vyriausybę, vadovaujamą O. W. Kuusineno, įsikūrusią Terijoki miestelyje. Tos vyriausybės istorija yra tokia: Kai Sovietų Rusijos kariuomenė peržengė Suomijos sieną ir užėmė pasienio miestelį Terijoki, ten tuojau atsirado "demokratinė" Suomijos vyriausybė, kurios priešakyje stovėjo O. W. Kuusinenas, senas suomių komunistas, 1918 m. pabėgęs iš Suomijos į Sovietų Rusiją ir ten visą laiką gyvenęs. Jis buvo laikomas "demokratinės" Suomijos respublikos liaudies vyriausybės galva ir užsienių reik. komisaru.

Gruodžio 2 d. Sovietų Rusijos vyriausybė pasirašė su "demokratine" Suomijos vyriausybe sutartį, pagal kurią Sovietų Rusijai buvo perleisti visi žemės plotai, net su kaupu, kurių ji reikalavo iš teisėtos Suomijos vyriausybės. Kompensacija už tai — "demokratinei" Suomijos vyriausybei, pagal sutartį, buvo pažadėta gausiai atlyginti pinigais ir perleisti didelius žemės plotus Sovietų Rusijos Karelijoje. Tą sutartį pasirašė V. Molotovas ir O. W. Kuusinenas Maskvoje.

Apie sutarties pasirašymą pranešė Maskvos radijas gruodžio 3 d. su paaiškinimais, kad toji sutartis turi būti ratifikuota artimiausiu laiku Helsinkyje. "Demokratinė" Suomijos vyriausybė buvo pasiryžusi suorganizuoti 50,000 vyrų suomių kariuomenę, kuri turėjo žygiuoti į Helsinkį. Tikrumoje pasisekė suorganizuoti apie 1,000 vyrų, kurių tarpe buvo keli suomiai, o likusieji ingrai ir rusai.

Vėliau paaiškėjo, kad dar prieš karo pradžią, lapkričio 13 d., Stockholme gyvenęs suomis komunistas Tuominenas buvo kviečiamas atvykti į Maskvą. Pagal Sovietų planą, O. W. Kuusinenas turėjo būti respublikos prezidentas, o Tuominenas — "demokratinės" Suomijos respublikos liaudies vyriausybės galva. Tuominenui atsisakius vykti į Maskvą, vyriausybės priešakyje buvo pastatytas pats O. W. Kuusinenas. Iš to vėl sektų išvada, kad Sovietų Rusija buvo užsimojusi užkariauti visą Suomiją ir ją sukomunistinti, tik tas planas nepasisekė įvykdyti. Pabijota buvo Anglijos ir Prancūzijos pasiūlytos pagalbos Suomijai.

TAUTŲ SĄJUNGA PASMERKIA SOVIETŲ RUSIJĄ

Nuo pirmos karo dienos Suomijos vyriausybė darė visas galimas pastangas sustabdyti karo veiksmus ir atnaujinti derybas su Sovietų Rusija. Tuo reikalu ji kreipėsi į J.A.V. ir į Skandinavijos valstybes, bet be pasekų. Sovietų Rusija net atsisakė kalbėtis su teisėta Suomijos vyriausybe.

Tautų Sąjunga, anais laikais, buvo institucija, kurios uždavinys buvo padėti išvengti ginkluotų konfliktų tarp valstybių. Gruodžio 2 d. Suomijos vyriausybė pavedė savo atstovui prie Tautų S-gos R. Holsti kreiptis į Tautų S-gą, prašant padaryti žygius sustabdyti neišprovokuotą Sovietų Rusijos agresiją prieš Suomiją. Tą klausimą spręsti Asamblėjos posėdis buvo paskirtas gruodžio 9 d. Tačiau Sovietų Rusija atsisakė prisiųsti savo atstovą į tą posėdį.

Gruodžio 11 d. buvo pasiųstos telegramos, raginančios Suomiją ir Sovietų Rusiją atstatyti taiką, tarpininkaujant Tautų S-gai. Suomijos vyriausybė sutiko su tuo pasiūlymu, o Sovietų Rusija jį atmetė.

Asamblėja užgyrė Suomijos laikyseną ir pastangas atstatyti tvarką, o Sovietų Rusiją pripažino net šešiais atvėjais prasilenkus su duotais pasižadėjimais. Be to, ji kreipėsi į Tautų S-gos narius, prašydama teikti Suomijai visokeriopą pagalbą. Asamblėja, pagaliau, nusprendė, kad Sovietų Rusija, nepaklausiusi Tautų S-gos kvietimo ir apsilenkusi su duotais pasižadėjimais, pati save išskyrė iš tos organizacijos. Tai įvyko gruodžio 14 d. ir tai buvo paskutinis Tautų Sąjungos aktas.

Dėl tokio sprendimo susidarė labai patogios sąlygos kitoms valstybėms teikti Suomijai visokeriopą pagalbą — moralinę ir materialinę. Daugelyje valstybių, Šveicarijoje, J.A.V., o ypač Skandinavuose, susitvėrė specialūs komitetai teikti Suomijai pagalbą.

Tenka labai apgailestauti, kad tuos gerus kitų valstybių norus tolesnė įvykių eiga savotiškai nustel-

---

→

Karo eiga nuo 1939 m. lapkričio 30 iki 1940 m. kovo 13 d. Schema iš sovietų šaltinių (Istorija Velikoi Otečestvennoi Voini Sovietskogo Sojuza 1941-1945).

Граница СССР с Финляндией к началу войны
Финские укрепления на Карельском перешейке (линия Маннергейма)
Сосредоточение сил сторон
Наступление советских войск на главном направлении
Наступление советских войск на вспомогательных направлениях
Острова занятые десантами Балтийского флота 30.11-3.12.39
Артиллерийская поддержка войск кораблями флотов и флотилий
Зона объявленная советским правительством опасной для плавания всех судов
Блокадные действия флота
Ледовая автомобильная дорога финнов, действовавшая с 17.02 по 12.03.40 (Васа-Умео)
Положение советских войск к концу военных действий 12.00 13.03.40:
на главном направлении
на вспомогательном направлении
Граница СССР с Финляндией по мирному договору
Территория, отошедшая к СССР по мирному договору
Территория полуострова Ханко, предоставленная Финляндией в аренду СССР по мирному договору
Примечание: Мирный договор заключен в Москве 12.03.1940. Военные действия в соответствии с мирным договором прекратились в 12.00 13.03.1940
БАРЕНЦЕВО МОРЕ
МУРМАНСК
ЛАПЛАНДСКАЯ ГРУППА
ГРУППА ТУОМПО
АРМ. КОРПУС ХЕЛЬСИНКИ
ГРУППА ТАЛВЕЛА
АРМИЯ ЭСТЕРМАНА
ХЕЛЬСИНКИ
КБФ
ЛЕНИНГРАД
ТАЛЛИН
ТАРТУ
ПЕТРОЗАВОДСК
АРХАНГЕЛЬСК
БАЛТИЙСКОЕ МОРЕ
Масштаб 1:7 500 000
км 100 0 100 200 300 км

bė, net pristabdė. Čia ne be priekaištų yra ir pati Suomijos vyriausybė, kuri neturėjo aiškaus plano. Pradžioje ji perdaug pasitikėjo savo jėgomis, o karui įsisiūbavus, blaškėsi tarp abejonių, baimės ir neryžtingumo apsispręsti ir nuspręsti.

KOVOS ŠIAURINĖJE FRONTO DALYJE

Sovietai puolė ne tik Karelijos sąsmaukoje, bet ir visame likusiame fronto bare nuo šiaurinio Ladogos ežero kranto iki Petsamo — Šiaurės Ledinuotojo vandenyno, kur suomių gynyba buvo gana veikli. Tame bare Sovietams pulti buvo dar sunkiau, negu Karelijos sąsmaukoje, nes toji sritis, šiaurėje —tundra, pietuose — retai apgyvendinta, dar labiau miškinga, kur dar retesnis ir blogesnis kelių tinklas. Visa tai dar labiau sunkino ryšių palaikymą tarp vorų ir bendradarbiavimą kautynių metu.

Suomiai be didelės sau rizikos, mažesnėmis jėgomis, užpuldavo rusų voras iš sparnų ir užnugario, jas išsklaidydavo, atkirsdavo, ar nublokšdavo atgal. Šiose kovose suomiams ypatingai gerai pasitarnavo pašliūžininkai ir geležinkelio linija: Sortuvala - Nurmes - Uleaborgas.

Stiprių Sovietų jėgų sutelkimas šiauriniame fronto bare Suomijos kariuomenės vadovybei buvo nelauktas, todėl sudarė daug rūpesčių.

Šiaurinėje fronto dalyje (į šiaurę nuo Ladogos ežero), įsibrovę sovietai į Suomijos teritoriją dviem vorom per Salmis ir Uomaa, smelkėsi — viena vora Kitela kryptimi, o kita per Suojarvi link Loimala — palei geležinkelį, tos voros dalis slinko per Aglajärvi link Tolvajärvi ir per Kuolismaa link Ilomants.

Vidurinėje Karelijoje, į šiaurę nuo Pielisjärvi, per Lieksa ir Kuhmo, sovietai slinko link geležinkelio linijos Joensuu - Kontiomäki, kur sudarė didelį pavojų suomiams. Toliau į šiaurę rusai slinko link Suomussalmi. Salla buvo sovietų užimta, o dar toliau į šiaurę, sovietai išsikėlė į krantą Petsamo apylinkėje ir slinko pietų kryptimi.

Tokiomis aplinkybėmis susidarius, Suomių kariuomenės vadas buvo priverstas iš savo pagrindinio rezervo pasiųsti dalį jėgų link Tolvajärvi, Kuhmo ir Suomussalmi. Gruodžio 5 d. 16 p. pulkas su art. grupe buvo pasiustas per Värtsila į Tolvajärvi. Iš rezerve esančios Uleäborgo rajone 9 p. divizijos 25 p. pulkas buvo pasiųstas į Nurmes, o iš ten veikė link Kuhmo į priešo sparną. 27 p. pulkas buvo transportuotas geležinkeliu į Hyrynsalmi, o iš čia vyko link Suomussalmi. Ilomants baran buvo pasiųsta "A rinktinė", susidedanti iš trijų atskirų batalionų, o Salla baran vienas ats. batalionas. Buvo sudarytas naujas rezervas "B rinktinė" iš trijų atskirų batalionų.

Pirmomis karo dienomis Suomių IV armijos korpo bare buvo susidariusi gana kritiška būklė, ypatingai Suojärvi, Tolvajärvi ir Illomants kryptimis. Kadangi IV armijos korpo vadas veikdamas plačiame (apie 100 km.), bare nebeįstengė ta kryptimi slenkančių rusų sulaikyti, tai kariuomenės vadas sudarė toje kryptyje atskirą rinktinę, vadovaujamą plk. Paavo Talvella.

Gruodžio 5 d. kariuomenės vadas įsakė plk. Talvela perimti vadovavimą visų dalių, siunčiamų veikti Tolvajärvi - Illomants kryptimis, pereiti puoliman ir sumušti rusus, slenkančius Korpiselkä ir Illomants kryptimis. Plk. Talvela perėmė savo valdžion 16 p. pulką su art. grupe, vykstantį į Tolvajärvi barą ir "A rinktinę" (tris ats. batalionai), vykstančią į Illomants barą. Karo pradžioje tame bare veikę keturi suomių batalionai rusų buvo išsklaidyti, todėl IV armijos korpo vadas į Tolvajärvi barą buvo pasiuntęs vieną batalioną iš savo rezervo. Sovietų jėgų tame bare buvo viena 139 p. divizija. Čia tarp rusų ir suomių įvyko keletas mažesnių, bet aršių ir kruvinų kautynių. Vėliau plk. Talvela, surinkęs 7 batalionus ir 4 baterijas, nusprendė pereiti puoliman.

Po aršių, besikeičiančios laimės, kautynių, rusai buvo sumušti, ir gruodžio 14 d. visa Tolvajärvi apylinkė buvo suomių rankose. Tame bare veikusi sovietų 139 p. divizija buvo sumušta, jos likučiai išsklaidyti ir nublokšti atgal. Bet tuo kautynės dar nepasibaigė. Sovietai į tą barą metė naujas dalis: 75 p. diviziją, kuri pastojo suomiams kelią į Aglajärvi. Plk. Talvela rinktinė gerai išnaudodama miškingą vietą, puolė 75 rusų p. diviziją iš fronto, sparnų ir užnugario. Gruodžio 22 d. rusai buvo priversti skubiai pasitraukti iš Aglajärvi. 75 p. divizijos likučiai buvo persekiojami iki Aittojoki, netoli Suojärvi.

Šiame bare suomių laimėjimas buvo didelis. Rusų 139 p. div. buvo išvesta iš rikiuotės, o 75 p. div. turėjo didelių nuostolių. Pagrindinio kelio kryptimi buvo suskaičiuota apie 4,000 užmuštų rusų, nelaisvėn buvo paimta 600 vyrų. Sunaikinta ir paimta 59 tankai, 31 pabūklas, 220 kulkosvaidžių ir kito turto. Šioji pergalė, tačiau, brangiai kainavo ir suomiams. Jų nuostoliai žuvusiais ir sužeistais siekė: karininkų 30 proc., o kareivių 25 proc. viso dalių sąstato. Vėliau paaiškėjo, kad proporcingai skaičiuojant, Tolvajärvi kautynės buvo nuostolingiausios viso karo bėgyje.

Tų kautynių laimėjimas buvo didelės karinės ir psichologinės reikšmės suomiams.

Tuo pačiu metu stabilizavosi frontas ir Illomants bare, kur keturi silpni suomių batalionai su baterija atlaikė sovietų 155 p. divizijos spaudimą. Suomių laimėjimai Tolvajärvi ir Illomants baruose palengvino IV armijos korpo operacijas.

Tuo pačiu laiku, dar šiauriau, įvairiuose fronto baruose išsivystė ir daugiau kautynių. Karo pradžioje du rusų p. pulkai peržengė sieną Juntusranta bare. Tai buvo tikra staigmena suomiams, nes rusai ta kryptimi pravedė kelią suomiams visai nepastebėjus, o vienas rusų pėstininkų pulkas puolė Raate - Suomussalmi kryptimi. Gruodžio 7 d. tos abi rusų voros susijungė Suomussalmi rajone. Tai buvo 163. sovietų rusų p. divizijos dalys. Kadangi toje kryptyje veikė tik du silpni suomių batalionai, tai 163. p. d. kelias į vakarus buvo laisvas.

Suomių batalionai užėmė pozicijas ant upelio į vakarus nuo Suomussalmi, kuris buvo dar nepakankamai užšalęs ir tankai ledu per tą upelį pereiti negalėjo. Toje riboje rusai buvo sulaikyti. Kariuomenės vadas Suomussalmi baran iš savo rezervo pasiuntė

9 p. d., 27 p. pulką, o tos divizijos vadą plk. Siilasvuo paskyrė to baro vadu.

Tame bare suomiai atsilygino Sovietams už naujai pravestą kelią naujai pravesta geležinkelio šaka, nuo geležinkelio stoties Kontiomāki - Taivalkoski iki Hyrynsalmi, kurios statyba tik ką buvo baigta. Suomiai pasinaudojo ta naujai pravesta geležinkelio šaka ir privežė savo rezervus 40 km. atstumo į pietus nuo Suomussalmi. Tos geležinkelio šakos dėka, plk. Siilasvuo gruodžio 11 d. jau galėjo pradėti pasiruošimus aktyviems veiksmams savo bare.

Palikęs prieš sovietų rusus Suomussalmi apylinkėje didesnę dalį automatiniais ginklais ginkluotų dalinių, plk. Siilasvuo su likusiais savo daliniais, staigiu smūgiu perkirto rusams susisiekimo kelią su Raate. Tos pačios dienos bėgyje 5 km. to kelio tarpas buvo suomių rankose, o sekančią dieną buvo pradėtas puolimas Suomussalmi kryptimi. Vakare buvo jau pasiektas miestelio centras. Rusai atkakliai gynėsi artilerija ir tankais. Suomiai tame bare artilerijos visai ne turėjo. Kautynės vyko 40 laipsnių šaltyje.

Gruodžio 15 d. didesnė miestelio dalis buvo suomių rankose. Rusai turėjo didelių nuostolių. Viena dalis jų buvo apsupta Suomussalmi miestelio dalyje, o kita į vakarus nuo Hulkonniemi. Dar kautynėms tebevykstant su apsuptais rusais, buvo gauta žinių, kad Raate rajone pasirodė naujos sovietų jėgos. Tai buvo 44 divizija iš Maskvos karo apygardos, skaitoma elitine divizija. Dvi suomių kuopos, kurios dengė Raate kryptį, negalėjo parodyti didesnio pasipriešinimo tai divizijai.

Suomijos kariuomenės vadas, sužinojęs apie 44 divizijos pasirodymą Raate rajone, tuojau pradėjo siųsti į Suomussalmi barą naujus pastiprinimus. Gruodžio 16 į tą barą atvyko viena baterija, 18 d. — kita, o 20 d. — du prieštankiniai pabūklai. Kalėdoms atvyko didžiausias sustiprinimas — penki batalionai.

Po kelias dienas užsitęsusių kautynių Suomussalmi apsuptų 163 p. d. dalių pasipriešinimas buvo palaužtas. Jų likučiai per ežerą pasitraukė link Juntusranta. Gruodžio 30 d. buvo likviduotos 163 p. d. dalys, apsuptos į vakarus nuo Kulkonniemi. Kautynių lauke liko apie 5000 rusų lavonų, nelaisvėn paimta 500 vyrų. Karo grobis — 27 pabūklai, 11 tankų, 150 auto, 250 arklių ir kitko.

Likvidavę 163 p. d. pasipriešinimą, suomiai nukreipė savo jėgas prieš 44 diviziją, kuri žygiavo labai atsargiai, su didele apsauga. Plk. Siilasvuo paskirstė savo kautynių išvargintus dalinius į kelias rinktines ir pradėjo puldinėti 44 diviziją iš įvairių kryptčių ir iš užnugario. Greitu laiku tai divizijai kelias į rytus buvo atkirstas, o po to, keliose vietose, buvo perkirsta ir divizijos vora. Po ištisą savaitę užsitęsusių kautynių atskiroms tos divizijos dalims pasisekė pasitraukti į rytus. Nelaisvėn buvo paimta 1300 vyrų, žuvusiųjų skaičius nenustatytas, nes juos užpustė sniegas. Karo grobio buvo paimta 70 įvairių pabūklų, 43 tankai ir šarvuočiai, apie 300 autom. ginklų, 270 sunkv. bei traktorių, 32 lauko virtuvės, 1170 arklių ir kitokio turto.

Suomussalmi kautynių metu suomių kariai parodė nepaprastai didelį sugebėjimą kautis su žymiai skaitlingesniu priešu, didelę ištvermę ir pasiryžimą kovoti iki laimėjimo, ypatingai turint omenyje, kad kovos tęsėsi apie tris savaites 40 - 46 laipsnių šaltyje.

Po šio pralaimėjimo rusai daugiau nebemėgino pulti tame bare, todėl suomių kariuomenės vadovybė iš to baro galėjo permesti dalį savo jėgų į kitus fronto barus.

Pačioje šiaurėje, Petsame, veikiąs vienas suomių batalionas buvo užpultas sovietų rusų divizijos ir nublokštas apie 100 km. į pietus iki Hoyhenjārvi. Dėl tolimo atstumo ir arktinės žiemos šioje riboje, frontas stabilizavosi. Taigi, vienas suomių batalionas laikė frontą prieš sovietų rusų ištisą diviziją.

Viena (122?) sovietų rusų divizija, įsibrovusi į Salla, buvo pasiuntusi vieną pėst. pulką, sustiprintą tankais ir žvalgomąja rinktine, pulti per Savukoski link Pelkosenniemi. Paėmę Pelkosenniemi sovietų rusai galėjo žygiuoti vakarų link ir perkirsti Petsamo kelią, arba per Kemijārvi veikti į užnugarį Kursu gynėjams. Pradžioje Pelkosenniemi gynė viena suomių kuopa. Tai kuopai pagalbon buvo pasiųstas vienas pėst. pulkas, kuris gruodžio 18 d. supamuoju manevru privertė rusus panikoje pasitraukti, paliekant suomiams 10 tankų, 40 sunkvežimių ir kito turto.

Bendrai, reikia pasakyti, kad Pelkosenniemi manevras turėjo didelės reikšmės suomiams ginant Laplandiją. Po to pasisekusio manevro buvo pašalintas pavojus suomių dalims, veikiančioms Kemijārvi bare, kur du suomių pulkai laikė prikaustę dvi sovietų rusų divizijas, visą karo metą.

Einant žemyn į pietus tenka paminėti, kad iš Repola, Kuhmo kryptimi puolė 54 Sovietų divizija, o kita vora turėjo uždavinį perkirsti ties Lieksa geležinkelio liniją Joensuu - Kontiomāki. Bendrai šiaurinėje Ladoga ežero pusėje padėtis tuo metu stabilizavosi. Dvi Sovietų divizijos, puldamos per Salmis ir Uomaa, buvo susijungę ties Kitela. Jų pastangos pralaužti suomių frontą tarp Ladogos ežero is Suskyjārvi nuėjo niekais. Bare tarp Kollaa ir Suojarvi geležinkelio stoties, keturi suomių batalionai, su silpna artilerija, atlaikė dviejų sovietų rusų divizijų spaudimą. Kalėdoms tame fronto bare karo veiksmai aprimo. Nuo to laiko šiaurinėje fronto dalyje šalta, su stora sniego danga (nuo 30 cm. iki 2 metrų), žiema pasidarė geriausia suomių sąjungininkė.

Bendrai kalbant apie gruodžio mėn. karo veiksmus šiaurinėje fronto dalyje, tenka pasakyti, kad suomiams jie buvo gana sėkmingi. Rezervai visur spėjo laiku atvykti ir ne tik sulaikė sovietų puolimus, bet didelę dalį jų jėgų sunaikino, o likusias nubloškė atgal.

(bus daugiau)

DOUGLAS MacARTHURAS
— karo vadas ir žmogus

V. M. KLAUSUTIS

Gen. Douglas MacArthuras, mūsų krašto istorijoj, bus atmenamas kaip genialus karo vadas ir valstybininkas. Gerb. p. Vytenio patiektas a. a. gen. MacArthuro kalbos, pasakytos Karo Akademijoj, West Pointe, vertimas KARIO Nr. 5 ryškiai parodė skaitytojams gen. MacArthuro taurumą. Šis JAV generolas, palyginant su kitais JAV generolais, drįstu sakyti, liks žymiai augštesnis JAV visuomenės akyse. Jo nuopelnai, būdo savybės, augšto lygio intelektas tą rodo.

Jaunesnės kartos amerikiečiai mažiau težino ir mažiau pažino šį amerikiečių generolą, bet senesnieji amerikiečiai atsimena anuos 1925-27 metus, amerikiečių spaudos debatus, visuomenės susidomėjimą karininkų debatais, tikriau sakant, generolų ir admirolų bei valstybininkų, kuriuose a. a. gen. Douglas MacArthuras nedalyvavo, bet atydžiai juos stebėjo ir kai atėjo momentas padaryti sprendimą, jis pasisakė ir baigė tuos debatus dramatiškai ir logiškai, nuramino spaudą, visuomenę ir valstybininkus.

Ginčai ėjo augštųjų karininkų (generolų ir admirolų rango) tarpe dėl mūsų krašto saugumo ir paruošimo krašto gynybai modernių ginklų, kuriais būtų pasiekta pergalė karo metu. Beveik 85 proc. spaudos organų ir valstybininkų buvo šalininkai daugumos generolų ir admirolų, o tiktai maža dalis augštųjų karininkų ir admirolų buvo šalininkai gen. William Mitchellio ir admirolo MacGrudderio. Pastarieji du mūsų krašto gynybos propagatoriai teigė, kad karas neišvengiamas, kad sekančiame pasauliniame kare I-jo Pasaulinio karo ginklai būsią netinkami gynybai.

Tuo metu gen. Douglas MacArthuras buvo vyr. Gen. Štabo pareigūnas. Jis stebėjo tuos ginčus Kongrese ir karininkų vedamus spaudoje ir paskaitose, bet tylėjo, o gal nenorėjo įsivelti į ginčus. Galimas dalykas, kad MacArthuras numatė, kuo baigsis tie "debatai", kad kongresas, arba Gen. Štabas turės tuos "debatus" baigti kariniame teisme, nes jie pasiekė demoralizacijos laipsnį karininkijoje. Visuomenė buvo tiek "įkaitinta", kad pradėjo reikalauti sustabdyti tuos ginčus ir besiplečiančią demoralizaciją ir net nedrausmingumą karininkijoje.

Amerikiečių spaudos organai, kaip paprastai, dauguma stovėjo daugumos karininkų ir valstybininkų pusėje, bet Hearsto dienraščiai stovėjo gen. William Mitchellio ir adm. MacGrudderio pusėje, žodžiu, visame krašte viešpatavo nerimas ir nepakantra gen. "Billy" Mitchelliui ir adm. MacGrudderiui. Pagaliau adm. MacGrudderis nutilo, bet gen. Billy Mitchellis buvo nenutildomas. Krašto gynybos departamento — Secretary of War, spiriamas, Gen. štabas buvo priverstas patraukti gen. Mitchellį į karišką jį teismą. Jam grėsė netiktai pašalinimas iš karinės tarnybos, bet ir kalėjimas.

Gen. MacArthuro sprendimas ir gen. Mitchellio išgelbėjimas

Karo teisme tardymas vyko gana ilgokai, karinio teismo metu kilo dar "karštesni debatai". Sutelkti karinės gamybos specialistai ir tardymo ir gynybos juristai "debatavo", gen. D. MacArthuras teisme pirmininkavo. Ir, kaip spauda rašė, gen. MacArthuras pravedė tardymą bešališkai, bet patiektų liudimų, argumentų ir įrodymų akivaizdoje, karinio mokslo specialistų (gal būt ir gen. MacArthuro įtaka) teismas baigėsi taip, kad buvo pasotintas ir vilkas ir avinas paliko išsaugotas. Gen Mitchellis buvo pažemintas į pulkininko laipsnį, bet paliko karinėje tarnyboje, vėliau išėjo į pensiją patarėju ir modernių ginklų ruošėju mūsų krašto gynybai, ypatingai aviacijos srityje, kurioje jis buvo specialistas.

Gen. Mac Arthuro teisme sprendimas buvo tiek pat svarbus ir jaudinantis amerikiečius, lygiai kaip ir jo kalba pasakyta Karo Akademijoje prieš pat mirtį. Gen MacArthuras, genialus karo mokslo žinovas, giliai išstudijavęs karinę istoriją mūsų ir pasaulinę, augštos karinės ir politinės moralės šalininkas, savo žodyje kariniame teisme nuramino amerikiečius, karius, admirolus, valstybininkus ir spaudos organus ir pripažino, kad gen. Mitchellio ir adm. MacGrudderio pareiškimai debatuose gynybos reikalais buvo teisingi ir nepaneigiami. Tačiau spaudoje ir paskaitose neišlaikyta reikiama drausmė ir atatinkama augštųjų karių etika buvo vienintelis jų nusikaltimas. Gen MacArthuras pareiškė, kad gen. Mitchellio ir adm. MacGrudderio oponentai, be abejo, privedė juos prie drausmės ir etikos ribų peržengimo. Žodžiu, gen. MacArthuras pripažino, kad gen. Mitchellio ir adm. MacGrudderio įrodymai neginčinami ir, kad ateities kare JAV turės turėti modernius gink lus, modernią karinę aviaciją ir šarvuotus laivus, kuriais lėktuvai bus gabenami į tolimiausias jūras priešo puolimui.

Galimas dalykas, kad jei respublikonų partija būtų valdžiusi JA Valstybes II-jo Pas. karo metais, gen. MacArthuras būtų buvęs visų JAV karinių jėgų vyr. vadas. Jis būtų paveikęs valstybininkus, nustatęs jiems užsienio politikoje gaires ir nebūtų leidęs JAV prieiti prie tokių politinių tragedijų, kokias dabar anglo-amerikiečiai išgyvena. Neabejoju, kad "dėdė" Stalinas nebūtų nustūmęs ang lo-amerikiečių į politinę balą Europoje ir Azijoje, iš kurios jie ligi šiol nevalioja išbristi.

Prez. Rooseveltas, tapęs JAV valdovu, gen. MacArthurą pašalino iš Generalinio Štabo, jo vieton pastatė gen. George Marshallį, o gen. MacArthurą pasiuntė į Filipinus gubernatoriaus pareigoms. Kai kurie demokratai šypsojosi tada sakydami: "Dabar MacArthuras kovos Filipinuose su musėmis ir kitokiais vabalais. Jo įtaka Vašingtone karininkų ir valstybininkų tarpe bus sužlugdyta. Jis savo nosies nebekiš į JAV užsienių politiką".

Gen. Douglas MacArthuras pasireiškė ir Filipinų krašte kaip geras administratorius, organizatorius ir valstybininkas. Jis pakeitė ten jų politinį, socialinį ir kultūrinį veidą. Filipiniečiai gėrėjosi jo administracija. Greta to, jis paruošė filipiniečių miliciją, kuri vėliau tapo to krašto kariuomene. Filipiniečių vyr. milicijos vadą, Ramulo, jis paruošė generolu, valstybininku ir diplomatu, kuris netrukus pasižymėjo kare su Japonais, o vėliau pagarsėjo Filipinų ambasadorium JA Valstybėse ir pirmininku Jungt. Tautų vienoje sesijoje. Žodžiu, gen. MacArthuras paruošė Filipiniečius savivaldai — nepriklausomybei, davė jiems, ne tiktai kariuomenę, bet valstybinį ir administracinį aparatą.

Gen. D. MacArthuras II-jo Pasaulinio karo metu kovojo su prez. Roosevelto ir prez. Trumano administracijų politika Azijoje ir kritiškai vertino Vašingtono valdovų politiką ir jam diktuojamą liniją kovoje su Japonija, tuolabiau kovose Korėjoje. Gen. MacArthuras norėjo laimėti karą Korėjoje, apjungti Korėją ir grąžinti korėjiečiams nepriklausomybę, deja, "dėdė" Stalinas, globodamas savo kolegą Mao tse-tungą ir numaty-

GEN. MacARTHURO PLANUS KORĖJOS KARE SUGRIOVĖ DULLES

"Mes — turkai — gen. Mac Arthurą gerbiame kaipo didžiausią didvyrį, antrąjį po mūsų numylėto Tėvo ir naujoviškos Turkijos valstybės statytojo — Mustafo Kemal Ataturko".

Ryšium su gen. Douglas Mac Arthuro laidotuvėmis, tokį laišką parašė Times redakcijai Adan Saka iš New Yorko.

Po amerikiečio žurnalisto J. Lukaso pasikalbėjimų su gen. Mac Arthuru, tuojau buvo atspausdintas ir žurnalisto Bob Considine pasikalbėjimas, įvykęs tais pačiais 1954 metais.

Considine rašo, kad gen. Mac Arthuras mirė labai nusivylęs, nes jo pastangos įamžinti savo karjerą dar nebuvo įgyvendintos.

Kad galutiną pergalę Korejoje laimėjus, jis siūlė atominiais ginklais pulti aviacijos ir tiekimo bazes Mandžūrijoje, panaudoti 500,000 tautinės Kinijos kariuomenės ir pasienio juostą neutralizuoti, išbarsčius radioaktyvių kobalto dulkių.

Kad užbaigus šaltąjį karą ir privedus prie taikos, prez. Eisenhoweriui (kadaise buvusiam jo adjutantui) jis pasiūlė savo planus realizuoti ir atlikti mesijaus rolę. Iš Eisenhowerio pusės buvo palankumo atgarsių, bet Dulles dviprasmiški patarimai paėmė viršų ir planai įvykdyti nebuvo. To plano įvykdymui būtę užtekę tik dešimties dienų ir jis būtų pakeitęs visą istoriją. Apie 30-50 atom. bombų įvykdytų pagrindinį uždavinį. Pirmiausia būtų sunaikintos priešo oro jėgos. Sekantis veiksmas — Čiang-Kai-šeko 500,000 kariuomenės su dviem divizijom amerikiečių marinų išliptų dviejuose atskiruose punktuose Jalu upės augštupyje, sudarydamos šiaurinę užtvarą. Aštuntoji armija, išdėstyta 38 lygiagretėje, pradėtų spausti priešą iš pietų. Apie pusantro milijono komunistinės kariuomenės tuoj subyrėtų. Radioaktyvioji kobalto juosta sulaikytų priešo intervenciją bent 60-čiai metų. Kiniją ginti Sov. S-ga niekuomet nesiangažuotų, nes ir taip šiuo kolosu nėra užtikrinta ir ją paremti rimto tikslo neturi. Sutikimas su paliaubomis buvo tikra nesąmonė, nes buvo duotas laikas kiniečiams apsiginkluoti. Jie turėjo tik vienintelį ginklų gamybos centrą, o dabar turi jau keturis kitus. Su laiku, kada jie lėktuvų pramonę pilnai išvystys, tada Kinija virs rimta karine jėga. Mandžūrijoje jau įrengtas kilometriniais įsibėgėjimo takais sumodernintas aerodromas.

Gen. Mac Arthuro pasikalbėjimas su Eisenhoweriu įvyko 1952 m. gruodžio 17 dieną. Per pusantros valandos Mac Arthuras išdėstė savo planus, kurie klausiusiems aiškiai patiko. "Puikūs", įsikarščiavęs pareiškė Eisenhoweris, ir, kol tas tebetęsė savo mintis, įsiterpė Dulles, prezidentui primindamas anksčiau duotus pasižadėjimus, kad, kas liečia Korėją, nedaryti sprendimų vienerių metų laikotarpyje.

Gen. Mac Arthuras pabandė tada kitą būdą. Kaip ginklo draugą, jis bičiuliškai apkabinęs apeliavo į Eisenhowerio jausmus. "Už visus laimėjimus, kuriuos tu įvykdei, aš didžiuojuos. Tavo laimėjimai Europoje, sąžiningumas ir teisingumas daro tave išimtina asmenybe. Net Sov. S-ga tave giliai respektuoja. Dabar turi progą įvykdyti vėl per amžius atmintiną žygį. Sprendimas priklauso nuo tavęs, o laiko maža, kad grėsiančių mums ir Azijai įvykių bėgį pakeitus. Turėjome pralaimėjimų ir laimėjimų, prašau neabejojant atlikti šią misiją. Kitaip pranašauju, kad tavo populiarumas Baltuosiuose Rūmuose sumažės, pasidarysi paprasta figūra, nes tavo nusistatymus respublikonų partija pradės apipainioti naujais rinkimais. Visą tą matau aiškiau negu aiškiaregė (burtininkė) kristale".

Eisenhowerio akyse pasirodžiusios ašaros. Tačiau, ir vėl ... įsiterpusio Foster Dulles kerėjantieji žodžiai horizontą užtemdė. "Labai labai įdomu", pareiškė jis į abu žiūrėdamas. Vėliau pridūrė: "Mac Arthuras gali panašiai klysti, kaip ir tada, prieš tave statydamas Tafto kandidatūrą". Eisenhowerį lyg perėjęs šiurpas. Mac Arthuras tada nuleidęs savo rankas nuo Eisenhowerio pečių.

Ir taip paskutinysis gen. Mac Arthuro bandymas užsibaigė. Karinėje karjeroje puikus Japonijos valdymas buvo jo gyvenimo paskutinis etapas. Gen. Mac Arthuras ir mirdamas buvo įsitikinęs, kad neįvykdė užsibrėžto svarbiausio tikslo. Tokie žymūs karvedžiai, kaip gen. Mac Arthuras, kurio mintyse visada buvo pareiga, garbė, tėvynė, kasmet, ar kas dešimtmetį negimsta, ir J. A. Valstybės vargiai kito tokio šiame šimtmetyje susilauks.

K. M. Juozas Šarūnas

---

damas, kad Kinijos komunistai karo Korėjoje nelaimėsią (o tai būsią didis smūgis komunistams), paveikė Vašingtono ir Jungt. Tautų vadus. Prez. Trumanas įsakė MacArthurui grįžti nuo Yalu upės iki 35 lygiagretės, pagaliau nušalino jį nuo vyr. karo vado Pacifike ir Korėjoje karas paliko nebaigtas.

Gen. MacArthuro karinė tarnyba įtikino JAV krašto visuomenę, kad jis nusipelnė nemirštamos atminties, kad jis buvo vienintelis žymiausias JAV karininkas ir valstybininkas kokiam lygių mažai tebėra.

V. M. Klausutis

— — —

KAS IŠDRĮSO TAIP KALBĖTI?

"Jūs ir mes esame skirtingos rasės. Tarp mūsų yra didesnis fizinis skirtumas, kaip tarp bet kurių kitų dviejų rasių.

Ar tas yra gera, ar ne, aš nesiginčysiu; tačiau, aš bent manau, kad šis fizinis mūsų skirtumas yra labai nenaudingas mums abiem.

Daugelis jūsų rasės kenčia, gyvendami mūsų tarpe, kai kiti gi kenčia dėl jūsų buvimo. Vienu žodžiu, mes visi, kiekvienas savo pusėje, kenčiame. Šitą supratus, pagaliau, turime gerą priežastį, dėl kurios turėtume gyventi atskirai vieni nuo kitų.

Net nustoję būti vergais, jūs esate toli nuo to, kad galėtumėte stovėti lygiomis su baltaisiais žmonėmis.

Visame šiame plačiame žemyne nei vienas iš jūsų rasės žmogus nėra pakilęs į vieną lygį su mūsų rasės žmogumi.

Eikite ten, kur su jumis elgiamasi geriausiai, tačiau suvaržymai vistiek galios jums. To aš nepakeisčiau, jei ir galėčiau. Žiūrėkite į dabartinę jūsų būklę, kai kraštas yra įsivėlęs į karą. Mūsų pačių baltieji vienas kitam gerkles pjauna ir pagalvokite apie tai, ką mes žinome tiesa esant: Jei ne jūsų rasė, tai tarp mūsų dabar nebūtų jokio karo, nors daugeliui tų į karą įtrauktų žmonių, abiejose kovojančiose pusėse, jūs visai nerūpite, ar blogam, ar geram. Todėl yra daug geriau abiems mums būti atskirtiems."

Kas išdrįso taip kalbėti? Nagi Abraomas Linkolnas, išvaduodamas juodžius iš vergijos ... Žiūr. "Works of Abraham Lincoln" p. 370, vol. 5 by Roy P. Basler, Rutgers Univ. Press.

APIE "PARTIZANUS" IR "BANDITUS"

Kpt. O. Žadvydas savo laiške "Kariui" (1965 m. No. 1) palietė klausimą terminologijos, kurią vartoja komunistinė ir laisvo pasaulio spauda ir kuri komunistų taikoma visiems tiems, kurie drįsta priešintis raudoniesiems pavergėjams. Į paliestą klausimą verta atkreipti dėmesį, ypač sustotina ties sąvokomis: partizanas — banditas ir sušaudymas — nužudymas.

Tuo metu, kai patys komunistai tų terminų taikyme yra itin nenukrypstantys, nuoseklūs ir atkaklūs, laisvo pasaulio spauda, ne taip jau retai ir mes su ja, anuos žodžius vartoja neapdairiai ir dažnai, perdaug nesirinkdama, kartoja komunistinius terminus. Taip sovietų spauda mūsų partizanus kitaip nevadina kaip žudikais, banditais, partizanų dalinius — banditų gaujomis, prievolių gyventojams uždėjimą — plėšimais, partizanų vykdomas bausmes — žudynėmis. Maža to, jie sugeba nelaimingiesiems, patekusiems į jų vad. "teisingumo organus", įdėti į lūpas tuos savus terminus. Pavyzdžiu tegu būna kad ir ši (viena iš daugelio) knygelė **"Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudininkų veiklą"** 1961 m. LTSR Mokslų Akademijos leidinys. Štai kaip kalba tardomieji:

— "Vėliau aš (Birbilas Antanas, banditinis slapyvardis "Baltušis") sudariau tris banditų grupes ... Kiekviena banditų grupė turėjo... (p. 44).

— "...mūsų banditų gauja"... (p. 48).

—"būdamas banditų gaujos vadovas..." (p. 46).

— "Todėl aš įsakiau savo banditams" ... (p. 47).

— "... mano banditai jį nužudė" (p. 47).

—"Be nurodytų banditinių užpuolimų, mano banditai plėšdavo vietos gyventojus" (p. 49).

O koks karštas noras skandinti save:

— "Noriu dar pažymėti štai ką... Be to, noriu papasakoti tokį faktą". (p. 91).

— "Be to aš užmiršau papasakoti... (p. 91)... Aš pamiršau papasakoti" (p. 92).

Ir toliau:

— "1945 m. balandžio mėn. aš (Sabaliauskas Albinas, banditinis slapyvardis "Morkuška") savo noru įstojau į kontrrevoliucinės nacionalistinės organizacijos LLA "Vanagų" banditinę rgupę" (p. 55.

— "... už buržuazinės - dvarininkinės santvarkos, smetoninio režimo arba "savanoriškos" Lietuvos sukūrimą" (p. 55).

— "... 1945 metų paskutinėje gegužės mėnesio dekadoje banditas Vincas Šapas pranešė banditui Birbilui"... (p. 59).

Niekas jau šiandien netikti į tų "prisipažinimų" nuoširdumą. Netelpa galvoje, kad kaltinamieji, aiškiai žinodami, jog juos laukia neišvengiama mirtis, taip uoliai ir užsidegę vadintų save banditais, plėšikais, šnipais, žudikais, išdavikais. Mums bent nepaslaptis sovietiški tardytojai ir jų tardymo metodai. Neveltui rusų emigracija turi sovietiško tardytojo padėjėjams specialų terminą "tielomechanik" — kūno apdirbėjas, o vinims po nagais varymą — "šaltas" ir "šiltas manikiuras". Užtat ir nesistebime, tik giliai liūdime ir užjaučiame, kai kaltinamieji, dažnai stiprios valios ir karšto pasišventimo asmenys, vadinamame "teisme", lenktyniaudami ir užspringdami, skuba prisipažinti visus kaltinimus ir tuos, kuriais nekaltinami ir per visą "teismo" eigą paklusniai vadina save ir savo veiklą tik tais terminais, kuriuos tardytojas (per kūno mechanikus) įvarė jiems į smegenis. A K (Armja Krajowa) — lenkų pasidžiavimas, net ir pačių vokiečių pripažinimu didvyriškai kovojusi prieš vokišką okupantą, vos tik raudoniesiems įžygiavus į Lenkiją pradėta jų vadinti nacių pakalikais, kolaborantais, fašistais, teroristais ir pan. AK vadovybė, raudonųjų draugų pakviesta "deryboms", kelyje klastingai suimta ir vėliau teisiama Maskvoje, ne kitaip save vadino.

Iš to išvada tokia, kad ir mes, laisvame pasaulyje esantieji, sąvokų taikyme turėtume savo griežtą nusistatymą, kaip ją turi ir laikosi mūsų pavergėjai. Visur ten, kur raudonieji nuleisdavo savo kovotojus ar diversantus savoje teritorijoje, sutinkame juos vadinti partizanais. Tą patį mastą taikykime ir savajai teritorijai. Lietuvoje ir visur ten, kur kraštai buvo raudonųjų jėga pavergti, kovotojai, tam pavergimui pasipriešinę, buvo ir yra partizanai, banditais gi buvo ir yra tie, kurie į laisvą kraštą neprašomi įsiskverbdavo ir dirbo pavergėjų įsakymu ir jų tikslams. Va, pav., kaip raudonieji yra pastabūs, kai kiti jiems moka tuo pačiu pinigu. Toje pačioje knygelėje skyriuje "Nauji dokumentai apie Pirčiupį", redakcijos įvade rašoma: "Šio pranešimo autorius, matyti, nacionalistas — okupacinės valdžios pareigūnas. Tokias išvadas tenka daryti todėl, kad, aprašydamas Pirčiupio įvykius, jis vartoja buržuazinių nacionalistų terminologiją ir yra priešiškas tarybiniams partizanams, kuriuos vadina banditais". (p. 133).

— — —

Lygiagrečiai su "partizanai" — "banditai" vakariečiai (dažnai ir mes su jais nusikalstame apdairumui) neskiriame ir kitų dviejų terminų, būtent "sušaudymas" ir "nužudymas". Dažnai laisvas pasaulis bolševikų skerdynes, neapdairiai, vadina sušaudymu.

Net tokias skerdynes, kaip kad įvyko 1918 m. liepos mėn. Jekaterinburge, kur naktį rūsyje trys žvėrys čekistai iššaudė visą caro šeimą, moterų, vaikų, tarnų neišskirdami, ir ne vien, kad iššaudė, bet po to dar kirviais mėsinėjo ir degino, bolševikai, kaip nieko dėti, ir po šiąja diena tai vadina sušaudymu.

Tačiau tūkstančiai lenkų karininkų Katyno miške buvo **iššaudyti,** nes tą kruviną pirtį sovietai stengiasi priskirti vokiečiams (pasaka, kuriai bolševikai ir patys netiki, bent jau kalbėti apie tai tikrai nemėgsta).

Jei Kražių 1893 m. įvykius vadiname skerdynėmis, tai kur kas labiau tas terminas tinka Pravieniškiams, Rainių miškeliui, Zarasams, Červenei. Tiesa, čia ir bolševikai su mumis vienodai vadina, nes jie teigia, kad tai vokiečių darbas. Bet, bendrai, jie stengiasi vietovių neminėti, apie Červenę gi nieko, iš viso, nesakoma, lyg jos niekad nebebuvo.

Bendrai gi visa ČK-GPU-NKVD-MGB praktika susijusi su rūsiu, kūno mėsininkais ir perdaug gerai šiandien laisvam pasauliui žinoma, kad tuos negirdėtus istorijoje žvėriškumus kas sąmoningai vadintų sušaudymu. O bolševikai visus kruvinus mėsinėjimus savo rūsiuose vadina sušaudymu ir tiek. Generolas P. Krasnovas (baltbanditas, pagal sovietų spaudą, patekęs bolševikams į nagus ir pakartas) viename savo romane vaizduoja tarnaitę, tapusią čekiste. Ji versdavo kiekvieną pasmerktąjį repečkomis lįsti po kėde, kurioje ji pati sėdėdavo išsižergusi, ir vos jo galvai pasirodžius, šaudavo į pakaušį, atydžiai sekdama, kaip ir kada išeis "dūšia" iš aukos. Bolševikuose vis vien tai buvo tik **sušaudymas.**

Būkime tad labjau apdairūs ir nepilkime vandens ant raudonųjų malūno, kartodami, tai jų terminus, tai vartodami savus.

AL. A.

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis,
1561 Holmes Av.,
Racine, Wisc.

TREMTIES TRIMITAS

Mirė prof. Jonas Šimoliūnas

LŠST garbės narys prof. dr. inž. Jonas Šimoliūnas mirė 1965 m. vasario mėn. 11 d., šv. Marijos ligoninėje, Racine, Wisc. Palaidotas vasario mėn. 15 d. šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje. Velionis buvo eilės organizacijų garbės narys ir daugelio organizacijų narys. Plačiau apie jo veiklą bus parašyta sekančiame "T. T." numeryje.

— — —

LŠST leidinys "Nepriklausomai Lietuvai" vasario mėn. pradžioje išėjo iš spaudos ir išsiuntinėjamas prenumeratoriams. Jis yra 500 psl. dydžio, kietais viršeliais ir gausiai iliustruotas. Kaina — 5 dol. Galima įsigyti: Mr. Kazys Žilėnas, 1920 — 51st Ave., Cicero, Ill. 60650.

— — —

LŠST CV narys kun. J. Borevičius, S.J., išvyko pastoraciniam darbui tarp Australijos lietuvių. Tėvui Borevičiui linkime sekmės, tikėdamiesi, kad jis Mėlynojo Kryžiaus kontinento padangėje ugdys ir stiprins šaulišką idėją mūsų brolių lietuvių tarpe.

L.Š.S.T. Garbės Nariui

prof. dr. inž. JONUI ŠIMOLIŪNUI

mirus, jo giminaičiams Sofijai ir Petrui PETRUŠAIČIAMS reiškiame nuoširdžią, šaulišką užuojautą.

Aleksandras ir Sofija Mantautai

Tauriam Lietuviui, L.Š.S.T. Garbės Nariui,

š. prof. dr. inž. JONUI ŠIMOLIŪNUI

mirus, reiškiame gilią užuojautą jo giminėms ir artimiesiems.

DLK Kęstučio Šaulių Kuopa

Lietuvos Šaulių Sąjungos tremtyje garbės nariui, visuomenininkui, valstybininkui

prof. dr. inž. JONUI ŠIMOLIŪNUI

mirus, reiškiame užuojautą giminėms bei artimiesiems ir drauge liūdime.

Los Angeles Šaulių Kuopa

Šauliai paraduoja 1958 m. Čikagoje

Redaguoja E. PETRAUSKAITĖ, 926 W. 52nd Street, Chicago, Ill. 60609

PARTIZANŲ DAINA

Gegutėle, šį metelį
Tu anksčiau pas mus parlėk!
Apraudoki mūs' vargelį,
Našlaitėliams mums padėk!

Bet parlėkus nepažinsi
Tu šalelės Lietuvos,
Neatrasi tos šakelės,
Kur kadaise kukavai . . .

Čia jau viskas sunaikinta,
Riogso akmens ir stuobriai.
Miestai, kaimai sudeginti,
Liko vien tik pamatai.

Tūkstančiai lavonų pūva,
Vėjas kaukia ant laukų.
Rauda saulė ir mėnulis —
Gaila brolių išvežtų.

Čia motulė rankas laužė,
Išleisdama sūnelius.
Čia sesulės gailiai verkė,
Lydėdamos brolelius.

Tie upeliai ir šaltiniai
Kraujo rožėm pražydės . . .
Ak, Lietuva, motinėle,
Ar ilgai kentėt reikės?. .

Dainos ir chorų reikšmė Lietuvybei

Nuo gilios senovės daina susijusi su lietuvio gyvenimu. Joje išreiškiamas džiaugsmas, liūdesys, skausmas, o taip pat prisirišimo, meilės, ryžto ir kiti jausmai.

Su daina lietuvis savo darbo dieną pradėdavo, su daina ją ir užbaigdavo. Tik gimusį kūdikį motinos migdydavo "Lopšine", o verkiantį tylus niūniavimas ramindavo. Liūdnomis dainomis apdainuodavo iš namų išleisdama ištekančią dukterį, į karą išjojantį sūnų. Raudomis apraudodavo mirusį šeimos narį, kare žuvusįjį. Linksmos dainos skambėdavo vestuvių, pabaigtuvių ir kitomis progomis.

Ištisomis darbo dienomis ir šventadienių popietėmis Lietuvos laukais ir miškais skambėdavo gražiausios melodingos dainos. Skardendavo Lietuvos jaunimas dainomis savo meilę ir jausmus vieni kitiems bereikšdami. Dainos padėjo lietuviui išturėti sunkiausiais baudžiavos, caro priespaudos laikais.

Pati liaudis buvo lietuviškos dainos kūrėja. Iš giliausių pergyvenimo jausmų išplaukdavo ir dainos žodžiai: kartais liūdni ir ilgesingi, o kartais džiaugsmingi, linksmi ir kovingi. Iš lūpų į lūpas, kartų kartoms, jie būdavo perduodami. Kaip didžiausią dvasinį turtą lietuvis išsaugojo dainas savo širdyje, kol vėlesniais laikais jos tapo užrašytos. Kuriame kontinente, krašte lietuvis bebūtų, jo siela neatskiriama su daina. Jis laikosi jos įsikibęs, kaip ir visų savo papročių.

Ypatingai gi daina išsilaiko per chorus, to dėl išeivijoje jie turi lemiamos reikšmės lietuvybės išlaikyme. Atsitinka taip, kad ir kalbą užmiršęs, dar vis atsimena jam motinos niūniuotą, ar jaunystėje chore dainuotą, dainą. Daina giliai įsiskverbia į žmogaus jausmus. O melodija žavimasi ir visai nežinant kalbos, net nesuprantant dainos žodžių. Vokietijoje, gyvenant stovyklose, mūsų chorai ir ansambliai žavėjo amerikiečius, vokiečius, prancūzus ir kitus svetimtau-

čius. Ir mes patys kartais išgirdę svetimą, bet žavią melodiją, visai netyčia ją pasisaviname ir taikome prie jos savus žodžius. Graži melodija kiekvieną jautresnę sielą pagauna.

Jei šiandieną lietuvybės išlaikyme taip svarbi yra sava kalba, tai šalia jos ne mažesnės reikšmės turi daina bei chorai, kaip geriausia priemonė švelniems jausmams bei širdžiai pagauti. Jau ne vienas atsitikimas, kai jaunuolis ar jaunuolė, visai nežinodami kalbos, įstoję į chorą, pradeda dainuoti, o vėliau ir lietuviškai kalbėti išmoksta. Chorams priklausą jaunuoliai pamilsta lietuvišką dainą, per ją kalbą ir pačią Lietuvą. Savo tarpe dainininkai susidraugauja, duodami koncertus, lankydami lietuviškas kolonijas gaivina mus lietuviškoje dvasioje, stiprina lietuvybėje.

Mūsų muzikai, chorvedžiai, daugumoje, yra pasišventėliai. Jie turėtų būti lietuviškųjų organizacijų ir visuomenės labiau suprasti ir remiami, nes jie mūsų jaunimo tarpe skatina meilę ir prisirišimą dainai. Choruose subrėsta ir iš jų išauga dainininkai — solistai.

Šaulių vienetai, turėdami didesnį būrį narių, galėtų steigti savo chorus, nes jų niekados nebus per daug. Jei ankstyvesnieji ateiviai nebūtų turėję savo parapijų ir chorų, vargu ar lietuvybė Amerikoje būtų išsilaikiusi. Savo gegužinėse, vakarojimuose, bet kokiuose susiėjimuose neužmirškime lietuviškos dainos, kuri taip gražiai visus sujungia ir taip gerai nuteikia. Daina mus džiugina ir linksmina. Daina mūsų mintis nuskraidina į savąją, partizanų krauju pašventintą, žemę. Su daina, muzika bei tautiniais šokiais, menu, mes labiau nei raštais ar gyvu žodžiu prabilsime ir į kurtųjį pasaulį. Daina daugiau galima patraukti svetimųjų dėmesį ir simpatijas mūsų tautai.

Per dainą ir chorus mes ir jaunimą pajėgsime lietuviškoje dvasioje išlaikyti. Stenkimės, kad mūsų visas jaunimas būtų dainuojantis, kad kuo daugiau chorų turėtume, kad kiekviena proga skambėtų lietuviška daina.

Mes, kaip tie senovės kanklininkai, kurie eidavo iš vietovės į vietovę ir dainuodavo apie mūsų tautos žygdarbius, — dainuokime apie savo garbingą praeitį, Laisvės kovas, kad savo dvasiniu pajėgumu uždegtume jaunimą ir visi taptume dainuojanti tauta, kuri nenutils, kol bus kurtaus pasaulio suprasta.

K. Kodatienė

— — —

Ar tauta turi ką meilesnio už savo tėvų kalbą? Juk joje rasi tautos tradiciją, istoriją, religiją, visą jos širdį ir sielą. Tad kas iš jos atima kalbą, tas iš jos vagia vienintėlį nemirštamą turtą.

— Herderis

— — —

Kalba savo kilmę turi sieloje, dėl to ji yra sodriausia bei augščiausia tautos reiškėja. Joje tauta save įamžina.

— J. Burckhard

Kuo rūpinasi Kanados lietuvės katalikės

Kanados L. K. Moterų D-jos suvažiavime Toronte, 1964 m. lapkričio mėn. 28-29 dienomis, buvo priimtos šios rezoliucijos:

1. Būti pozityviu asmeniu visuomenėje per Katalikių Moterų Draugijos veiklą;
2. Kelti lietuvės moters tautinį susipratimą per organizacinę veiklą, įsijungti į pasaulio katalikių moterų judėjimą;
3. Rūpintis kelti jaunimo moralę ir skatinti jį siekti augštojo mokslo;
4. Auklėti vaikus religinėje ir lietuviškoje dvasioje;
5. Pasistengti tinkamai reprezentuoti savo tautą kitataučių akyse;
6. Vadovautis "Tiesos ir Meilės" šūkiu, siekti asmeninio dvasinio tobulumo;
7. Platinti, remti katalikiškąją spaudą ir bendradarbiauti K. L. K. moterų leidžiamame žurnale "Moteryje".

Bičiulį BRONIŲ VALIUKĖNĄ, jo motulei

A † A

ANASTAZIJAI VALIUKĖNIENEI

š.m. vasario 21 d. Lietuvoje mirus, širdingai užjaučia ir kartu liūdi

Marijonas Šnapštys
Viktoras Perminas
Juozas Kinčius
Ant. Šiurkus
Vacius Slušnys
Valentinas Kavoliukas
Jonas Atkočaitis

— Du buvę kariai, KARIO red. pav. **Jonas Rūtenis** ir **Juozas Sodaitis**, kartu su **dr. Marija Žukauskiene**, surengė savo tapybos darbų parodą Brookline, Angelų Karalienės salėje. Paroda truko 2 dienas (kovo 20-21 d.) ir buvo gausiai aplankyta.

— Toronto Lietuvos kariuomenės savanorių - kūrėjų valdyba šiai smetais išrinkta: **Kregždė, Matulionis ir Banelis.** Jų skyrius neteko vieno savo nario, Juozo Šipelio. Toronto Ramovės skyrius surengė Vasario 16 d. minėjimą su pamaldomis Prisikėlimo bažnyčioje.

— **Gerimantas Griauzdė** iš Bostono tarnauja JAV aviacijos dalinyje. Nuo vasario mėn. 1 d. jis yra pakeltas į augštesnį laipsnį. Prieškarinę tarnybą jis baigė Minneapolyje Nashuos muzikos mokyklą ir gavo diplomą.

— **Muz. Ambrozaitis,** iš Montrealio, ilgą laiką buvęs par. vargonininkas, grojąs viename Kanados kariuomenės dalinyje, su daliniu išvyksta į V. Vokietiją. Galimas dalykas, kad jis ten išbus net porą metų.

— **A. Šukio** prisiminimų knyga **"Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai"** Čikagoje labai graibstoma ir daugelis, per K. Ražanską ją įsigyja. Knyga yra tikrai istoriška, atvaizduoja autoriaus išgyventas dienas Lietuvos kariuomenėje ir kovose už jos laisvę.

— **Stasys Petkus** Čikagoje staigiai atsiskyrė iš gyvųjų tarpo vėžio ligos nukankintas. Jis buvo mokytojas ir Lietuvos kariuomenės karininkas, daug dirbęs teatriniame gyvenime ir sambūrio "Atžalyno" įkūrėjas.

—**Lietuvių** Veteranų Namų valdybą šiems metams sudaro: Ray Medonis, Lawrence Hofner, Chas. Podolski, Ed. Keblaitis, W. Baron, Galinas, Galinskas ir Sakalas.

— Smuikininkas **Mykolas Hofmekleris** vasario 2 d. atsiskyrė su šiuo pasauliu, sulaukęs 67 metų amžiaus. Kaip žinome, jis buvo vienas populiariausių kapelos vedėjų ir dažnai grodavo Lietuvos kariuomenei. Jis buvo apdovanotas DLK Gedimino ordenu. Prieš kiek laiko jis įgrojo Londone apie 40 lietuviškų plokštelių, nacių valdymo laikais buvo Dachau KZ stovykloje. Kilimo buvo iš Vilniaus krašto.

— **V. Vokietijoj,** Schwetzingene, yra palaidoti garbingi kariai Jonas Dulkė, Pov. Šermukšnis, Kaz. Grigalius, Vyt. Jurčys, o Kaiserslauterne amžinam poilsiui atgulė, netekę savos Tėvynės, beveik 30 karių ir civilinių. Jie buvo prisiminti maldose ir žvakučių uždegimo apeigomis, vadovaujant kun. Lubinui. Nesenai ten palaidotas H. Paulauskas, kuris tarnavo 8591 LS kuopoje. Jis labai rėmė Vasario 16 gimnaziją ir rūpinosi rinkti lietuviškiems reikalams aukų.

PRANCŪZŲ

kariuomenės ministeris Pierre Messmer patvirtino, jog gen. De Gaulle ir Prancūzijos vyriausybė pritaria gen. Charles Aillereto mintims, pareikštoms NATO konferencijoje, pernai birželio 26 d.

Tos mintys yra šios:

Nuo galimo Sovietų įsiveržimo į Vakarų Europą yra trys galimi gynimosi būdai: 1) priešpuolis vartojant įprastinius (ne branduolinius) ginklus, 2) priešpuolis vartojant taktinius (mažo galingumo) branduolinius ginklus ir 3) visuotinis priešpuolis visomis priemonėmis ir strateginėmis branduolinėmis raketomis. Gen. Ailleretas pareiškė, kad prancūzų nuomone du pirmieji būdai pasipriešinti yra atmestini, nes vienas jų yra nepakankamai stiprus, žinant Sovietų stiprumą įprastiniais ginklais, o kitas, jei ir būtų sekmingas, tai per daug sunaikintų Vakarų Europą. Todėl Prancūzija yra už masinį Sovietų teritorijos puolimą ir naikinimą, bet jokiu būdu ne už "lankstų priešveiksmį", sukurtą Kenedžio ir McNamaros ir tebetęsiamą Džiansono.

Aillereto pareiškimai smarkiai apstulbino ne tik NATO vadus, bet ir amerikiečius, strategijos planuotojus.

N. R.

Mirė gen. Vincas Vitkauskas

Čikagos dienraštis "Draugas" praneša, kad pavergtoje Lietuvoje, Kaune, kovo 3 d. mirė gen. V. Vitkauskas. Tas pats, buvęs Lietuvos, o vėliau prisiplakęs raud. armijos generolas, kuris savo memuaruose "Švyturio" 12 nr. 1960 m. rašė: "Lietuvos nepriklausomybė—absoliutinė fikcija. Hitlerinės Vokietijos įsigalėjimas — didžiausias pavojus Lietuvai. Tuo tarpu buržuazinės Lietuvos valdžia gėdingai meilinasi klastingiems ir įžuliems hitlerininkams, o tai tik dar labiau skatina juos brautis į Lietuvą, nešant jai baisius hitlerinės vergijos pančius. Liaudžiai buvo aišku, kad vienintelis teisingas kelias Lietuvai, vienintelė galimybė išvengti vokiškųjų fašistų okupacijos — pasiremti visuomet mums draugiška Tarybų Sąjunga, prašyti jos pagalbos... įvairiomis progomis aš ypatingai kruopščiai studijavau karininkų ir liktinių puskarininkų sudėtį, kas iš jų visai neabejotinai eitų už liaudies interesus. Tokių kadrų aš buvau numatęs nemažą procentą. Bet greta to buvo vienas sunkumas. Gyvenimiškas patyrimas man sakyte sakė, kad reikia alikytis išimtinai griežto konspiratyvumo"... Toliau: "Aš buvau pasiryžęs elgtis taip, kaip man diktuoja sąžinė ir sveikas protas, t.y. taip, kaip aš pagaliau ir pasielgiau"... Arba: "Liaudis visiems amžiams prakeikė fašistinių vadeivų gaujas už ilgus smurto, priespaudos, ašarų ir kraujo metus"...

Pov. Dirkis

— — —

AUKOJO "KARIUI":

14.50 dol. — Kanados LVS "Ramovė" Hamiltono sk.

5.00 dol. — A. Reklaitis, Chicago, Ill.

Po 4.00 dol.: Jz. Kaklauskas, Clevaland, Ohio; A. Mikalkėnas, Detroit, Mich.; Z. Rimas, Brooklyn, N. Y.; Č. Šadeika, Detroit, Mich.

Po 3.00 dol.: J. Švarplaitis, Wingdale, N. Y.; Jz. Vyšniauskas, St. Catherines, Can.

Po 2.00 dol.: Jz. Kukarskas, Baltimore, Md.; P. Mačiulaitis, Bloomfield, N. J.; K. Trečiokas, Newark, N. J.; Jz. Vėsa, Rochester, N. Y.

Po 1.00 dol.: J. Abraitis, Chicago, Ill.; A. Balys, Cleveland, Ohio, L. Baltušis, Chicago, Ill.; Legeckis, El., Jamaica, N. Y.; Jz. Nemikas, Chicago, Ill.; V. Tamašauskas, Baltimore, Md.; St. Valaitis, Kenosha, Ws.

BAKTERIJOS IR KARAS

Bakteriologiniai ginklai iki šiol būdavo vartojami... tik popieryje; neturima duomenų, kad jie būtų buvę veiksmingai pavartoti kada karo metu. (Graikai katapultomis svaidydavo į priešo tvirtoves cholera mirusių lavonus; britai naudojo raupuotas žaizdas apkrėsti prancūzus, indus. Dujos buvo pavartotos I Pas. kare, II Pas. kare — tačiau, buvo sutarta jos nenaudoti, nes nehumaniška priemonė. Kaip žinome, dujos ir nebuvo pavartotos, nors ir buvo pasirengta — Vakarų fronte pirmose linijose buvo naudojami dujų detektoriai ir artilerijos sviedinių dalys turėjo dujinius užtaisus). Šiuo metu vis dažniau pasirodo spaudoje žinutės, ar tai reporterių įspūdžiai iš apsilankymo biologinėse laboratorijose, kad plačiu mastu, tiek sovietai, tiek amerikiečiai daro bandymus su "naujais ginklais, kurie nenaikina" (tik žudo). Idėja — padaryti priešininką neveiksmingą, nesunaikinant pastatų ir įrengimų, turėti priemones apsaugoti savo gyvąją jėgą, okupuoti suparaližuotą kraštą. Šalia to, bandoma surasti priemones susekti, kada kraštas yra puolamas ir panaudoti priešbakteriologinius ginklus apsigynimui.

Bakteriologai sako, kad bakterija — (tam tikra) labai mažas organizmas, apie vieno mikrono (viena tūkstantinė milimetro) didumo ir sverianti vieną trilijoninę gramo — gali sukelti epidemines infekcijas žmonėse. Normaliai kvėpuodamas, žmogus perleidžia per plaučius 10 litrų (9 kvortas) oro per minutę, todėl ir bakterijų kiekio ore reikia labai mažai, kad sukeltų infekciją; tuo pačiu, susekti pavojingas bakterijas būtų labai sunku.

Be to, ore, kurį mes kvėpuojame, yra nuolatos begaliniai kiekiai porų, įvairiausių bakterijų, kenksmingų, o taip pat ir reikalingų mūsų gyvenimui, įvairiausių dulkių ir t.t. Kadangi kurią nors vietą apkrėsti nereikia jokių pasirengimų ar didesnių prietaisų — pakaktų mažos bonkutės turinį "netyčia" sudaužyti ant šaligatvio, tai joks įspėjimas iš anksto neįmanomas. Yra bandoma sukonstruoti detektorius, kurie gal kada nors praktikoje ir pasirodys. Apkrėtimai bakterijomis gali būti vykdomi iš lėktuvų, raketomis, tiesioginiai žemės priemonėmis nugabenant ar išmetant iš oro į neapgyventas vietas, leidžiant nepastebėtai išsiskleisti ir su oro srove nuplukdyti į apgyventas vietas. Tai yra panašu į radijoaktyvių spindulių paskleidimą, kurie sklinda su oro srove ir krisdami žemėn atlieka savo naikinimo darbą.

"Rytojaus ginklai", šiais metais pasirodžiusioje knygoje autorius Rotschild iškelia didelį reikalingumą pasirengti cheminiam ir bakteriologiniam karui, nes rusai labai dažnai tokį pasirengimą linksniuoja ir todėl: "Krinta didelė atsakomynė vyriausybei, ypatingai karinei vadovybei, sutelkti pastangas išvystyti tas priemones, tolygiai su kitais krašto gynybos ginklais, kad, kilus reikalui, priešas, žinodamas šią mūsų silpną pusę, nesuduotų mums mirtino smūgio"...

Daktaras R. D. Housewright, vienos didelės laboratorijos vedėjas, pareiškė, kad bandymai ta kryptimi yra daromi dideliu intensyvumu, ir tam reikalui skiriamos didelės sumos pinigų. Neužtenka atrasti tinkamas vienokiam ar kitokiam veikimui bakterijas, reikia išbandyti jų veikimą, plėtotę, pasekmes, nustatyti veikimo laiką, stabilizavimą ir apsisaugojimą. Tą patį reikėtų pasakyti ir apie cheminius ginklus. Bandymai įmanoma vykdyti su gyvuliais, tačiau žmonėms jų veikimas nebūtinai turi būti toks pats, kaip gyvuliams. Didžiausios pastangos šiuo metu telkiamos atrasti apsigynimo priemones prieš žinomus mikroorganizmus ir ieškoti nežinomų, kuriuos priešininkas gali būti suradęs, nustatyti jų veikimo galią ir atrasti priešginklį apsisaugoti nuo jų.

B. B.

ŠALTAI GALVOJANT

Karo cheminės medžiagos žudo pigiau ir lengviau. Savaitraštyje "Post" užtikau dr. C. F. Rassweilerio straipsnį "What's so Terrible About Germ Warfare", iš kurio čia paduodu ištraukas.

Dr. Rassweiler tvirtina, kad amerikiečiai perdaug pasitiki savo raketomis su atominiais užtaisiais; jie įsitikinę, kad mygtukų pagalba galės sunaikinti miestus ir net ištisą civilizaciją. Jis pastebi, kad amerikiečiai nuo Sov. Sąjungos yra atsilikę, jei kalbėti apie karo cheminių ir biologinių medžiagų evoliuciją. Privalome pagalvoti apie karo chemines — nuodijančias medžiagas ir bakterijas (Germ Warfare), apie tą baisųjį ginklą. Kodėl? Užtat, kad tie ginklai yra masiniam žmonių žudymui veiksmingiausias būdas. Daugelio naujoviškų nuodijančių medžiagų žmonių žudymo būdas nėra baisus. Jos žmogui neša mirtį staigiai.

Nėra abejonės, kad amerikiečių atominė jėga apsaugo pasaulį nuo Sov. S-gos užpuolimo ir šantažo. Bet amerikoniškieji atominiai ginklai ar turi dar ir kitokią paskirtį? Atsakymas yra neigiamas.

Korėjos kare amerikiečiai kariai žuvo tūkstančiais ir karas buvo pralaimėtas. Visi atominiai ginklai pasiliko sandėliuose. Dabar vėl kariaujama Vietname, kurio netekimas reikštų komunistų įsigalėjimą pietryčių Azijoje. Amerikiečių atominiai ginklai ilsisi sandėliuose. Jei įsivelsime į "mažus karus" — nenugalėsime.

Cheminis karas buvo svarbus I Pas. karo metu, kuris fronte iššudė 1.300.000 karių. Prieš II Pas. karo pabaigą vokiečiai išrado chemines medžiagas, veikiančias į nervus — "Tabun" ir "Sarin", pastarosios atima žmogui gyvybę per vieną minutę. Raudonoji armija užėmė "Tabun" fabrikus su laboratorijomis ir mokslininkais. Perkėlę į slaptą vietovę, jie tas medžiagas gamina toliau.

Savo tolesnėse išvadose dr. Rassweiler tvirtina ir perspėja, kad amerikiečiai nustotų būti ignorantai ir emocijonalistai. Privalome būti painformuoti ir rimtai galvojantys. Privalome sau patys pasistatyti klausimą, ar tik ne patys pasaulyje galingiausi ginklai bus cheminiai ir biologiniai? Taip baigia dr. Rassweiler.

K. M. J. Šarūnas

— — —

Woodraw Wilsonas laimėjo 1916 m. prezidentinius rinkimus, jo šalininkams šaukiant: "Jis išgelbėjo mus nuo karo!" Praėjo šešios savaitės nuo jo inauguracijos (1917 m. kovo mėn.), ir Amerika įstojo į I Pasaulinį karą.

Po 24 metų Franklinas D. Rooseveltas laimėjo rinkimus (1940 m.) pažadėdamas, "again and again and again" — kad jis niekad nesiųsiąs amerikiečių jaunimo kariauti į užjūrius. Nepraėjo metai ir po šio prezidento inauguracijos (1941 m. sausio mėn.), kai amerikiečių jaunuoliai buvo jau pakeliui į kovų frontus.

Praėjo ir vėl 24 metai, 1964 m. rinkimus laimėjo Lyndon B. Johnsonas, puldamas ir apkaltindamas savo oponentą karo provokatoriumi, o save iškeldamas taikos pranašu. Vietname karas, staiga, smarkiai "sukarštėjo". Kiek mėnesių taikos dar liko mums?

N. R.

A. A. MJR. JUOZAS ŠIPELIS

Sausio mėn. 30 d., širdies smūgio ištiktas, Toronte staiga mirė kūrėjas-savanoris, teisininkas ats. artilerijos majoras Juozas Šipelis.

Velionis buvo gimęs kovo 1 d. 1900 m. skaitlingoje ūkininkų šeimoje Stetiškių km., prie Panevėžio. Baigęs Panevėžio gimnazijos 7 klases, su kitais gimnazistais stojo savanoriu į besiorganizuojančią Lietuvos kariuomenę — Panevėžio Apsaugos būrį, iš kurio buvo paskirtas į Karo mokyklą. Baigęs pirmąją laidą, buvo paskirtas į pirmąji artilerijos bateriją jaunesniuoju karininku. Vėliau, eidamas 1 artilerijos pulke įvairias pareigas, iki pulko ūkio viršininko imtinai. 1937 m. išėjo į atsargą majoro laipsniu. Dar būdamas kariuomenėje, baigė Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakultetą ir išėjęs į atsargą buvo taikos teisėju Panevėžy ir Vilniuje. Bolševikams užėjus, iš teisėjo pareigų buvo atleistas ir tik besislapstydamas išvengė bolševikų suėmimo. Vokiečiams užėjus, tarnavo Panevėžio apskr. viršininko įstaigoje. Antru kart bolševikams užeinant, velionis pasitraukė į vakarus. Begyvendamas Dresdene, Wuerzburge ir Kemptene, išgyveno tų miestų žiaurius bombardavimus ir su tuo surištus gyvybei pavojus.

1948 m. spalio 10 atvyko į Kanadą ir darbo sutartį atliko tabako ūkyje Tillsenburge. Paskutiniu metu velionis dirbo prie kariško aerodromo sargo darbą. Nors ir baigė pusantrų metų "Professional Salesmanship" kursą ir gavo baigimo diplomą, tačiau toje srityje sau darbo nerado.

Velionis Juozas buvo aktyvus bendruomenės, vietos kūrėjų - savanorių skyriaus, SLA ir kitų organizacijų narys. Buvo nevedęs, paliko brolį Petrą, gyvenantį Sudbury, ir Lietuvoje tebegyvenančią motiną, brolį ir 3 seseris.

Velionio palaikai buvo pašarvoti Odetti laidojimo koplyčioje, kur buvo gausiai bičiulių lankomi. Jo karstas buvo padengtas tautine vėliava, kuri velionį palaidojus buvo įteikta broliui. Iš koplyčios velionio palaikai buvo palydėti į Prisikėlimo parapijos bažnyčią, kuriai jis priklausė. Čia buvo atlaikytos gedulingos pamaldos su tėvo kun. Tarcizijaus prasmingu pamokslu. Eilė mašinų velionio palaikus lydėjo į šv. Jono parapijos lietuviškas kapines, kuriose prie duobės tarė žodį klebonas tėv. Placidas Barius, savanorių vardu — J. Matulionis ir SLA vardu — J. Strazdas. Šaltojo vasario trečiąją dieną Lietuvių kapai priglaudė jau aštuntą kūrėjų - savanorių sąjungos Toronto skyriaus narį. Kiti du ilsisi kitose kapinėse.

St. Banelis

A.A. plkn. Andrius Kerbelis

Praėjusiame KARIO numeryje rašiau, kad plk. Kerbelis sunkiai serga, jau kelis metus nesikeldamas iš lovos, paraližuotas, slaugomas ir prižiūrimas savo geros žmonos, kuri, deja, irgi nelabai sveika.

Dabar pulkininkas Kerbelis nuo tų didelių kančių, galima sakyti, "išsigelbėjo", nes vasario 19 d. jo gyvybė užgęso, išvargusi ir tiek daug iškentėjusi širdis nustojo plakusi. Širdis kupina meilės Lietuvai, dėl kurios nepriklausomybės ir laisvės jis kovojo, atsižymėdamas Širvintų kautynėse. Iki pirmosios rusų bolševikų okupacijos jis ilgą laiką buvo Marijampolės apskr. komendantu. Laimingai išsislapstęs pirmosios okupacijos metu, artėjant antrajai bolševikų okupacijai, Lietuvos jis neapleido. Tikėdamasis, kaip ir daugelis lietuvių partizanų, Vakarų pagalba, jis tris metus slapstėsi, kol galų gale bolševikų buvo surastas, žiauriai kankintas ir išvežtas į Sibirą. Po 12 sunkių vergovės metų, išvargintam, iškankintam ir be sveikatos likusiam pulkininkui buvo leista grįžti Lietuvon, kad užbaigtų savo labai sunkų gyvenimo galą. Tai yra dar viena auka baisiosios rusų - bolševikų Lietuvos okupacijos. Tegul bus šiam narsiam kariui ir dideliam kankiniui lengva Tėvynės žemė!

Jis buvo gimęs 1893 m. Augštaitijoje; paliko našlė žmona Ona, sūnus Vytautas — Amerikoje, Lietuvoje — sūnus Liutavaras ir dukterys Dana ir Ramunė. Visai šeimai reiškiu gilią užuojautą.

R. Liormonas

Sav.-Kūr. ltn. Povilas Tyrulis

Vasario 24 dieną Čikagoje, staiga nuo širdies smūgio, mirė savanoris-kūrėjas ltn. Povilas Tyrulis, kuris tik ką buvo peržengęs 60 metų amžiaus slengstį.

Velionis buvo gimęs Daugpilyje 1904 m. rugsėjo 6 d. Augo, brendo ir mokėsi Panevėžio gimnazijoje ir P.L.P. A. Smetonos karo mokykloje. Baigęs I rūšies gabumais buvo pakeltas į leitenanto laipsnį ir paskirtas į gusarų pulką. Pulke ištarnavo 15 metų, eidamas įvairias pareigas, pradedant jaun. karininko ir baigiant eskadrono vado. Iš kariuomenės buvo atleistas, nes buvo aktyvus 1934 metų liepos mėn. "pučo" dalyvis. Po to, velionis tarnavo Vidaus Reikalų ministerijoje iki Lietuvos tragedijos — 1940 metų, eidamas įvairias pareigas: gelžkelių policijos nuovados v-ko, pasienio policijos v-ko ir policijos mokyklinėse institucijose — būriuose buvo istorijos lektorius.

Povilo Tyrulio visas gyvenimas buvo gana audringas. Jis jau nuo pirmos gimnazijos klasės pradėjo reikštis kaip energingas ateitininkų organizacijos narys. 1919 m. raudoniesiems užėmus Panevėžį, meta jis gimnazijos suolą ir išeina partizanauti, teturėdamas vos 14 metų amžiaus. Išvijus iš Panevėžio srities raudonąsias gaujas, Tyrulis grįžta į gimnaziją. Bet, neilgam. Po metų, kitų, apleidžia gimnaziją ir išeina savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Kariuomenėje būdamas, pats mokėsi, lavinosi ir kitus mokė; dalyvavo visuose kariškuose judėjimuose bei sukilimuose. Ypač daug nukentėjo, dalyvaudamas 1934 m. sukilime. Būdamas prof. A. Voldemaro ideologinės doktrinos pasekėjas, suimamas, kalinamas, teisiamas, degraduojamas ir net atleidžiamas iš kariuomenės.

Tačiau velionio visi tie sukrėtimai nejaudino, jis vis vien būdavo pilnas energijos, ryžto ir toliau kovoti už savo ideologiją.

Jis buvo ypatingų savybių žmogus, turėjo stiprų blaivų protą ir nusistovėjusią politinę pažiūrą, ir iki mirties išsilaikė karštu prof. Voldemaro ideologijos puoselėtoju. Tačiau buvo santūrus, turėjo įsigijęs daug draugų ir užtat nenuostabu, kad jo palaikus į amžino poilsio vietą palydėti susirinko didelis būrys idėjos draugų bei organizacijų atstovų.

Pov. Tyrulio palaikai buvo pašarvoti Judeikio koplyčioje Čikagoje. Vasario 26 d., 8 val. su velioniu atsisveikinti susirinko daugiau kaip šimtas žmonių. Atsisveikinimo iškilmes pravedė jo asmeniškas draugas kpt. Pov. Dirkis. Atsisveikinimo kalbas pasakė: Macianskas — L.A.S. vyr. valdybos vardu, kurioje velionis ilgus metus išbuvo Seniūnų Tarybos nariu, L.V.S. Ramovės Čikagos skyr. vardu — valdybos vicepirm. Maslauskas; Savanorių - kūrėjų, B. L.P.T. Klubo Krivulės, Lietuvių Pensininkų Sąjungos ir LAD Vydūno skyriaus vardu — Pov. Dirkis.

Iškilmių metu jo karstas buvo apdengtas savanorių - kūrėjų vėliava, kurios prieglobstyje jis pasiekė ir amžino poilsio vietą — kapus. Jo karstas skendo vainikuose.

Vasario 27 d. 10 val. ryto iškilmingai iš koplyčios buvo nulydėtas į Nekalto Prasidėjimo bažnyčią. Kun. Kelpšas su asista atgiedojo egzekvijas ir atnašavo mišias, kurių metu operos solistas Brazys giedojo. Po bažnytinių apeigų velionio palaikus į šv. Kazimiero kapus palydėjo apie šimtas bičiulių. Kapuose kun. Kelpšas, atlikęs apeigas, tarė trumpą atsisveikinimo žodį.

Povilo Tyrulio perankstyva mirtis buvo išdava ne tik tarnybinių išgyvenimų, bet ir tremties. Jis buvo jau netekęs regėjimo ir sužalojęs širdį, ištiktas smūgio jis ir mirė.

Lietuvos vyriausybės jis buvo apdovanotas: Lietuvos Nepriklausomybės medaliu, Savanorio - Kūrėjo medaliu, Klaipėdos atvadavimo ženklu ir D. L. K. Gedimino ordino 4-ju laipsniu. P. Tyrulis buvo vedęs Mariją Buikaitę. Išaugino sūnų studentą Povilą. Dukrelę Gražiną, gi, dar kūdikio amžiuje pasiėmė kapai.

Povilo Tyrulio ankstyva mirtis daug žalos padarė ne tik jo šeimai, bet ir visoms toms organizacijoms, kurioms velionis priklausė. Liūdi jos, netekę aktyvaus ir sumanaus nario.

Taip pat liūdi likusi jo žmona Marija, sūnus Povilas, sesuo Sofija Oželienė ir giminės.

Karstą nešė velionio idėjos draugai: St. Griganavičius, K. Radvila, J. Balčiūnas, V. Kačinskas, Šaučiūnas ir Gudaitis.

Ilsėkis ramybėje idėjos drauge!

P. Dirkis

— — —

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Ignas Končius, ŽEMAIČIŲ KRYŽIAI IR KOPLYTĖLĖS, 178 psl. apsčiai iliustracijų — lietuviškų kryžių. Kieti viršeliai. Išleido Tėviškėlė, 1965 m.

B. Armonienė - A. L. Nasvytis, PALIK AŠARAS MASKVOJE, 253 psl. brošiūruota. Išleido VILTIS Clevelande, Ohio. Kaina $3.00.

Plk. ltn. B. Bilmano laidotuvės

PLK. LTN. BRONIŲ BILMANĄ prisiminus

Prieš trisdešimt su viršum metų Merkinėje nusižudė buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas plk. ltn. Bronius Bilmanas. Velionis kilimo buvo žemaitis — iš Tauragės miesto. Kam jį teko pažinti ir pasikalbėti, buvo matyti, kad žmogus buvo išsiauklėjęs ir išsimokslinęs; buvo baigęs gimnaziją ir Peterburgo universitete studijavo teisę. 1914 m. buvo mobilizuotas ir pasiųstas į Nikalojaus karo mokyklą, kurią baigęs, buvo pasiųstas į Vakarų frontą. 1918 m., kaip ir dauguma, Bilmanas grįžo į Lietuvą. Pirmosios karininkų mobilizacijos paliestas, įstojo į Lietuvos kariuomenės 1 p. pulką ir buvo paskirtas bataliono vadu. Kaip tik tuo metu vyko kovos su bolševikais ir bermontininkais, kuriose Bilmanas parodė sumanumą ir drąsą, už ką jį karo vadovybė apdovanojo Vyties Kryžiumi. Po kurio laiko jis buvo perkeltas į 3 p. pulką vado pavaduotoju ir ėjo pulko vado pareigas. Pasibaigus kovoms ir kariuomenės dalinius sumažinus, dalį karininkų teko atleisti į atsargą, jų skaičiuje buvo ir plk. ltn. Bilmanas.

Būdamas atsargoje, jis įstojo Pasienio policijos tarnybon. Vilkaviškio baro, Vištyčio rajono viršininko pareigas eidamas, atostogoms išvyko į Merkinę, kurioje 1933.VII.20 d. nusišovė. Kadangi mirtis įvyko pasienio policijos Alytaus baro ribose, tai mirusio laidotuvėmis prisiėjo rūpintis baro viršininkui, kurio pareigas tuo laiku ėjau. Laidotuvės šiek tiek susikomplikavo, nes vietos klebonas Bilmano palaikų neįsileido į kapines. Tuomet prisiėjo kreiptis į stačiatikių šventiką, prašant plk. ltn. Bilmano palaikus priimti į jo administruojamas kapines. Šventikas mielai sutiko priimti ir net sutiko palaidoti su visomis bažnytinėmis apeigomis, nežiūrint, kad mirusis buvo katalikas.

Išsprendus laidotuvių reikalą, 1933 m. liepos 22 d. Merkinės miestelio aikštėje buvo išrikiuotas pasienio policijos dalinys ir Bronius Bilmanas su visomis kariškomis ceremonijomis buvo palaidotas Merkinės stačiatikių kapuose amžinam poilsiui.

Pov. Dirkis

A.A. JAUN. PSK. VINCAS ŠIDLAUSKAS

Atsargos jaunesnis puskarininkis Vincas Šidlauskas gimė 1904 m. kovo mėn. 16 d. Dovydžių km. Kruopių vlsč. Šiaulių apskr. Mirė 1965 m. vasario mėn. 9 d. Waterbury Conn. Už Lietuvos reikalus kovojo visais įmanomais būdais. Buvo Kruopių šaulių būrio vadas ir ten pat karo metu partizanų grupės vadas. Paskutinis

jo noras buvo sulaukti vasario 16 d. Gaila, jis jos nesulaukė. Pasiliko nuliūdusi žmona Julija ir vienas brolis Argentinoje, o taip pat būrys bičiulių.

A.A. VRŠ. VINCAS SIMONAITIS - DEVEIKIS

4-jo Pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko 2-os kuopos viršila Simonaitis Vincas (tremtyje — Deveikis Kazys) mirė 1965 m. vasario 16 d. Nottinghame, Anglijoje.

Viršila Simonaitis gimė 1903 m. balandžio 6 d. Utenos apskr., Molėtų valsč., Kraujalių kaime. Pašauktas į Lietuvos kariuomenę 1923 m., visus 17 metų karo tarnybos atliko 4 p. pulke.

Rusams bolševikams okupavus Lietuvą, buvo iš kariuomenės paleistas ir bolševikų persekiojamas. Prasidėjus rusų — vokiečių karui, vadovavo Pušaloto partizanų būriui. 1944 m. savanoriu įstojo į Lietuvos vietinę rinktinę. Buvo paskirtas Panevėžio bataliono 1-mos kuopos kuopininku. Kartu su besitraukiančia Panevėžio Lietuvių karo komendantūra atsidūrė Vokietijoje. Vokietijoje buvo įstojęs į parašiutininkų mokyklą, norėdamas nusileisti Lietuvon ir įsijungti į besikaujančias lietuvių partizanų eiles. Karo įvykių eiga viršilai Simonaičiui nebeleido šio žygio įvykdyti.

Tremtyje gyveno Nottinghame, Anglijoje. Čia uoliai ir plačiai dalyvavo lietuvių tautinėje veikloje. Talkininkavo įvairioms lietuvių organizacijoms. Buvo Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjungos Tarybos narių.

Palaidotas Nottinghamo kapinėse.

J. V.

Kaina
2 Lt

Čikagos ramovėnų veiklos planas 1965 metams

Š. m. vasario 28 d. Jaunimo Centre įvyko LVS Ramovės skyriaus narių visuotinis susirinkimas. Pagrindiniu darbotvarkės punktu buvo skyriaus veiklos planas šiems metams. Džiugu, kad ir šį kartą susirinkimas buvo gausus. Susirinkimą atidarė sk. v-bos pirm. A. Juškevičius, dėkodamas dalyviams už atsilankymą ir perskaitydamas tradicinį TĖVYNĖS PRISIMINIMĄ. Susikaupimu ir tylos minute, dalyviams sustojus, buvo pagerbtas prieš porą dienų miręs skyriaus narys ramovėnas ltn. Povilas Tyrulis.

Susirinkimui pirmininkavo P. Genys, sekretoriavo Z. Samuolis. Praeito susirinkimo protokolą perskaitė J. Stankūnas, to susirinkimo sekretorius. Protokolas buvo kruopščiai surašytas Skyriaus v-bos pirm. A. Juškevičius susirinkimui pristatė, praėjusiame susirinkime išrinktą, naują sk. valdybą: pirm. A. Juškevičius, vicepirm. A. Maslauskas, sekret. K. Juškaitis, ižd. K. Leknickas ir kultūr. reikalų vadovas E. Vengianskas. Toliau sk. valdybos pirmininkas nušvietė, kruopščiai paruoštą, skyriaus veiklos planą 1965 m. Planas numato šaukti 5 sk. narių susirinkimus. Jų metu bus skaitomos trumpos paskaitos aktualiais klausimais arba rengiami simpoziumai. Žurnalui "KARIUI" paremti parengimas įvyks š m. rugsėjo 11 d. Jaunimo Centre. Talkon bus kviečiama: birutininkės, šauliai, savanoriai, skautai, "Krivulės" nariai ir kt. Numatyta suorganizuoti tris išvykas, dvi kultūrines popietes ir vieną literatūros vakarą. Gegužės 30 d. (kapų puošimo dieną) bus organizuotai aplankyti mirusiųjų ramovėnų kapai. Lapkričio 2 d. (Vėlinių dieną) vakare įvyks žuvusiųjų už Lietuvos Laisvę pagerbimas Jaunimo Centre. Ta proga Jėzuitų koplyčioje bus gedulingos pamaldos už žuvusius. Po pamaldų iškilmingomis apeigomis bus pagerbti žuvusieji padedant pagarbos vainiką prie paminklo žuvusiems.

Atkurtos Lietuvos kariuomenės paminėjimo šventė bus lapkričio 20 d. Jaunimo Centre. Į šventės organizavimo talką bus kviečiamos ir kitos organizacijos, pirmoje eilėje ramovėnams giminingos. Plati visuomenė bus kviečiama ir raginama gausiai šventėje dalyvauti. Ir šiais metais bus suruoštas Naujų Metų sutikimas kartu su birutininkėmis.

Žurnalo "KARIO" atstovas A. Rėklaitis susirinkimą supažindino su "KARIO" apyskaita už 1964 m. Skaičiais pavaizdavo prenumeratorių ir finansų stovį. M. Rėklaitis pasiūlė (susirinkimas gausiu plojimu patvirtino), kad skyriaus valdyba šio susirinkimo vardu išreikštų nuoširdžią padėką "KARIO" redaktoriui Z. Raulinaičiui, administratoriui L. Bileriui ir ekspeditoriui J. Liaukui už pasišventimą ir atsidavimą "KARIUI" ir už sunkų darbą, kurio jie nesigaili, kad tik žurnalas gyvuotų ir jo lygis būtų tinkamoj augštumoj.

Susirinkimo pirm. P. Genys perskaitė arkivyskupo Antonio Samorės laišką, atsiųstą Čikagos ramovėnams, kuriame jis dėkoja už suteiktą auką, laimina ir meldžiasi, kad lietuvių tautai būtų grąžinta laisvė.

Pageidauta, kad susirinkimo metu būtų skaitomi LVS Ramovės c. v. bendraraščiai, liečią ramovėnų gyvenimą ir reikalus. Prieš keleris metus jie dar buvo skaitomi. Bet paskutiniaisiais metais jų skaitymas nutrūko.

Ramovėnas Adolfas Maslauskas, sk. v. vicepirm., "KARIO" atstovui įteikė susirinkimo metu pinigus už dvi "KARIO" metines prenumeratas. Jo užverbuoti nauji prenumeratoriai yra: F. A. Maslauskas ir V. Miniotas. Už tai "KARIO" štabo vardu A. Maslauskui reiškiu nuoširdžią padėką. Jei kiekvienas ramovėnas nors po vieną naują prenumeratorių užverbuotų "KARIO" vajaus metu, tai "KARIO" skaitytojų šeima žymiai padidėtų ir žurnalo finansinė būklė pagerėtų. Visi junkimės į "KARIO" prenumeratorių vajų.

A. Rėklaitis

Dar kartą atsakau

1964 m. "Karyje" nr. 10 p. S. Šetkus savo korespondencijoj bando sugriauti mano pirmosios korespondencijos teisingumą. Ji buvo patalpinta "Karyje" Nr. 7, 1964 m.

Tvarkos ardytojas yra tas, kas pirmas puola kitą asmenį, paminėdamas pavardę spaudoje, arba savo kalboje. Tas ir neša atsakomybę, bet ne tas, kuris ginasi. Jeigu nenori, kad kas minėtų jūsų pavardžių, nereikia minėti ir kitų.

1964 m. "Kario" nr. 10 savo korespondencijoj, cituodamas iš T. Pr. 15 m. misijos sukakties leidinio liečiantį mane straipsnį, p. S. Š.. nuslėpė du žodžius: "šiam pailsus" ir pridėjo vieną: "virš" 10 metų. Mano buvo parašyta apie 10 metų. Tikresnio vaizdo sudarymui talpinu dar kartą ištisai tą ištrauką: "Laimei atsirado kitas lietuvis — J. Vyšniauskas, su nemažu patyrimu šioje srityje ir gana sekmingai patarnavo lietuviškoms pamaldoms per trejus metus. Šiam pailsus, vargoninkavimą perėmė (pavardę išleidžiu) prieš kelis metus atvykęs iš Venecuelos ir apsigyvenęs Wellande". Ir, štai, jau pabaigoje tos pačios korespondencijos jis aiškina, kad nei mano nei kitų atliktos misijos, tame leidinyje nevalia minėti, o vien tik T. B. Mikalausko ir p. S. Šetkaus, dailininko titulą turinčio; ir tą viską dar pavadindamas misijomis.

Nėra svarbu, kiek per tą laiką buvo tose pareigose ir kokių garsenybių, bet svarbu yra tas, kaip ilgai jie išsilaikė savo patarnavimu lietuviškoms pamaldoms ir argi be jokio užmokesčio? Tik tada matysis mano išbūtas metų skaičius, per kuriuos mano buvo suorganizuoti net du chorai ir vienas oktetas; o ne vien tiktai po vieną valandą į savaitę lietuvių pamaldoms patarnavimas. Jeigu visi kiti vargonininkavo be užmokesčio, tai tas yra grynai jųjų susitarimo reikalas; bet kam tada T. B. M. skelbė per pamokslą bažnyčioje, darydamas metinę pajamų - išlaidų apyskaitą, kad Wellande vargonininkui ir zakristijonui vienų metų laikotarpyje išmokėjo 700 dolerių?

Kas liečia patarėjo titulą, tai juk pagal darbą ir titulas! Man yra žinoma, kad prieš tai buvęs vienuolyno v-kas buvo atsisakęs p. S. Šetkaus patarnavimų bei kitokios paslaugos, bet ne T. B. Mikalauskas.

Prie visokių nesklandumų įeina ir užmokesčio reikalas, bet tik ne taip, kaip p. S. Š. nušnekėjo. Visi mes talkininkavome "Share the Wealth" lošime ir "be jokio užmokesčio". Vieną dieną T. B. Mikalauskas atvažiavo pas mane į namus ir pasiūlė sąlygą. Tau daugiau nereikės lošime dalyvauti, bet už grojimą vargonais per lietuviškas pamaldas mokėsiu 250 dolerių metams ir plus už jaunimo dainų pamokinimą; o už metines šventes, kaip Kalėdos, Velykos, Naujieji Metai primokėti prižadėjo atskirai. Su T. B. M. pasiūlymu sutikau. Metams pasibaigus, T. B. M. iš susitartos man mokėti sumos sumokėjo tik 150 dolerių. Paskambinau telefonu ir paprašiau, kad paskirtų pasimatymą išsiaiškinti dėl sutartos sumos nedamokėjimo. T. B. M. atsakė, kad šiandien neturįs laiko, "o rytoj irgi ne, nes važiuosiąs į Hamiltoną". Klausiu: "Kada gi turėsite laiko?" Atsakė, kad man paskambins. To paskambinimo laukiau dvi savaites ir dvi dienas, tačiau taip ir nepaskambino. Tada įdėjau vargonėlių raktą į voką su trumpu atsistatydinimo rašteliu ir pasiunčiau T. B. M. paštu. Šitaip vienas iš visokių nesklandumų ir buvo baigtas.

Pabaigai, p. S. Š sumaišė misijos veiklą su vienuolyno, ir prašo palikti viską ramybėje. Tas mano jau ir buvo padaryta prieš metus laiko.

J. Vyšniauskas
St. Catherines, Ont.
Canada

ECHO VALLEY lietuviška vasarvietė

Atidaryta ištisus metus. Lietuviai savininkai *Elena* ir *Julius GARMAI* visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis:

ECHO VALLEY, Echo Lake, Pa. — Telef.: 717 - 424 - 1920.

DŽIAUGSMAS — POILSIS IR RAMYBĖ POCONO KALNUOSE

Kur vakar dienos malonumai — tampa rytdienos maloniais prisiminimais...

Puikūs ir patogūs kambariai su televizija, radijo ir voniomis, arba atskiri nameliai. Modernus baras, didelis maudymosi baseinas ir ežerėlis, 20 akrų miško, visokiausias sportas vasarą ir žiemą, šokiai ir geras lietuviškas maistas. . . . . **Nuolaidos: organizacijoms, stovykloms, suvažiavimams**

KARIO LEIDŽIAMI LIETUVOS KARINĖS ISTORIJOS RAŠTAI

Kiekviena knygelė apima vieną kurį istorinį laikotarpį, karą ar mūšį. Šitos studijos skiriamos ne vien tik istorijos mėgėjams. Jos yra naudingos, ir net būtinos, kiekvienam lietuviui, gyvam visuomenininkui, politika ir karu besidominčiam. Kiekviena knygutė turi 60 - 140 psl. ir daugybę rinktinių paveikslų.

1. Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius privedusius prie to mūšio, bei pasekmes. Rašinys yra laimėjęs metinę Ramovės premiją. Kaina $1.25.

2. Z. Raulinaitis, AIŠČIAI KARINĖS ISTORIJOS ŠVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I amž. ir prieškristinius amžius. Atžymėta Ramovės metine premija. Kaina $1.25.

3. O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, I dalis. Studija apima karinius įvykius XVII amž. gale ir XVIII amž. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurie ėjo išvien su lenkais ir rusais. Atžymėta metine Ramovės premija. Kaina $1.75.

4. Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II - IV amž., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermanarikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Kaina $1.50.

5. O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, II dalis. Kaina $1.75.

6. Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. V amž. viduryje hunai, nusiaubę rytų Europą, vykdė žygius į vakarus, Atlanto pakraščių link. Biterolf epas apdainuoja hunų žygį į Prūsus. Šioje trumpoje studijoje bandoma suderinti istorines žinias su lengendose minimais įvykiais. Kaina $1.25.

7. Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS, 64 psl. iliustruotas atspaudas iš 1964 m. KARIO. Legendinių laikų prūsų kovos su mozūrais. Įvykiai apima VI a. ir VII a. pradžią, kai slavų antplūdis atsidūrė į aisčių kraštus. Prūsų valstybės įsikūrimas ir jos iširimas. Kaina $1.25.

Plk. J. Variakojis, 4 P. L. K. MINDAUGO PULKAS. Nepriklausomybės kovų dalyvio, vieno iš jų vadų, atsiminimai. Atiduota spaudai.

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:

K A R Y S
916 Willoughby Avenue
Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A.

Čekius, arba "Money Order" adresuoti "KARYS" vardu.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą.